

Samlede og efterladte Skrifter

af

H. C. Ørsted.

Sjette Bind.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1851.

Indhold.

Anmeldelse af „Smärra samlade Dikter“ af Esaias Tegnér. S. 1—30.

Opmuntring til at gjøre nærmere Bekjendtskab med den svenske Litteratur. Nytten af en gjensidig Tilnærmelse mellem de nordiske Litteraturer. S. 3—4.

Det fortællende Digt sætter ikke Tegnér i det fordeelagtigste Lys, derimod vil man vistnok finde, at han har sin Styrke i den poetiske Veltalenhed, der maa ansees for det charakteristiske Præg af hans Digtergave. S. 4 5.

Den unaturlige Ophøielse i een Tidsalder af den poetiske Veltalenhed og Miskjendelsen af dens Værd i den derpaa følgende. De forskjellige Omstændigheder og Udviklingsperioder, af hvilke disse modsatte Anskuelser udsprang. S. 5—6.

Naar en Vildfarelse har hersket i nogen Tid, tilintetgjøres den atter af de Sandheder, som Menneskets Undersøgelsesaand driver ham til at fremkalde; dog udvikler der sig atter eensidige Opfatninger af en saadan Berigtigelse; paa dette see vi her et Exempel, idet man fra at agte Digtekunsten efter den Nytte den gjorde, gik over til den aandelige Betragtning af den, men ved at fjerne sig fra de tidligere antagne Meninger, gik saa vidt, at Mange af Frygt for den belærende Poesi forfaldt til det Umoralske og Fornuftstridige; ja, man fristes næsten til at troe, at de frasagde sig alt Samqvem med det Gode og det Sande. S. 6—8.

Poesien skal ikke adlyde enten Naturvidenskab eller Sædelære; men den er i sit inderste Væsen beslægtet med begge. Det samme gjælder om Videnskaben. Poesien maa nu, veiledet af Fortidens Bestræbelser og af fri Kjærlighed, sætte sig i Overeensstemmelse med det Sande. Videnskaben hæver sig efterhaanden til en større Klarhed i Fremstillingen af den Eenhed og det Fornuftherredømme, der findes i Tilværelsen; herved bringes

dens Indhold nærmere til Kunsten. Dyden maa mere og mere fremstilles os i sin Forbindelse med det Himmelske og i sin altbesjælende Virkning paa det Jordiske; paa Løsningen af denne Opgave maa hele Menneskeslægten arbeide. Videnskaben, Menneskesamfundets Uddannelse og Poesien maae bestandigt inderligere slutte sig til hverandre. S. 9—10.

Tegnér har heldigen vedligeholdt Noget fra den forrige Tidsalder, som man ofte i vor har forsmaaet At see det Gode skjønt og begeistrende fremsat efterlader et Indtryk i Sjælen, der gjennem hele Livet kan bidrage til vor Forædling; som Exempel herpaa anføres Digtet „Fridsröster". S. 10—14.

En dansk Oversættelse deraf med enkelte Afvigelser. S. 15—18.

Grundene til de i Digtet foretagne Forandringer. S. 19—20.

Et Sted af en poetisk Tale ved en Magisterpromotion anføres for at fremhæve den mandige og indtrængende Veltalenhed, hvormed vigtige Sandheder her findes udtrykte. S. 20—21.

Man har længe i Digterværker maattet tage til Takke med de naturstridigste Skabninger; de sig bestandigt mere udbredende Kundskaber om Naturen give saadanne Fremstillinger et stedse modbydeligere og latterligere Præg. Da der hos Tegnér ellers er saa Meget at rose, maa det vel ansees for tilladt her at benytte Leiligheden til at angribe en almindelig Misbrug, hvori han ogsaa har gjort sig skyldig; som Exempel paa en saadan naturstridig Digtning anføres „Polar-Resan". S. 22—25.

Nærmere Udvikling af de forskjellige Punkter, i hvilke Digteren her forsynder sig mod Fornuft og Natur. S. 25—26.

Et andet Digt „Ilden", der fra Sprogets Side indeholder store Skjønheder, viser sig ligeledes i Henseende til Tankegangen aldeles naturstridigt; nærmere Udvikling heraf. S. 26—28.

Digtekunsten har kun skjænket os meget faa Fremstillinger af det hemmelige Naturliv, som Videnskaben aabenbarer os, i denne Retning lod sig meget gjøre. S. 28—29.

Kun hvor Digteren streifer ind paa Videnskabens Enemærker, gjøre vi Fordring paa hans Kundskaber til dens Resultater. S. 29.

Læseren opfordres til selv at gjøre sig nærmere bekjendt med den omtalte Digtsamling. S. 29.

Ønsket om en ny og veludarbeidet Ordbog over de svenske Ord, som maae være Danske uforstaaelige. S. 29.

Naar hver Nation mindes sin egen Hæder og sine egne Fortrin, idet den tillige erkjender den andens, da vil en forfeilet Patriotisme ikke kunne gjøre sig gjældende; da ville de paa begge Sider stride frem til det Bedre. S. 29—30.

Anmeldelse af „Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradiis". S. 31—47.

Det Skjønne og Fortræffelige i Gjenganger-Brevene fremhæves; Læseren opfordres til selv nærmere at gjøre sig bekjendt dermed. S. 33.

Her skulle de Punkter afhandles, der angaae Maanedsskrift for Litteratur; Forfatteren har anført Grunde, hvorfor han ikke vil alliere sig med dette; dog bedre, end de han nævner, er vistnok den, at hans Værk netop ved at fremtræde uafhængigt og uventet, gjør langt større Virkning, end det ellers vilde have gjort; det undgaaer da Skinnet af Partisag. Det Ønskelige i, at der fra forskjellige Sider arbeides for det Sande og Skjønne, og i en paa virkelig Sandhedskjærlighed grundet Opposition. Videnskabernes og Kunsternes Rige maa betragtes som en Republik, i hvilken Aandens Adel bør hævdes. S. 34—35.

Der gjøres Rede for Fremgangsmaaden ved Optagelsen af Arbeider i Maanedsskriftet for at gjendrive den Beskyldning, at Enhver af dets Medlemmer troer at kunne fælde en Dom i Æsthetiken, om de end ellers i de andre Fag lade de Sagkyndige raade. S. 36.

Det Barnlige i at forelæse sine Skrifter for en Kreds af Venner, førend man udgiver dem; at dette mere og mere er gaaet af Brug bidrører uden Tvivl for en Deel fra en Ufuldkommenhed i det selskabelige Samliv; nærmere Udvikling heraf. S. 37.

For tydeligere at fremstille Forfatterens Yttringer over Smagen og Maanedsskriftets Forhold dertil meddeles her et Sted af Digtet, der gaaer ud paa at vise Sammenhængen mellem den skjønne Form og Stoffet. S. 38—40.

Videnskaben er langt fra at gjøre os ligegyldige for Formerne, naar den dyrkes, som den bør, aabner den Sandsen for det Skjønne. Form og Materie bestemmes ikke mindre af hinanden gjensidigt i Videnskaben end i Kunsten. For Enhver, der ret trænger ind i en Videnskab, vil det, der først stod for hans Forstand som Form og System, møde hans indvortes Sands som Skjønhed. S. 41.

Det er ikke i Videnskaben, man skal begynde Smagens Dannelse; men dog kan hiin bidrage til Udviklingen af denne; Exempler herpaa. Videnskaberne dyrkes nu med en ganske anden Sands for det Hele end i de forrige Aarhundreder; at Digteren ikke ret har lagt Mærke hertil sees tydeligt. Nogle Vers anføres, hvori han udtaler den Tanke, at Poesien var store Tænkere ligegyldig. Denne Mening gjendrives. S. 42—43.

Digteren synes at sætte en saa udelukkende Priis paa det Yndige, at man skulde fristes til at troe, at han fandt hele Skjønhedens Væsen deri; som Beviis herpaa meddeles et Sted af Digtet. S. 44—45.

Skjønheden indeholder altid Udtrykket af en Idee, som, om den end ikke fuldeligt lader sig udtale, dog anendes fattes af Indbildningskraften. Forf. taler nu og da, som om han meente, at der kunde gives en ideeles skjøn Form, og atter, som om al skjøn Form var Ynde. Hos Baggesen finde vi en saa stærk Hylding af det Yndige, at han ved den ofte forledes til at blive ugraties og eensidig. Mod denne Art af Æsthetik rettes her et Digt. S. 45—47.

Mindetale over det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs Præses Hans Excellence Geheimestatsminister Ernst Heinrich Greve af Schimmelmann. S. 50—70.

De forskjellige Følelser, som fremkaldes ved Mindet af en Hedengangen, der har tilbagelagt en lang jordisk Bane, rig paa ædle Bestræbelser, og ved Tabet af en høitbegavet Yngling eller en kraftfuld Mand. Ved at betragte et skjønt Menneskeliv lære vi Beskedenhed og opfyldes tillige med Trøst og Tillid. S. 51.

Grev Schimmelmann vilde, om han end ikke stod saa høit i Samfundet, ved sine udmærkede Egenskaber være en mærkværdig Mand. I henved 60 Aar virkede han i de høieste Statsembeder; i Trediedelen af et Aarhundrede beklædte han Forsædet i det Kgl. Videnskabernes Selskab. Her skal Tanken især henvendes paa den høie Aandsdannelse, der udmærkede ham, og den Kjærlighed til Videnskaber og Kunster, der gjennemtrængte hans hele Væsen; hans Virksomhed som Statsmand vil kun blive betragtet fra dette Synspunkt, og man vil altsaa ikke fordre nogen udtømmende Fremstilling i denne Henseende. S. 52.

Grev Schimmelmann fødtes 1747. De betydelige Fremskridt, som Oplysningen gjorde i den Tids der, i hvilken hans Dannelse faldt, indvirkede meget paa hans Aandsretning, skjøndt de mange fortræffelige Egenskaber, han udviklede, vistnok vare begrundede i hans indre Væsen. S. 53—54.

Grev Schimmelmanns Opdragelse; de høitbegavede Mænd, med hvem han havde sluttet Venskabsforbindelser; hans videre Udvikling ved Reiser; hans Studium af Naturvidenskaberne; af Handelsvæsen og Finantsbestyrelse fornemmelig under hans Faders Veiledning. S. 54—55.

Hans Indtrædelse som Deputeret i Oeconomi- og Commerce-Collegiet i en Alder af lidt over 25 Aar; hans Overgang fra een Hæderspost og Udmærkelse til en anden; hans Udnævnelse til Commerceminister 1784, til Finantsminister og Medlem af Statsraadet 1788. S. 55—56.

Med udbredte Kundskaber og en høi Dannelse forenede han et ypperligt Hjerte. Danmarks Historie i Slutningen af forrige Aarhundrede fortjennes af to Begivenheder: Vendernes Befrielse fra Stavnsbaandet og Negerhandelens Ophævelse; paa denne sidste arbeidede Grev Schimmelmann med den største Iver og Uegennyttighed; som Plantageeier virkede han overordentligt for Negernes Forædling; hans Deeltagelse i denne Sag, der altid vil vedblive at være en Hæder for Danmark, omstraaler hans Navn med uforgængelig Glands. S. 56—59.

Grev Schimmelmanns Bestræbelser for Oplysningen; hans Medvirkning til Oprettelsen af det første Skolelærerseminarium. Vor Kongestammes Ønske at fremme Folkeundervisningen, understøttet af mange af vore Statsmænd, har hævet Danmark til et høit Trin blandt de dannede Stater. S.'s Bestræbelser for Kunstflidens Fremme baade i hans Embedsstilling og som privat Mand; hans store Uegennyttighed. S. 59—60.

Hans Bestyrelse af Handel og Finantser; hans kraftige Medvirken i den store Finantscommission. I Forening med Datidens mest udmærkede Mænd grundlagde og befordrede han mange Forbedringer, hvoraf vi

endnu nyde Frugterne. Den Miskjendelse og Utaknemmelighed, som Statsmændene ofte ere udsatte for. Exempler paa Landbo- og Handelsforhold, der i høi Grad vare besværlige og hemmende, og som først hævedes i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede. S.'s Medvirkning til at tilveiebringe Midler til Opbyggelse af Kjøbenhavn efter den store Ildebrand 1792, til Oprettelsen af Creditkassen for Kjøbenhavn, af Depositionskassen og Laaneinstitutet for Hertugdømmerne, af den almindelige Forsørgelsesanstalt og af de to Tontiner fra 1792 og 1800. S. 60—63.

Hans store Indsigter i Finantserne. Stiftelsen af den danske og holsteenske Speciesbank skyldes ham. Den aarlige Tilintetgjørelse af en vis Sum af den gamle, ufunderede Seddelmasse vilde have været meget heldbringende for vort Pengevæsen, naar ikke store Verdensbegivenheder havde gjort det umuligt at fortsætte den. Af Mangel paa andre Hjælpekilder maatte Seddelmassen i høi Grad formeres, senere fulgte Rigsbankforordningen. S. 63—64.

Grev Schimmelmanns overordentlige Arbeidsomhed; det var ønskeligt, at et Udvalg af hans Arbeider, som findes i Archiverne, maatte blive udgivne, hvilket baade vilde være historisk lærerigt og ærefuldt for Forfatterens Minde. En større Offentlighed af Regjeringsmændenes Arbeider vilde have mange gavnlige Følger. S. 64—65.

Efter at have fratraadt Finantsbestyrelsen beholdt S. endnu Sæde i Statsraadet og sattes senere i Spidsen for det udenlandske Departement. S. 65.

Grev Schimmelmann var to Gange gift; først med Emilie Caroline Amalie von Rantzau, der døde tidligt, agtet og elsket af Alle; derpaa med den heitbegavede Charlotte von Schubarth. En Skildring af den skjønne Selskabskreds, der samledes i S's. Huus, af den Tone, der herskede i den, og af den Indflydelse, han selv udøvede derpaa. Den rette Maade at føre Meningskampe i det selskabelige Liv. Digtere, Videnskabsmænd og Lærde havde i dette Huus et Samlingssted, hvor man med høi Grad af Interesse fulgte deres forskjelligartede Bestræbelser. S. 65—69.

Schimmelmann understøttede med den varmeste Iver baade ved sin Indflydelse og ved egne Midler Alle, der udmærkede sig i Aandens Rige. Hans Virksomhed i Videnskabernes Selskab fremhæves. S. 69—70.

En sammenfattet Skildring af hans hele baade fra Hjertets og Aandens Side saa rigt begavede og saa skjønt udviklede Væsen, der gjennem hans hele Liv aabenbarede sig i ædle Handlinger og Følelser. S. 70.

Mindeskrift over Professor Henrik Gerner von Schmidten. S. 71—82.

Professor von Schmidten var en udmærket Mathematiker. For at modbevise den temmelig udbredte Mening, at en ret Mathematiker kun har Sands for sin egen Videnskab, anføres flere Exempler blandt de første Mathematikere paa Mænd, hvis Aand omfattede de mangfoldigste Gjenstande; at Schmidten, hvis et længere Liv var blevet ham forundt, vilde have hørt til disses Tal, er utvivlsomt. S. 73—74.

Han fødtes i Jylland den 11te Februar 1799; kort Beretning om hans første Opdragelse; hans Lyst til Mathematiken bragte ham til at vælge den militaire Løbebane. 1816 udnævntes han til Officeer i Artilleriet. Hans mangesidige Udvikling. Ved overdreven Arbeidsomhed nedbrød han sin Sundhed. S. 74—75.

Efter at have indleveret et Arbeide til Videnskabernes Selskab, som vandt Bifald, fik han 1820 et kgl. Reisestipendium. Under sit Ophold i Paris og paa Reisen dertil gjorde han Bekjendtskab med mange udmærkede Mænd. Hans Beskedenhed forenet med udmærkede Aandsgaver, hans Lighed med Napoleon indtog Mange for ham. Hans Ophold i Paris bidrog meget til hans omfattende Aandsudvikling. Schmidten var liberal i Ordets bedste Betydning. S. 76—77.

Efter et flereaarigt Ophold i Udlandet kom han tilbage til Kjøbenhavn, tog der Magistergraden, fik Afsked fra Krigstjenesten, blev ansat som Lector og i Aaret 1827 som Professor i Mathematik, blev 1829 Lærer i Mathematik ved den polytechniske Læreanstalt, senere ogsaa for Søofficererne. I Sommeren 1829 gjorde han atter en Reise til Paris. S. 78—79.

Skildring og Bedømmelse af Schmidtens Indflydelse som akademisk Lærer, af hans videnskabelige Arbeider og af hans Virksomhed i Maanedsskrift Selskabet. S. 79—80.

Skildring af hans hele Personlighed. 1831 reiste han til Vestindien for at gjenvinde sin tabte Sundhed, men døde to Dage efter sin Ankomst. S. 81—82.

Brev til Forfatteren af en theologisk Afhandling i Dansk Ugeskrift Nr. 30. S. 83—97.

Hovedhensigten er at bestride den Mening, at et vist theologisk System, der muligen kan udledes af Skriften, men ikke udtrykkeligen deri er fremsat, skulde være af en saa høi Vigtighed for det religiøse Liv, at Mennesker, der ere enige i at ansee Christus som vor sande Veileder til Salighed, for et saadant Systems Skyld skulde adskille sig i forskjellige Kirker. Da Modstanderen ansees for en Mand, der vil give Grunde og kun stride med aandelige Vaaben, kan en Forklaring over denne Gjenstand ansees for gavnlig, og Anonymiteten kan uden Skade vedligeholdes paa begge Sider. S. 85—86.

For at undgaae Misforstaaelser vil det være godt først at forsøge en Udvikling af beslægtede Gjenstande af Livet og Videnskaben. At tillægge Systemet en falsk og forvirrende Betydning er ikke mindre almindeligt i videnskabelige end i religiøse Sager. Videnskabernes Bestræbelse at see alle Sandhederne forenede i een Grundsandhed. De forskjellige Vildfarelser, man er udsat for, idet man stræber efter denne Opgaves Løsning. Forskjellen paa det fremkunstlede System og paa det, der er en Følge af Sandhedernes Sammenfatning; for tydeligere at vise denne gives en Fremstilling af Videnskabernes Udvikling, og der vises, hvorledes een Sandhed ofte benyttes til deraf at udlede mange andre, hvilket, naar

det skeer uden dybere Overlæg, let fremkalder den selvtillidsfulde Systemaand, vidt forskjellig fra den systematiske Aand, der søger Harmonien i Tingene. S. 86—88.

Exempler paa, hvorledes store Sandheder ere blevne misbrugte, naar Systemaanden har bemægtiget sig dem. Nødvendigheden af en Grundidee nægtes ikke, kun ivres der mod en Grundformel. Den sande Fremgangsmaade synes at være den, at vi betragte de forskjellige store, utvivlsomme Sandheder som Erfaringsresultater og vise, hvorledes de hænge sammen med den altomfattende Grundsandhed. S. 89—90.

Den, der har hengivet sig til Systemaanden, er ved Systemernes Vexel megen Uvished og Ængstelse underkastet; lykkeligere er den, der ikke bruger Systemet som Grundmaalet for Sandhed, men kun som dens sig bestandigt udviklende Form. Systemerne ligge i en evig Strid med det hele menneskelige Liv; nærmere Udvikling heraf. S. 90—92.

Christus har intet System lært os, men guddommelige Sandheder; Tro og Kjærlighed føre til ham Systemet er ingen Gjenstand for Tro, men for Tænkning. Udvikling af de Onder, der ere fremkomne ved Systemaandens Indtrængen i Kirken. Christus fordrede Tro paa Gud, det evige Liv og paa hans egen guddommelige Sendelse, ikke paa de Læresætninger, Mennesker have villet uddrage af hans Ord. S. 92—94.

Den Paastand, at Gud ved sin Hellig-Aand har ladet det rette System findes og vedligeholdes i Kirken, strider mod Protestantismen; dette udvikles nærmere. Ønsket at modarbeide den Papismens Menneskletro, der har indsneget sig hos mange Medlemmer af den protestantiske Kirke. S. 95.

Naturligviis bestrides ikke den Mening, at Christendommens Grundsandheder ved Guds Naade ere blevne bevarede i det christne Samfund, men kun, at nogetsomhelst theologisk System skulde have faaet guddommeligt Hævd. Man kan ikke troe en Ting uden en vis Forstaaen; dette oplyses nærmere ved Exempel. Nytten af Speculationen i den videnskabelige Opfatning af Christendommen tilstaaes gjerne; men til at danne et christeligt Samfund forlange man kun Troen paa Christus og paa det, som han og hans Apostle med rene og klare Ord have lært os. Kort Religien for Alle, Theologien for dem, der føle Trang til dybere Eftertanke. S. 96—97.

Svar paa de Indvendinger, der ere fremsatte mod det i Nr. 39 af Dansk Ugeskrift indførte Brev. S. 98—107.

I Anledning af det Foregaaende er der indtruffet trende Skrivelser, som her skulle besvares. Hvad der i Brevets Udtryk kunde synes haardt, er ikke sagt for at fornærme Correspondenten, men sigter kun til de Meninger, som hans System let kan føre til. S. 97.

Da Hovedhensigten er misforstaaet, fremhæves her, at Angrebet ikke var rettet mod Systemet, men mod den Indflydelse, man vil give dette i Kirken. De af Skriften skarpsindigt udledede Lærdomme kunne ikke have større

Gyldighed for den Christne, som religiøst Menneske, end andre lærde Meninger. Tilhængerne af forskjellige Skoler, som bestride hverandre, have ofte, naar de ret skulle gjøre Rede derfor, netop de Meninger fælles, for hvilke de forfølge hverandre. Exempel herpaa. Ønsket at fjerne alle Stridigheder over skarpsindigt udtænkte Lærdomme fra Kirken, hvor gavnlige de end kunne være uden for denne. Enighed i at elske og tilbede Gud og i at stræbe efter et helligt Levnet skal ikke bygges paa lærde Grandskninger. S. 99—101.

Andagt og Kjærlighed forsvinde, jo mere man i Kirken strider om Lærdomme. Benævnelsen juridiske Christne. S. 101.

Beskyldningen for at have brugt Rationalismens Frimurersprog ved at tale om Christi guddommelige Sendelse, om Veiledning til Salighed, om Naademiddel i Sacramentet, afvises. Paastanden er ikke, at Alle, der føre Navnet af Christne, med Nytte kunne besøge vor Gudstjeneste, men kun, at man ikke for lærde Meningsuligheder skal skille sig fra den bestaaende Kirke. S. 102.

Ved et Exempel vises, hvorledes kirkelige Udtryk kunne bruges i forskjellig Betydning af redeligtsindede Mennesker, og dog i Væsenet grunde sig i samme Tro og Kjærlighed og føre til samme Maal. S. 103.

Den første Correspondent tilbyder at udvikle sin Forsoningslære, dog er det ikke den, der bestrides. Hans Klage over, at Mange ikke vide, hvori Christendommen er forskjellig fra Mahomedanismen eller Jødedommen, sigter vistnok til denne Lære. Det Urigtige i at søge en Religions Væsen udelukkende i det, hvori den er forskjellig fra andre; den fuldkomneste Religion er Indbegrebet af alle Sandheder om de guddommelige Ting. Det Mislige i en saadan Opsøgen af Forskjelligheder oplyses ved Exempel. Det maa være os nok, at vi kun finde Christendommens hele Væsen i Christendommen selv. Enhver jevn Christen kan nøies med at glæde sig over den Adgang, Menneskeslægten ved Christus har faaet til Salighed, uden at ængstes ved sine Speculationer. S. 103—105.

Det Urigtige i at betragte Forsoningslæren som den Christendommens Grundvold, hvorpaa al videre Forstaaen kommer an. Dette oplyses først ved et Exempel af Naturlæren og derpaa ved et Exempel af Religionen selv. S. 105—106.

Menneskene kunne ad særegne Veie komme til Christus; men Kirken maa ikke underordne eller overordne nogen Deel af Religionen. S 106.

Ønsket om i Kirken at hævde Troens, Kjærlighedens og Fredens Ord og om, at et nyt Ritual snart maatte udelukke alle de Menneskeord, der ikke ere i en uomtvistelig Overeensstemmelse med Skriftens, ved hvilket mange Onder, som ellers maae frygtes, ville undgaaes. S. 107.

Bemærkninger over Examensvæsenet, fremkaldte ved Skriftet „om det juridiske Studium ved Kjøbenhavns Universitet. Sendebrev til Geheimeconferentsraad A. R. Rothe fra F. C. Elberling.“ S. 109—156.

Svar paa den Bebreidelse, at Maanedsskriftet ofte vidtløftigen afhandler

Skrifter af ringe Betydning og derimod behandler de vigtigere i Korthed. Ovennævnte Skrift har tidligere været omtalt, men fremdrages atter, da det giver Anledning til en Undersøgelse over en saa vigtig Gjenstand som Examensvæsenet. S. 111.

Man roser hyppigt de tydske Universiteter paa det kjøbenhavnskes Bekostning og troer, at vore Examiner udøve en skadelig Indflydelse. Udvikling baade af de Fordele og af de Onder, som Indretningerne ved de tydske Universiteter medføre; naar vi ret overveie Forholdene have vi ingen Grund til at være utilfredse med vort. S. 112—113.

Sammenligning mellem de tydske og danske Studenter, mellem de Mænd, der ere udgaaede fra begge Landes Universiteter og mellem deres Litteraturer; Udfaldet af denne er os ingenlunde til Skam; vi see, at den mindre Nation ved passende Indretninger maa have vidst at bøde paa Savnet af rigere Hjælpekilder. S. 113—115.

Vi trænge til mange Forbedringer i vort Underviisningsvæsen; men vore Examiner have dog stiftet stor Nytte; forskjellige Erfaringer herover fremsættes; Examiner for Næringsbrugere ere ofte meget gavnlige. Mange betragte Examinerne med fordomsfuld Misbilligelse; det Grundløse i saadanne Fordomme godtgjøres. S. 115—117.

Om Kunsten at examinere og at lade sig examinere har der kun været skrevet meget Lidet; her fremsættes en Række af Bemærkninger derover. Mængden af Candidaterne udøve en væsentlig Indflydelse paa Examens hele Gang. S. 118.

Det er en temmelig udbredt Mening, at den skriftlige Examen skulde medføre en langt større Sikkerhed end den mundtlige. Hver af disse Prøvemaader har sine eiendommelige Fortrin; dette udvikles nærmere. Den mundtlige Examination er snarest at foretrække for Begyndere, den skriftlige for Candidater ved Embedsexamen. Den mundtlige Examen har den store Dyd at være offentlig. S. 119—121.

Udvikling af de Grundsætninger, en Examinator bør følge. Anbefaling af Spørgsmaalssedler. S. 121—126.

Kunsten at lade sig examinere bestaaer i det Væsentlige i ret at lære den vedkommende Videnskab; men hertil bør komme Øvelsen i at gjøre Rede for det Lærte, hvilket hyppigt forsømmes. Anbefaling af Sammenkomster for gjensidig Examinering blandt de Studerende. Det Gavnlige i ved Ordet med Færdighed at kunne udtrykke sine Tanker S. 127.

Opmuntring til at danne Selskaber, lig de debating societies, man har ved de engelske Universiteter; dog bør hos os som hos dem Religion og Politik udelukkes fra Valget af Gjenstande for Øvelserne, hvor meget man end ellers maa ønske, at Studenterne afhandle disse i deres Samtaler. Advarsel mod Partiaanden og mod optrædende at ville virke i Verden i de Aar, der bør være Videbegjærligheden helligede. I Tydskland seer man de skadelige Følger af disse Forvildelser; Ønsket, at Magthaverne ikke herved maae bringes til at angribe de videnskabelige Indretninger. S. 128—129.

Studenterne vilde ved Øvelsen i at udtrykke deres Tanker tillige danne sig bedre for Livet. Betragtninger over Skoleunderviisningen, især deles hed over Stiilopgaverne; disse ansees for, som oftest, at være for høie, naar de vælges af Religionen; i de historiske vænnes Drengene ikke noksom

til Selvtænkning; velbekjendte, sandselige Gjenstande og Beskrivelser af Hverdagsgjenstande kunde maaskee være ret nyttige til dette Brug. En god Opgavebog var meget ønskelig. S. 129—130.

Om Maaden, hvorpaa Candidaten bør svare ved Examen. De, som paastaae, at de ikke ret kunne studere, førend de have taget deres Examina, studere som oftest ei heller meget ivrigt siden. Den Tanke, at Lærerne hellere ville høre deres særegne Meninger end see Beviser paa Selvtænkning, er ilde begrundet; hermed siges ikke, at den findes hos alle vore Studerende; mange dyrke Videnskaben som dens sande Venner; men desværre er der ogsaa mange, der læse til Examen, som om de gik i Skole og skulde lære Lectier. Herimod bør man stræbe at virke. S. 131—132.

Vore Examensindretninger ere ikke frie for Ufuldkommenheder, dog overveier deres Nytte langt de skadelige Følger, som man kunde anføre imod dem; nogle af disse kunne hæves, andre kunne ikke skilles fra Tingens Natur. Udvikling af den hemmende Indflydelse, en Examen ifølge sit Væsen maa have; dog medfører selv denne sine Goder for de mindre heit begavede Aander. S. 133—134.

Blandt de hovtrykkelige Vanskeligheder er den, at man taler Latin ved Examinerne, sikkert den vigtigste. Indflydelsen heraf maa betragtes som heist ugunstig; dette udvikles nærmere. Indførelsen af Modersmaalet ved Embedsexaminerne vilde sikkert gjøre dem meget grundigere og bidrage til at udvikle den videnskabelige Aand ved Universitetet. S. 135—136.

Mange frygte for, at det latinske Sprogs Studium herved vilde lide for stort et Afbræk; dette vilde neppe være Tilfælde i Henseende til at læse og forstaae det; men det er sandsynligt, at man snart ikke vilde træffe Nogen, som kunde tale Latin. Brugen af Latinen har i sin Tid bidraget overordentligt til den europæiske Dannelse, men staaer nu i Disharmoni med Tingenes Tilstand. Mange troe, at enkelte Videnskabsgrene passe bedre for Latinen end Modersmaalet, dette modbevises dog derved, at Forelæsningerne over disse næsten overalt holdes i Modersmaalet. Saalænge nogen Deel af Examen holdes paa Latin, maa der anvendes altfor lang Tid paa Erhvervelsen af Færdighed i at tale dette Sprog. Tankernes Fremstilling i latinske Vendinger synes at være den fri Aandsbevægelse imod. At Universitetet skulde vinde i Anseelse hos de Ulærde ved Brugen af et saa lærd og vanskeligt Sprog er ikke værd at lægge Vægt paa. S. 136—138.

Den Indretning, at alle Examinatorerne skulle være tilstede ved en Embedsexamen fra først til sidst og give Charakterer efter Totalindtrykket, gjør Udfaldet mere usikkert, end det ifølge Tingens Natur var nødvendigt. Fremstilling af de misslige Forhold, som denne Indretning medfører. S. 138—139.

Forslag til en forbedret Bedømmelsesmaade ved Examinerne, til en Forandring i den Indflydelse, hver enkelt Charakteer har; Antallet af Specialcharaktererne; Grundsætninger for Hovedcharakterernes Uddragelse af

Specialcharaktererne; den bedste Maade at gjøre sig denne overflødig; Specialcharaktererne udtrykte med Tal. S. 138—141.

Sammenligning mellem disse Regler og de ældre brugelige. Forslag at følge den Grundsætning, at to Charakterer, mellem hvilke der ligger een Mellemcharakteer, sammenlægges saa ledes, at to af den bedre og een af den slettere give tre af Middelcharaktererne. S. 142.

Indvendinger mod den Maade, hvorpaa man danner Hovedcharakteren med de første Examiner; mange Misligheder vilde hæves ved at benytte det her gjorte Forslag. Denne Fremgangsmaade vilde hævde hvert Fag sin forholdsstemmende Virksomhed og give en sikker og retfærdig Beregningsmaade; samtlige Examinatorers bestandige Nærværelse fordredes ikke, og der var Intet i Veien for altid at have de samme Censorer. S. 143—144.

Betragtninger over Manuductionsvæsenet; de forskjellige Omstændigheder, der gjøre Manuducteurer nødvendige. Den urigtige Maade, hvorpaa de Studerende ofte benytte Universitetsaarene; Advarsel herimod. S. 145.

Trangen til Manuduction er fornemmelig begrundet i nogen Ufuldkommenhed i vort Underviisningsvæsen. Udvikling af den mathematiske Skoledannelses Mangelfuldhed; Forslag til dens Forbedring. S. 146—148.

Sammenligning mellem den Dannelse, som Studiet af de historiske og philologiske Videnskaber giver, med den, som opnaaes ved Mathematik og Naturlære; ingen af disse Retninger maa forsømmes: S. 148—149.

De Forholdsregler, der maatte tages, for at gjøre Manuducteurerne overflødige. Ønsket, at der maatte anvendes mere end eet Aar paa den philosophiske Examen. S. 149—151.

Forslag til en forandret Fordeling af det akademiske Aar. S. 151—152.

Det maa gjøres muligt ved Forelæsningerne, at enhver jevn, god Student i et passende Tidsløb kan gjøre sig færdig til Embedsexamen uden Hjælp af Manuducteur. De hensigtssvarende Skridt, som man maatte ønske, at alle Professorerne vilde gjøre i denne Retning. Det Gavnlige i Ansættelsen af Adjunkter ved Universitetet. S. 152—154.

Betragtninger over det Spørgsmaal, hvorvidt det kunde være raadeligt, at Examinerne skiltes fra Universitetet. S. 154.

Grunden til at disse Forslag offentligt fremsættes. De mange Forbedringer, der have fundet Sted ved Universitetet i de sen re Aar; Professorernes udvidede Virksomhed. Studenternes høiere Udvikling. S. 155—156.

Anmeldelse af „Europa, en letfattelig Naturskildring" af Professor J. F. Schouw. S. 157—198.

Undskyldning for den silbige Anmeldelse af dette fortræffelige Skrift. Det velfortjente og udmærkede Bifald, det har vundet baade i Fædrelandet og i Udlandet. Bogen forener en stor Indholdsrigdom med et klart og tydelig Foredrag. Det medfølgende Atlas af Capitain v. Olsen fortjener i høi Grad at anbefales. S. 159—160.

Denne Leilighed benyttes til at gjøre opmærksom paa den eiendommelige Udbannelse, Geographien deels har faaet, deels er i Begreb med at opnaae. S. 161.

Sammenligning mellem den ældste Geographi og den nuværende. Uagtet den overordentlige Udvikling, som er foregaaet med Geographien, feiles ofte en vis Tørhed og Tomhed, som ikke gjorde sig gjældende i den gamle Fremstillingsmaade; til en saadan livsfuldere Beskuelse skulle vi stræbe at naae, ved en videnskabelig Kunst, hvis høieste Maal er atter at forvandle sig til Natur. S. 161—163.

Den astronomiske og politiske Geographi har havt Overvægten over den, der fremstiller os Naturforholdene i deres Sammenhæng; dette fulgte af Tingenes Udviklingsgang og har havt sin Nytte, men har ogsaa givet Anledning til megen Eensidighed, som det nu er paa Tiden at udrydde. For at fremme en bedre Behandlingsmaade maae vi betragte de Naturforhold, hvorpaa Jordbeskriveren især bør tage Hensyn. S. 163—164.

Varmen, der har en saa overordentlig Indflydelse paa Naturfrembringelserne, beroer ikke alene paa Stedernes Afstand fra Æqvator; Korterne over de isotherme Linier bidrage overordentligt meget til at udvide vore Kundskaber i denne Henseende, dog maae endnu flere Forhold tages i Betragtning. Exempler paa, hvorledes Stedernes høiere eller lavere Beliggenhed over Havet forandrer deres Varmeforhold. Stedernes større eller mindre Afstand fra Havet udøver ogsaa megen Indflydelse paa Varmegraden og især deelesbed paa Varmefordelingen i de forskjellige Aarstider. Exempler herpaa. S. 164—166.

Plantegeographiens store Betydning. Nødvendigheden af en aldeles forandret Fremstilling, naar Kundskaber af denne Art skulle gjøre sig gjældende; det Gavnlige af hertil udarbeidede Korter. Der bør ogsaa gives en Oversigt over Jordskorpen og dens Underlags Natur, over Vindene og over Strømningerne i Havet. Underviisningen bør sørge for, at alle disse forskjellige Gjenstande opfattes i deres rette Sammenhæng. S. 166—167.

Intet vil være mere skikket til at befordre Enighed i Meningerne om Geographiens Behandling end en fremsat Prøve, en saadan gives her i en efter Carl Ritter omarbeidet Artikel over Palæstina. S. 168.

Palæstinas naturlige Begrændsning og Afdeelning. Dens Bjerge og Floder. Bjergenes Former og Bestanddele. Sydsyrien gjennemstrømmes af Jordanfloden Fremstilling af dens Løb og Omgivelser. Hele det østlige Landstrøg er en af de betydeligste Basaltdannelser, man kjender. Basaltens Egenskaber og Anvendelse. Dette Landstrøgs særegne Beskaffenhed har givet det en historisk Betydning, da det danner Hovedindgangene til Palæstina. S. 169—172.

Jordanens og det døde Havs østlige Tilstrømninger have givet Anledning til Dannelsen af forskjellige Riger. De store Huler, som her findes, gjorde det vanskeligt for Romerne at betvinge Landets Beboere. Paa dette Høilands Forsvar beroede Palæstinas Bevogtning mod Syrien. Beretning om de forskjellige Riger, som fandtes her; om Karavanhandelens Blomstren og om de forhen saa betydelige Stæder, som nu for en stor Deel staae som Ruiner. Afrikas Omseiling, Amerikas Opdagelse og

især Beleesbed Osmannernes Despoti have udøvet en ødelæggende Indflydelse paa al Handel og Næringsdrift i disse Lande. S. 172—173.

I sit videre Løb gjennemstrømmer Jordanfloden Genesarethsøen. Sammenligninger mellem denne og flere europæiske Indsøers Omgivelser. Beskaffenheden af Vandet i denne Sø; dens store Fiskerigdom; Frugtbarheden af den Dal, hvori den findes; dens historiske Betydning. Hulerne i Klipperne, der omgive den, benyttedes som Gravsteder eller som Tilflugtssteder for Røvere og Vanvittige. S. 174—176

Jericho danner en Oase ved Jordan; dens overordentlige Frugtbarhed. Overtroiske Skarer strømmede hethen for i Jordans Vande at aftvætte deres Synder. Veien fra Jericho til Jerusalem gaaer gjennem farlige Klefter og var fra gammel Tid berygtet for røveriske Anfald S. 176—177.

Jordanen falder ud i det døde Hav. Beskrivelse af denne mærkelige Sø; ved Søens Vestkyst ligger Engaddi, hvis Hule er berømt ved Davids Ædelmodighed mod Saul. S. 177—179.

Landet Vesten for Jordan dannes af en stor Bjergstrækning; det deeltes af Jøderne i Galilæa, Samaria og Judæa. Galilæas Naturstilling befordrede meget baade Handel og Krigstog, videre Udvikling af de historiske Begivenheder, der staae i Sammenhæng hermed. S. 179—180.

Veien fra Galilæa til Samaria; Beskrivelse af dette Lands Beskaffenhed; dets overordentlige Frugtbarhed; dets Naturstilling gjorde Færdselen derigjennem næsten umulig; man seer Spor af fordums flittig Dyrkning og stor Frugtbarhed; nu er Landet øde; om Folket og dets historiske Begivenheder. S. 181—183.

Judæa ligner i Hovedsagen Samaria. Adgangen dertil fra Joppe vil det være oplysende nærmere at betragte; dens Havn er slet, men dog vigtig som Judæas eneste. Beretning om de Fordele, den tidligere har ydet. Ogsaa her er Landets Dyrkelse forsømt. Beskrivelse af Veien fra Joppe til Jerusalem; denne mærkelige Byes eiendommelige Beliggenhed S. 183—184.

Beskrivelse af Kystlandet. Den sydlige Deel har omtrent samme Natur som Nordafrika; nordligere finde vi det gamle berømte Phoenicien med Ruiner af mange mægtige Stæder; Landets Beliggenhed og Natur vise, at man her ikke maa vente et Erobrerfolk. Landets Heidesforhold. Kyststrækningens Beskaffenhed begunstigede i høi Grad Skibsfarten, som nu ikke er af nogen stor Betydenhed, da Sandet, især i Nilens Oversvømmelsestid, vælter ind mod Kysten og opfylder Havnene. Den Indvirkning, som Menneskeslægtens Fremskridt i de fleste og dens Tilbagegang i andre Ting have udøvet, er vistnok Grunden til, at Syriens Land og Kyst ere sjunkne dybt under deres fordums Herlighed, dog ville maaskee gunstige Forhold atter kunne hæve dem til en stor Høide. S. 184—188.

Dette Arbeide er kun at betragte som et Forsøg paa en forbedret Behandlingsmaade af et enkelt Lands Geographi i den Form, der maatte ansees meest passende for en Haandbog. Oversigt over de Forbedringer i den geographiske Underviisning, som man maatte ønske indførte i Skolerne. De Indvendinger, man kan vente at see fremsatte herimod. Besvarelse af disse. S. 188—191.

Frygten for ikke at finde duelige Lærere, naar den ny Behandlingsmaade af Geographien indføres i Skolerne, vil snart forsvinde, da den forøgede Interesse, Videnskaben vil faae, snart vil bringe de Studerende til ivrigere at lægge sig efter den. Den Underviisning, der vækker Sands for Naturvirkninger og Natursammenhæng, bidrager betydeligt til den almindelige Dannelses Fremskridt. At Naturvidenskaberne ere blevne forsømte og ofte have været aldeles ringeagtede i Sammenligning med de philologiske Studier har bevirket store Eensidigheder i Opdragelsen; Exempler paa iøinefaldende Mangel af naturvidenskabelige Kundskaber. S. 191—194.

Den geographiske Skoleunderviisnings Forbedring vil gjøre det nødvendigt, at Begreberne om den mathematiske Geographi udvides; at Grundsætningerne for Korttegning meddeles og anvendes; at den physiske Geographi, den almindelige Physik, og Læren om Dyr og Planter ikke aldeles forsømmes. Besvarelse af den Indvending, at denne Underviisningsplan skulde være altfor vidtløftig. S. 194—197.

Den velbehandlede physiske Geographi maa altsaa betragtes som en Deel af Naturvidenskaben og synes for Tiden meest passende til at danne Ungdommens Natursands. Sammenhængen mellem den politiske og den physiske Geographi. Den ugrundede Mistanke om, at disse Forslag kunde føre til Philantropisternes System. Naturvidenskabens Dyrkelse anbefales især som et rigtigt Dannelsesmiddel. Afviisning af Bebreidelsen for at ringeagte det, som før er udrettet; de nye Forbedringer ere blot Mellemled mellem dem, Fortiden skjænkede, og dem, Fremtiden vil bringe. Taknemmeligen ville vi mindes de gamle Forbedringer og med Glæde hilse Fremtidens friske Morgenrøde. S. 197—198.

Anmeldelse af „Smärra samlade Dikter“ af Esaias Tegnér.

Anmeldelse af „Smärra samlade Dikter" af Esaias Tegnér.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 4de Bind 1830).

De Svenske læse meget vore danske Forfatteres Arbeider. Vi gjøre ikke Gjengjæld og forsømme derved vor egen Fordeel. Naboriget har frembragt ypperlige Aandsværker ligesaavel som vort Fødeland. Lader os ikke staae tilbage i Begjærlighed efter at benytte vore Sprogfrænders Kunst og Videnskab; vi have en fælles Interesse. Hver af disse Landes Litteratur har en altfor indskrænket Læserkreds; forenede, vilde de forbobbles i Størrelse, men tiltage flere Fold i Kraft. Naar hver oplyst Mand i det ene Rige læste det andets Sprog, vilde han ikke blot faae dobbelt saa mange gode Skrifter at læse, men ogsaa udvide sit Blik ved nye Synsmaader, idet at de to Nationer, saa lige de end ere hinanden i Oprindelse og Grundsprog, dog ved Landenes forskjellige Natur og en i adskillige Henseender afvigende Udviklingsretning, have Eiendommeligheder, der maae ytttre sig i deres Værkers Aand. Det har allerede været bemærket i nærværende Tidsskrift, at Nytten af en saadan Samvirken hverken har undgaaet Skandinavernes Opmærksomhed

eller drages i Tvivl, men at Erkjendelsen af denne Nytte endnu ikke er bleven virksom nok, hvorfor man bestandig maa gjøre den mere levende. Tidsskrifterne kunne i denne Henseende virke meget ved jevnligt at tage Hensyn paa de fortrinligste Arbeider, der udkomme i Nabolandet. Maaskee er det ikke af de ringeste Fordele, som heraf vilde flyde, at man ofte i Anledning af et fremmed Skrift med større Frihed kan yttre sig over mange Gjenstande i Kunst og Videnskab, end i Anledning af Værker i Landets egen Litteratur. Her tales naturligviis ikke om en Tilbageholdenhed, man skulde vise for ei at støde Nogen; men om den Tvang, man ofte føler ved at forudsee, at det, man siger af sand Kjærlighed til Kunst og Videnskab, af Mange udtydes som et personligt Hensyn paa en enkelt Forfatter, hvorved da letteligen det, der skulde være Gjenstanden for rolig og upartisk Overveielse, forvandles til endeløs Strid og Partisag.

Tegnérs Navn har allerede naaet en saa høi Berømmelse i Norden, at der neppe gives nogen af vore Læsere, hvem det er ubekjendt. Gives der ikkun faa Danske, der læse hans Skrifter i det oprindelige Sprog, saa have de fleste dog læst Noget af ham i Oversættelse. Det er især Frithiof, der har gjort danske Læsere bekjendte med ham; men vi troe at burde gjøre opmærksom paa, at det fortællende Digt neppe vil sætte vor Digter i sit fordeelagtigste Lys. Hans Styrke synes os at være den poetiske Veltalenhed. Hans Sprog er glimrende, indtil den høieste Fylde rigt paa blomstrende Udtryk. Men undertiden gaaer denne Fylde ud over alle Grændser. Det er da, som om Alt, hvad han berørte, forvandlede sig til Blomster ligesom Spiserne for den phrygiske Konge til Guld. Dette bliver især føleligt i de fortællende Digte, hvor de store Lidenskaber og Begivenheder næsten skjules i Digterblomster, saa at deres umiddelbareste og egentligste Virkning paa os svækkes, ligesom naar Malerne skjule os en Kæmpeskikkelse

under en skinnende Rustning, i Tilfælde, hvor man hellere saae de skjønne kraftige Lemmer selv. I ingen Art af Digte synes Brugen af den poetiske Veltalenhed at kunne udholdes saa uafbrudt som i de lærende og især de moralske, i hvilke Tanker og Følelser, hvortil Anlægget udgjør en af Grundbestanddelene i Menneskets Tilværelse, men som altfor ofte slumre, skulle vækkes og opflammes. Selv de Læsere, der ikke kjende vor Digter uden af Frithiof, ville mindes mange glimrende Exempler herpaa.

Det er os ikke ubekjendt, at der gives Mange, der ville betragte den Ros, vi her tillægge Digteren, som saare indskrænket. Vi bede Saadanne, at de fremfor Alt ville bemærke, at vi ikke nævne denne Veltalenhedsgave som Digterens eneste Talent: tvertimod tilstaae vi ham villigt en Sum af alle de Talenter, der udgjøre en fortrinlig Digter; men vi nævnede kun her det Talent hos Tegnér, der synes os det mest overveiende og derfor det charakteristiske. Iøvrigt ere vi langt fra at anvise den poetiske Veltalenhed en saa ringe Plads, som man nu pleier at tilstaae den. Der gaves en Tid, hvor man over den poetiske Veltalenhed næsten glemte Poesiens Væsen; men kan man vel nægte, at den Indsigelse, der omsider fremstod mod denne Eensidighed, atter harført til en modsat! Det forstaaer sig, at her ikke handles om den poetiske Veltalenheds Sag alene. Dens unaturlige Ophøielse var kun een af de flere Følger, Misforstaaelsen af Digtekunstens Væsen medførte, og som egentlig hængte sammen med en eensidig Betragtningsmaade af alt det Aandelige: det Skjønne, det Gode, det Sande. Efter den paa Middelalderens Barbari fulgte Blomstringsperiode, hvori man med friskopvaagnet Sands omfattede Kunst og Videnskab, og hvor man saae den ene forældede Mening efter den anden forjaget til Indbildningernes Verden, men Fornuften hver Dag opdage nye Tilværelser, maatte en Tidsalder opstaae, der vilde have Grund for Alt, hvad den skulde

antage. Denne i sig selv herlige Bestræbelse, der efterhaanden har hævet Menneskeslægten til en Høide, hvorpaa Historien intet tidligere Exempel frembyder, kunde dog ikke undgaae store og farlige Vildfarelser, hvis Indflydelse endog maatte være bleven ødelæggende, dersom ikke en naturlig Følelse modstod den eensidige Tænknings mest fortvivlede Resultater, og desuden en høiere Naturgave altid hævede de Bedste saa meget over Tidsmeningernes Strøm, at det Rette aldrig ganske kunde undergaae. I denne Oplysningens Overgangstid var det naturligt, at det sandseligt Tilværende maatte synes den egentligste Virkelighed, og at en saadan Tidsalders Philosophi, hvor den ikke lod sig strække ved en hemmeligt advarende Stemme, maatte lade Alt være udsprunget af Sandsetilværelsen og være til for denne; saaledes blev da Dyden kun til for Lyksaligheden, Videnskaben for at stifte utallige Slags Nytte, Kunsten for at gavne og fornøie. Kun hos faa Mennesker var dog Forstanden saa stærk og den indre advarende Stemme saa svag, at denne Tænkemaade uddannede sig til sin fulde Selvstemmighed og Eensidighed; men Spiren dertil udbredte sine Rødder gjennem hele Tidsalderen.

I det man saaledes miskjendte, at det er Digtekunstens Væsen gjennem Sproget at fremstille en Skjønhedsverden for det aandelige Syn, og derimod blot betragtede den som et blandt de flere Midler til at fremme Menneskets Lyksalighed, maatte altsaa den umiddelbare Underviisning, den gav, de gode Følelser, den udtalte, og den udtryksfulde Maade, hvorpaa dette skete, være det, som især bestemte Digtningens Priis. Men Sagens Natur medfører, at den samme Undersøgelsesaand, der førte Mennesket paa Vildspor, atter kalder ham tilbage derfra. Det viste sig efterhaanden altfor klart, at den Digtekunst, der gik i en saadan Theories Ledebaand, kun havde en ringe Kraft over Mennesket, og Fortidens store Værker viste enhver uhildet Følelse, hvad Digtekunsten formaaer. I Videnskaben blev man ligeledes

var, at man af lutter Iver for Intet at antage for Sandhed uden sikkert Beviis havde fjernet sig fra Sandhedens Kilde. Man saae, at det Sande, det Gode, det Skjønne ikke skal øses af de udvortes Gjenstande; men at vi have et Grundanlæg i os til at kjende, efterstræbe og frembringe det. Det blev mere og mere indlysende, at det Legemlige er langt fra at være det Virkeligste; men at der tvertimod er en Væsentlighed og Virkelighed i det Aandelige, hvori den legemlige Natur ingen Deel vilde have, dersom den ikke selv var Aabenbaring af noget Aandeligt. Saaledes dannede der sig en ny Tidsalder; men man forestille sig ikke, at den overalt eller endog kun ialmindelighed fremtraadte med Klarhed og Bevidsthed. Nei, det Usande, det Uskjønne, det, som stræber at nedsætte Dybens Adel, behøver kun at naae en vis Udvikling for at vække en Modvirkning, der hos en sund, kraftig Menneskeslægt ender med Seier. De forskjelligste Aander begyndte nu at virke i en ny Retning. Mægtige Digterværker frembragtes; Speculationen vendte tilbage til Aandens Dybheder; det Feilfulde i de gamle Ansyn blottedes med Skarpsindighed, forfulgtes med Spot. Men Sandheden vinder ikke let en Seier, uden at Vildfarelsen ogsaa tager sin Deel deri. Berigtigelsen udviklede sig atter til en Eensidighed. Det, som man før havde indrømmet den høieste Gyldighed, vilde man nu ikke tilstaae den afhængige Gyldighed, der tilkommer enhver Ting paa sin rette Plads. Selv de Bedste gik i mange Henseender for vidt; men Eftersnakkerne, der vilde have vedblevet at følge de gamle Ordførere, dersom ikke nye vare fremtraadte, gik langt videre. Man troede at nærme sig Sandheden desto mere, jo mere man fjernede sig fra sine forrige Lærere, og meente at være desto aandrigere, jo mere man foragtede dem. Blandt andet fik man et Slags æsthetisk Afsky for moralske og lærende Digte, hvilken endogsaa hos Nogle gik saa vidt, at de troede at vise deres Originalitet ved at falde i det Umoralske og Fornuftstridige. Vi tale her naturligviis ikke

om grundige Æsthetikere eller om Digtere, som Göthe, Schiller, Oehlenschläger: den Tribut, saadanne Mænd ikke ganske ere fritagne for at yde Tidsalderen, kan først rigtigt bedømmes i en tilkommende Tidsalder. Her handles kun om den Forvirring, der frembragtes ved de Mange, der med ringe Kræfter dog vilde indbilde sig at være nye og selvstændige, og ved deres Tal havde en Virkning, de aldrig kunde erholde ved deres Dygtighed. Ved Læsningen af mange af Disses Arbeider skulde man troe, at de meente, at Poesiens Selvstændighed bestod i, at den frasagde sig alt Samqvem med det Sande og Gode, ligesom Mange indbilde sig, at en Mand først ret er fri, naar han kan følge sine Lidenskaber, saa meget han vil. Men forgjæves opfylde de Verden med Skabninger, hvori de have fremkunstlet en mægtig Indbildningskrafts Ild: Efterverdenen vil aldrig sætte Udødelighedens Stempel paa Kunstværker, hvori Digteren ikke beherskes af Fornuften og den gode Villie, medens han overlader sig til den skabende Indbildningskrafts Virksomhed. Kun hvor denne Forening finder Sted, er den frieste Digtning altid sammensmeltet med denne hemmelige uudtalelige Sandhed og denne Opløftelse til en høiere Verden, der gjøre, at enhver uforbærvet Menneskeaand glad og tillidsfuld dvæler i den af Digteren skabte Tilværelse. Formerne, hvori dette kan skee ere mange: Indien, Arabien, Persien, Grækenland og Rom, Middelalderen og den nyere Tid have yttret sig i Poesien paa høist forskjellige Maader; men gjennem alle deres fortrinlige Værker gaaer dog Fornuftens og den gode Villies Herredømme som en bestandig Grundtone. Det var vor Tidsalder forbeholdt at frembringe en egen Klasse af poetiske Misfostre, hvori en Drømmeverden af Djævle og Spøgelser, ofte et Helvede uden Himmel, træder frem med en paataget Selvstændighed. Dog alle disse Forsøg ville gaae i Forglemmelse, som de forrige Tiders Vanskabninger, og det Ypperlige fra vor Tid vil, som det fra de forrige Tider, bestaae.

Vende vi nu tilbage til Betragtningen af den Selvstændighed, som vore af Fortidens Opdagelser veiledede og af dens Vildfarelser advarede Undersøgelser maae hævde Digtekunsten, da kan denne ikke bestaae i en Adskillelse fra de øvrige aandelige Bestræbelser, men i en levende Forbindelse dermed. Poesien skal ikke adlyde enten Naturvidenskab eller Sædelære *); men den er i sit inderste Væsen beslægtet med begge. Den samme Fornuft, der erkjender det Sande og vil det Gode, udgjør ogsaa Skjønheden i Indbildningskraftens Skabninger. Ligesom det ædle Menneske ikke kan ville bruge sin Frihed til at handle imod Fornuft og Ret, saaledes kan den sande Digter ikke ville sætte sin Skabning i Strid med den theoretiske eller praktiske Fornuft. De samme Grundsætninger maae anvendes paa Videnskaben. Det maatte være en saare ufuldstændig Stræben efter det Sande, der ikke ogsaa elskede det i det Skjønne og Gode, og en ikke mindre indskrænket eller dog vildledet Kjærlighed til det Gode, der ikke gjenfandt det i Videnskab og Kunst. Denne Betragtning er ikke ufrugtbar for vor Gjenstand: den lader os indsee, at Poesien nu af fri Kjærlighed maa sætte sig i en Overeensstemmelse med det Sande, der er langt inderligere end den, som man før af Misforstand vilde paatvinge den.

Det skulde gjøre os ondt, om man her kun vilde finde en Leg med Ord. Den Harmoni mellem Menneskeaandens forskjellige Virksomheder, hvortil vi her sigte, udvikler sig dagligt mere og mere. Alle Grene af Videnskaben hæve sig mere og mere til at fremstille os i Tilværelsen en Eenhed, en Virksomhed, et Fornuftherredømme, kort et Liv, der bringer dens Indhold mere og mere Kunsten nær. Paa samme Maade maa Dyden ogsaa bestandigt mere og mere fremstilles i sin levende

*) Man seer, at Ordene her tages i samme vidtløftige Betydning som Physica og Ethica hos Grækerne.

Forbindelse med det Himmelske og i sin altbesjælende Virkning paa det Jordiske: en Fremstilling, hvorpaa Menneskeslægten, trods alle Afbrydelser, maa arbeide, som paa Løsningen af en uendelig Opgave; thi det er ikke nok villigt at tilstaae denne Sandhed, man maa gaae frem til en klar Beskuelse deraf i en saa stor og omfattende Sammenhæng som muligt. Denne Aand indesluttes ikke i de Lærdes Kreds, den har udbredt sig og udbreder sig fortsat i Menneskesamfundet og bidrager til at vække og rense Sandsen for det Skjønne som for alt Høiere. Men komme Videnskaben og Menneskesamfundets Uddannelse saaledes Poesien imøde, maa denne atter mere og mere inderligt slutte sig til disse.

Det har ikke været vor Hensigt med disse Bemærkninger at antyde, at Tegnér skulde i denne Henseende være gaaet foran Tidsalderen; men vi troe derimod høiligen at burde berømme, at han heldigt har vedligeholdt Noget fra den forrige Tid, som man ofte i vor har forsmaaet. Dog, vi maae ikke længere opsætte at henvise til Digtene selv; Læseren vil der føle en stærkere Overbeviisning, end vore Grunde kunne give ham. Den, som seer det Gode fremsat i saa træffende og begeistrende Udtryk, i denne lykkelige Tankebelysning, med denne Sprogets Musik, vil føle, hvor levende Digtet maa afpræge sig i Hukommelsen og levne i Sjælen, om man saa maa sige, en vedholdende Efterklang, der ved tusinde Leiligheder i Livet begeistrer, underviser, paaminder, advarer og saaledes bidrager usigeligt meget til Menneskets og Menneskesamfundets Forædling. Vi ville som Exempel anføre et, der fører Titel af Fridsrøsterne, og ville til Bedste for de med det Svenske ubevante Læsere og især Læserinder, ledsage det med en dansk Oversættelse, hvor vi dog have tilladt os enkelte Afvigelser, hvorom siden skal tales.

Fridsröster.

1.

När de mäktige på jorden
trampa en föraktad ätt,
och i södern och i norden
styrkan öfverallt har rätt:
när den svagare förtryckte
svekets dolk i gördeln bär,
i din egen barm du flykte
och slut frid med verlden der.

2.

Stiger dagen på det höga,
blickar glad och fridsäll ner,
hata ej: hans rena öga
djupet af ditt hjerta ser.
Kommer qvällen med sin stjerna,
qvällen är med friden slägt:
stäng dit bröst för hat så gerna,
som din dörr för nattens fläkt.

3.

Döm ej strax den vilseförda,
stolte broder, med förakt!
Icke vägde du den börda,
ödet på hans skullra lagt.
Icke talde du de strider,
som han stridde för sin bygd,
icke vet du, hvad han lider
af sin ånger, af sin blygd.

4.

Du som hämnd och hat förkunnar
i din egen himmels namn,
ser du icke, himlen unnar
rum åt alla i sin famn.
Om den slutna evighetens
dolda rådslag hvad vet du?
Hvem har mätt Barmhertighetens
bottenlösa djup ännu?

5.

Ack, hvad gör det, hur vi kalla
denna far, som dock är vår?
Hvad tillfälligt är må falla,
det väsendtliga består.
Mån den vise med sin lära
än så djup, så konstigt byggd,
kommer verldens Gud mer nära
än den vilde med sin dygd?

6.

Hör mig, hör mig, gode fader,
väsen bakom verlden gömdt!
Ibland jordens myriader
lys de många, som dig glömt.
Tyd för dem instiftningsorden
till hvad ädlast jorden såg:
Gud i ära, frid på jorden,
menskorna en helig håg!

7.

Menska, någon himmelsk flamma
lefver i dig, vårda den;

frid och kärlek måste stamma
från den faderliga vän.
Vet du på din lefnads gåta
något tröstligare svar
än att älska och förlåta
sönerna af samma far?

8.

Är du lycklig, väl så gläd dig
åt din lycka med en hvar,
och ju mer du delar med dig
desto mera har du qvar.
Räck oss handen, vägra ingen,
låt hvar glädje, som du njöt,
flyga genom brödraringen,
liksom en elektrisk stöt.

9.

Om du lider, om du faller
misskänd, utan tröst och hopp,
genom lifvets fängselgaller
se i öppna himlen opp,
der hvar hatfull själ, hvar bitter
svartnar som en slocknad brand,
och Försonligheten sitter
på den Högstes högra hand.

10.

Yngling, du hvars stjerna rullar
öfver lifvets paradis,
sola dig på dina kullar,
hata ej, var glad og vis.
Medan än bekymret tiger
drick ur kärlekens pokal,

drick dig varm, förr än du stiger
ner i årens kalla dal!

11.

Du, som re'n med fulla händer
uppå lifvets höjder står,
gör det goda, förr'n du vänder
åter med förblekta hår!
Bygg med svettig flit din boning,
bygg den uti fridens land,
bjud hvar ovän til försoning
och hvar vän til stöd din hand!

12.

Du, som släpar sista stenen
opp till lifvets pyramid,
vill du från dess höjd se scenen
utan fasa, så äg frid.
Ack, du vet ei, hvar du landar
ifrån dödens stilla haf,
derför mana goda andar,
endast goda, till din graf!

13.

Innan än din plats är öde
bland de lefvande, gör godt;
dö, och hoppas bland de döde
ingen hämnd, försoning blott.
Ingen ånger, ingen vrede
til din sotsäng tränge sig!
Stilla saligheter brede
sina vingar öfver dig!

Oversættelse.

Fredsstemmer.

1.

Naar dit Mismod seer paa Jorden
Ikkun en fordærvet Æt,
Hvor fra Syden indtil Norden
Styrken gjælde maa for Ret,
Hvor den Svage og Fortrykte
Seer i Svig kun Sikkerhed,
Ind i egen Barm du flygte
Og slut der med Verden Fred.

2.

Stiger Dagen paa det Høie
Og udbreder Fryd og Fred,
Glem alt Had: Dens rene Øie
Skuer i dit Hjerte ned.
Kommer Aft'nen med sin Stjerne,
Vinker Dig til qvægsom Ro:
Luk din Barm for Had saa gjerne,
Som mod natlig Vold din Bo.

3.

Dommen ei Du rask affige
Mod den Faldne med Foragt:
Ikke veied' Du saa lige
Byrden, som paa ham blev lagt;
Ikke Du de Kampe talte,
Som hans Skjæbner kosted ham:
Veed Du, om Du rigtigt malte
Dig hans Anger og hans Skam?

4.

Du hvis Ord er Straf og Truen
I din egen Himmels Navn,
Seer Du ei, at Himmelbuen
Tager Alle i sin Favn?
Om det skjulte Evighedens
Høie Raad hvad veed vel Du?
Hvo har maalt Barmhjertighedens
Grændseløse Dyb endnu?

5.

Gjør det stort, hvordan vi kalde
Faderen, som dog er vor?
Hvad tilfældigt er maa falde,
Aldrig Væsenet forgaaer.
Skulde vel en flegtig Lære,
Som Fornuften svimler ved,
Nærmere Alfader være,
End en Vilds Samvittighed.

6.

Hør mig, hør mig, gode Fader,
Aand hiinsides Verden gjemt,
Lys blandt Jordens Myriader
For de Mange, Dig har glemt.
Gjenlyd høit fra Syd til Norden
Røst fra Kjærlighedens Dag:
Ære Gud og Fred paa Jorden,
Mennesket en Velbehag.

7.

Jordens Søn en himmelsk Flamme
Lever i Dig, vogt paa den:

Fred og Kjærlighed maae flamme
Fra den faderlige Ven.
Veed Du vel til Livets Gaade
Mere trøstelige Ord:
Himlen Kjærlighed og Naade,
Broderfreds den hele Jord.

8.

Har Du Lykke, vel saa glæd Dig
Ved din Lykke med Enhver,
Alt som Flere dele med Dig,
Større og din Lykke er.
Ræk os Haanden, afslaa Ingen,
Lad hver Glæde, som Du nød,
Strømme gjennem Brødre-Ringen,
Snelt som et elektrisk Stød.

9.

Om Du segner her i Trængsel,
Miskjendt uden Trøst og Ven:
Sku fra Jordens snævre Fængsel
Dristigt op til Himmelen.
Hist, hvor den, hvem Had var Glæde,
Bæver for den store Aand,
Har Forsonligheden Sæde
Ved den Høies høire Haand.

10.

Yngling, Du hvis Stjerne rinder
Over Livets Paradiis,
Sol Dig frit paa Glædens Tinder
Had kun ei, vær glad og viis.
Fylder Blodets Purpurlue
Nu din Barm med Kjærlighed,

Du for Isfens Snee ei grue,
Den gjensmiler Himlens Fred.

11.

Du, som alt med fulde Hænder
Nu paa Livets Heider staaer,
Gjør det Gode, før Du vender
Bort herfra med blegte Haar.
Vil Du Dig ved Høsten fryde,
Travle Virken bragte Dig,
Vennen Haand til Hjælp Du byde,
Fjenden villig til Forlig.

12.

Du, hvis sidste Fjed Dig hæve
Høiest op paa Livets Fjeld,
Skal Du ei ved Blikket bæve,
Fred maa være i din Sjæl.
Ingen Korter Veien bane
Over Dødens stille Hav,
Derfor gode Aander mane
Du fortrolig til din Grav.

13.

Inden end din Plads er øde
Blandt de Levende, gjør godt;
Dø, men haab ei blandt de Døde
Nogen Hævn, Forsoning blot.
Ingen Anger, ingen Vrede
Til din Dødsseng trænge sig!
Stille Saligheder brede
Sine Vinger over Dig.

Oversætteren tør, uagtet al anvendt Flid, ikke smigre sig med at have naaet sin Originals Skjønheder; derimod har han tilladt sig nogle Forandringer i Tankerne, som han troer at kunne forsvare; den vigtigste er i de første fire Linier. I vor Tidsalder tør man dog vel sige, at der gives mange Mægtige, som ikke ville trampe paa Menneskeslægten, og at denne virkelig har hævet sig til en saadan Udvikling, at den ikke lader sig trampe. Vel foregaaer der endnu Meget, hvorpaa de af Digteren i en stor poetisk Indignation brugte Udtryk lode sig anvende; men her synes de ikke paa deres Sted. Mennesker af indskrænket Blik tage dem let for bogstavelig Sandhed og forøge derved indtil et Slags Umaadelighed den store Høiagtelse, de saa gjerne have for sig selv, og hvorved Kjærligheden, de skjænkede deres Næste, forvandler sig til en Almisse, der gjerne afpasses tarveligt nok efter Modtagerens formeente Værdighed. Menneskene bør til deres eget Gavn ofte høre den Sandhed, at, naar vi troe at see Verden som en Røverkule, er det ikke i Sandhedens rene Planspeil, men i vor eget Mismods omskabende Krumninger, vi see den. Ved Forandringen i 5te Strophe har Oversætteren villet undgaae Misbrugen af Ordet viis. Den sande Vise har ved redelig Stræben erhvervet sig den ædle Eenfoldighed i Indsigt og Vandel, som tabes ved det første Skridt til Dannelse; hos ham har Kunsten atter forvandlet sig til Natur, og han lever nu i en tilkæmpet, men derfor ogsaa sikkret, om man saa maa sige, uforgængelig Uskyldighed. I Slutningen af 7de Strophe synes Tanken i Originalen at have en falsk Retning. Som Gjenstande for Livets Stræben kunne og maae vel Følelsen af Guds Kjærlighed til os og den gjensidige Kjærlighed mellem Menneskene sættes som det Herligste; men Tilgivelsen, saa skjøn og nødvendig Følge den er af Kjærligheden, og saa salig en Følelse den end medfører i og efter Udøvelsen, fremkalder i den almindelige Betragtning altfor meget Tanken om Forseelserne, til at man

kan glæde sig ved at tænke sig den som Livets Gjenstand, som den jo heller ikke umiddelbart er. I 10de Strophe har Oversætteren tilladt sig at forandre den sidste Halvdeel, fordi han fandt noget Anstød, i at Ynglingen skal stige ned i Aarenes Dal; men Manden i næste Strophe staaer paa Livets Høider. Om Oversætteren maaskee, imod sin Forventning, skulde have Uret i disse Forandringer, troer han dog, at det var ønskeligt, om der ofte forsøgtes ved fremmed Haand at bortviske smaae Pletter af de fortrinligste Digterarbeider. Det forstaaer sig, at ikke den formeentlige Forbedrer; men Nationen er Dommer i Sagen. Digterværkers høieste Fuldkommenhed og Reenhed ere af saa stor Indflydelse, at man vel tør betragte dem som en Nationalsag. Have ikke de udødelige Homeriske Værker faaet en saadan Bearbeidelse?

Følgende Sted af en poetisk Tale ved en Magisterpromotion hidsætte vi, fordi det med mandig og indtrængende Veltalenhed udtrykker Sandheder, som man i vore Tider ikke nok kan lægge unge Videnskabsmænd paa Hjerte.

Ty det är kraft och klarhet,
som Febus fordrar af de kransade.
Den samme Gud, som tände dagens fackla,
var äfven Guden med det gyllne svärd,
med silfverbågen, hvilken fällde Python.
Sjelfständig kraft är mannens första dygd.
Fast skall han stånda som en Herkulesstod,
på klubban lutad, höljd i lejonhuden.
Det lösa vacklandet, den blinda låttron
är dagens kräfta uti unga sinnen;
hon fräter tanken bort ur hjernans kamrar,
och mod och styrka ur det fria bröst.
En hvar kan icke bli en Genius
på säkra vinger stigande mot ljuset;
men hvem, som vill, kan pröfve, förr'n han dömmer,

kan fatta sjelf den sanning, han besvärjer,
kan känna sjelf det sköna, han beundrar.
Helt visst i tankens stilla verldshaf än
der ligga många obekanta öar,
och mången stjerna speglas der kanske
ei hittills upptäckt utaf forskarns öga.
Kan du ej plöja sjelf de djupa vågor,
så lyssna villigt till de vises röster,
de vidtberestes, som med säkra tecken
tillbakavända från de nya landen.
Men tro ei allt, hvad skeppare förtälja
om oerhörda ting, som de erfarit,
om verldens gåta, ändtligt löst af dem,
och om den vises sten, som de ha funnit.
De arme dödlige! Den vises sten
i knappen sitter på Allfaders spira,
og menskohänder bryta den ej løs.
Förgäfves mana de den höga sanning
med mörk besvärjningsformel; just det mörka
fördrar hon icke, ty hon bor i ljuset.
I Febi verld, i vetande som dikt,
är allting klart: Klar stråler Febi sol,
klar var hans källa, den Kastaliska.
Hvad du ej klart kan säga, vet du ej,
med tanken ordet föds på mannens läppar:
det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.
Den sanna visshed liknar Diamanten,
en stelnad droppe utaf himlaljuset;
ju renare, ju mera värd han skattas,
ju mera lyser dagen ock igenom.

Vi gaae nu over til de Digte i Samlingen, der komme i nogen Berøring med Videnskaberne og især med Naturvidenskaben. I Henseende til den sidste ere vi vante til i Digter-

værker at tage til Takke med de naturstridigste Skabelser; men det er Tid, at der skeer Indsigelser derimod. Naturen staaer ikke længere for vor Indsigt som en død Masse, men som et stort levende Hele, hvori hver vigtig Deel atter fremtræder som en i sig afsluttet lille Verden. Antallet paa dem, som kjende Naturen, voxer dagligt: de ville vende Øiet bort, naar man byder dem pyntede Vanskabninger istedetfor troe Fremstillinger. Dersom en Digter vilde vise os Solguden som en tykmusklet Kæmpe, væbnet med en Kølle, dækket med en Løvehud, hvor latterligt vilde man ikke finde dette! Men naar en Digter lader Jordens tunge Masse suse gnistrende omkring sin Axe, skal det da ansees for taaleligt? Man vil maaskee svare os, at Mythologien hører til Digterverdenen, hvis Love Digteren maa agte; men at han med Hensyn paa Naturen har større Frihed. Vi svare herpaa, at den hele Kreds af Tilværelse, hvormed det dannede Selskabs Indbildningskraft er fortrolig, hører med til Digterverdenen. Han kan ikke ustraffet skildre os Asien med Frihedssind og Europa med Slaveaand, Athenienserne som Barbarer og Gallerne som forfinede eller Grønland som Varmens, Indien som Kuldens Land. Hvorfor ikke? Vor Indbildningskraft er fortrolig med disse Gjenstande. Vel: men nu begynder ogsaa vor Indbildningskraft at være fortrolig med mange forhen kun af de Lærde kjendte Dele af Verdensindretningen, den taaler da heller ikke, at der stødes an mod dem. Lad kun Digterne ikke stole paa, at Antallet af dem, det støder, er ringe; det formeres dagligt. Om en Menneskealder vil sandsynligviis ethvert veloptraget Menneske ikke være slettere underrettet om de Punkter paa Jorden, mod hvilke Magnetnaalen peger, end om Semiramis's Historie eller være mere uvidende om, hvorledes man finder sig til Rette paa Jord og Hav, end om Argonautertoget. Vi gribe Leiligheden til at tale om en almindelig Misbrug i Anledning af en Digter, som vi i saa mange andre Henseender kunne yde oprigtig

Beundring, og som selv i de Digte, vi her ville gjøre Udsættelser paa, dækker med store Skjønheder det, vi ansee for Feil. Hvor der er Intet at rose, har det noget Forhadt at laste Feil, som Alle begaae?

Det første af de Digte, vi her føie til, ville vi hidsætte fuldstændigt.

Polar-Resan.

Trött att gissa och att fråga,
forskarn vill till polen tåga.
Icke vill den djerfve stanna
förr'n han står på jordens panna,
och ur varelsernas graf
mäter jord och himmel af.

Nu på Nordens haf han gungar.
Sjökon solar sina ungar
på ett isberg. Hvita björnen
brummer der, der fiskar örnen.
Tunga hvalen, lik en ö,
välter i den vreda sjö.

Men det nedslår ej hans tankar.
Högst i norr han kastar ankar
vid en landfast is. „I bröder,
här, så länge nordsol glöder,
vänten mig. Till polen än
har jag hundra mil igen."

Med kompassen uti handen
far han från den frusna stranden.
Mjell är tusenårig drifva,
blank är isens silfverskifva.

Solen i en evig ring
dansar himmelen omkring.

Hvilken slätt! En grafhäll, skuren
af albaster för naturen!
Här har intet väsen andats
allt se'n skapardagen randats.
Lif ej rör sig, värt ej gror;
tystnan här hos döden bor.

Dock han viker ej tillbaka.
Trött att vandra och att vaka,
hugger han i isens hällar
sig en säng, och svept i fällar,
slumrar som et vilddjur der,
målet med hvar stund mer när.

Andtligen till Polen når han.
Segrande på toppan står han
utaf axeln. Hur det brusar
utur djupet! Huru susar
klotets tunga massa, svängd,
gnisslande, kring axelns längd!

Nu förfärad och förlägen
ser han efter återvägen.
Ve! hvad trollmakt honom fäster!
Hvar är öster nu og vester?
Hvar är söder? Hvar är norr?
Ingen utväg! intet sporr!

Och en röst ur djupet ryter:
„dåre, som med visshet skryter!

Punkten, hvarkring verldar vandra,
har ej väderstreck som andra.
Döden blott dess nycklar har.
Har du nått den, så blif qvar."

Med hvar stund blir skuggan längre,
med hvar stund blir cirkeln trängre,
som kring fästet solen målar,
tills hon gömmer sine strålar.
Men den stolte vises Jag
fryser der til dommedag.

Begyndelsen minder os uvilkaarligt om Parry's Reise, man venter den fortjente Berømmelse over hans heltemodige Foretagende; men man seer videre hen, at Digteren vil skildre os Hensigten som opnaaet og dog mislykket. Om den Larm, hvormed Digteren lader Jordens Axe dreie sig, behøve vi ikke at tale videre. Men nu den Forlegenhed, hvori han lader Manden være, for at finde Øst og Vest, Nord og Syd er dog alt for urimelig. Skulde den Mand, der gjør en Reise til Nordpolen for at hente Svar paa de Spørgsmaal, hans Grandskninger hjemme ei besvarede ham, være saa uvidende? Staaer han paa Jordens Nordpol, saa behøver han vist ikke at spørge: hvar är söder? hvar är norr? thi hvor han gaaer hen, gaaer han mod Syd. Han kan heller ikke spørge: hvar är öster nu og vester? thi hele Himlen dreier sig for ham, som for os Alle, fra Øst til Vest. Digteren giver ham Kompasset i Haanden; det kan ei være vor Reisende ubekjendt, at Magnetnaalen ikke viser mod Jordens Poler, men mod visse magnetiske Hovedpunkter; hvorledes Naalen viser, maa han have iagttaget paa Reisen og fundet saa megen Rede i dens Afvigning, at den selv ved Nordpolen vil være ham en tro Veiviser. Tidmaaleren siger ham til hver Time af Døgnet

over hvilken Egn paa Jorden, Solen staaer. Har han endnu forsynet sig med flere Hjælpemidler, vil han endog af Maanens Stilling imod Solen faae sin Retning at vide. Men vilde endog alt dette være fornødent? Kommer Alt til Alt, saa behøver han jo kun at gaae bort fra det magiske Punkt, hvor Digteren ikke har fasttryllet ham ved andet end hans Tvivlraadighed. Hvor han saa gaaer hen, er han jo borte fra den forfærdelige Pol. At den Kreds, Solen beskriver paa Himlen, skulde blive snævrere og snævrere, indtil dens sidste Straale forsvandt fra Polen, er en Feiltagelse, der dog ingen videre Indflydelse har paa det Øvrige. Grundtanken i Digtet: en Grandsker, der begiver sig til Jordens Pol for at finde Oplösningen paa sine Tvivl, men der finder sig sat ud fra Alt, der lod ham finde sig til Rette paa Jorden, og endeligen taber den sidste Solstraale, saa at den stolte Vises Jeg fryser der til Dommedag, skulde snarest tages for en Hentydning paa den forvovneste, men tommeste Art af Metaphysik, dersom ikke Udmalningen forbød det.

Et andet Digt, Ilden, S. 205, har en saa dristig Tankeflugt og en saadan Pragt i Udtrykket, at det let maa føles, at Digteren vilde have frembragt et Mesterstykke, dersom han havde anvendt samme Kraft paa en Materie, der ikke saa ganske laa udenfor hans Synskreds. Hertil kommer endnu, at han deri har inddraget Noget, der ligger udenfor al mulig Fremstillings Grændser. Han vil fremstille Verden, hvordan den var, førend Ilden blev til.

Mörkt låg djupet uti död förstening,
outgrundligt, som Allfaders mening,
formlöst utan ande, utan kropp.

I de næste Stropher hedder det:

Evigheten, lik en orm i ringar,
låg och rufvade med svarta vingar

uppå verldar, icke ännu till.
Rymdens tält låg ouppspändt. För tiden
var ej ännu någon stund förliden,
och dess ur stod still.

Udtrykket er stort og mægtigt; men hvorledes tilintetgjøre dog Tankerne hverandre, naar man forsøger at sammenfatte dem! Rummet var ikke til, og dog havde man Dyb og Forstening! Evigheden har faaet sig sorte Vinger før Rummet, der er Betingelse for al legemlig Form, er blevet til! og den rugede paa Verdner, der endnu ei vare til! Slige Billeder ere sande Uhyrer. Det store Intet af Tilværelse, som et forvovent Tankespring sætter foran Tidens Begyndelse, der selv er en Utanke, lader sig ved intet Billed male. Dersom Nogen vil kalde en saa streng Anvendelse af Forstanden paa et Digterværk upoëtisk, svare vi ham, at hele Gjenstanden for de anførte Vers ligger udenfor Poesiens Grændser. Denne skal i klare Billeder fremstille os en Tilværelse. Hvad som ikke kan fremstilles, er ingen Gjenstand for Kunsten; men at Intet ikke kan fremstilles er dog vel soleklart!

Gaae vi nu over til de Dele af Digtet, hvori Naturens Udvikling forestilles, saa see vi Alt foregaae paa en Maade, der langt fjerner sig fra Naturvidenskabens Resultater. Vi nægte ikke, at vore Indsigter angaaende de Ting, som her omtales, ere meget ufuldkomne; men skal Noget derom siges, maa det dog ikke være stridende mod den bedste Indsigt, vi have. Naar Digteren lader Himlen løfte sig til Hvælving, tager han et aldeles jordisk Standpunkt; thi denne Hvælving er jo intet Andet end den Form, hvorunder det umaalelige Rum ifølge Synets Natur maa vise sig for Jordens Beboere! Dette er dog endnu tilladt for en Tilsyneladelse, der tilhører Jorden; men, naar han umiddelbart derefter lader Solen slide sig løs i Lue og Øster rykke sig med Vold fra Vester, gaaer han

ganske udenfor denne Grændse og fremstiller os en voldsom Revolution, hvor Videnskaben med største Sandsynlighed viser os en langsom Udvikling, hvori Solen dannedes ved samme store Naturhandling, ved hvilken tillige alle Planeterne frembragtes. Vil man ogsaa fremstille Solens Dannelse fra det jordiske Synspunkt, nemlig fra det Øieblik den blev synlig fra Jordens Overflade, maa man tænke sig den Tidsalder, da Jordens Dunstkreds opklarede sig; men dette skete ved en Afkølning og Sammentrækning, hvortil Udtrykket ikke passer. Skulle vi følge den sandsynligste Mening, den Kantisk- de la Placiske, saa passer det Udtryk Øster sled sig løs fra Vester heller ikke til Virkeligheden; thi da maa man antage, at Solsystemets Omdreining hører med til den Virksomhed, hvorved Solen og alle de andre Kloder deri udvikledes. Men Omdreiningen om Axen giver baade Øst og Vest, Nord og Syd, først for hele Systemet og siden med særegne Forandringer for hver Klode ifølge dens Axedreining, der begynder med dens første Dannelse, og, uden voldsomme Forrykkelser, efterhaanden kommer til de Forhold, den høieste Udvikling medfører.

Vor Forf. tager Ilden i den vidtløftigste Betydning, hvori ogsaa Varme og Lys henhøre derunder; men Varmen er uden Tvivl en af Materiens Tilværelsesforhold og altsaa ikke yngre end Materien selv. Er dette rigtigt, saa er det ikke bedre at handle om Materiens Tilstand, førend Varmen blev til, end at beskrive en firkantet Cirkel. Men hvilken Theori, man end vil danne sig om Varmen, tør det dog sikkert paastaaes, at intet klart Billed lader sig give om en Verden uden Varme.

Vi gjentage, at vore Anker her ikke vare rettede mod Digteren; men at vi kun paa et Par glimrende og almindeligt beundrede Exempler vilde gjøre Tidsalderens Fordringer gjældende. Digtekunsten har endnu kun skjænket os saare faa Fremstillinger af det hemmelige Naturliv, Videnskaben aabenbarer os. Göthes Metamorphose der Pflanzen, og No-

valis's Viinsang og to Bjergmandssange ere ligesom den første Forkyndelse af det, som heri lod sig frembringe. Baggesens elektriske og magnetiske Trolde eller Afguder og en Mængde andre ældre og nyere Skabninger af denne Art have intet Slægtskab dermed. Den Klasse af Digte, hvorom vi her tale, frembyder en ny og uopdyrket Mark; men vi ville ikke ønske, at Nogen foretog sig med Magt at opdyrke den. Finder Nogen for godt at læse physiske Skrifter eller høre Forelæsninger for at skrive saadanne Digte, turde vi forudsige ham, at han spilder sin Tid.

Det forstaaer sig vel af sig selv, at vi ikke gjøre Videnskabens Fordringer gjældende paa Digteren, saalænge han tager Tingene i deres sandselige Tilstand, men kun i de Tilfælde, hvor han streifer ind i Videnskabens Enemærker. Derfor hendrage vi ikke Sangen til Solen (S. 199) under den heromtalte Klasse. Den er en fri phantastisk Behandling af en sandselig Gjenstand og saa dristig, saa aandrig, saa ganske i sig afrundet, at den med rette af alle Læsere sættes blandt Samlingens ypperste Prydelser. Vi ville ikke forsøge at henlede Læserens Opmærksomhed paa ethvert fortræffeligt Digt i Samlingen, vor Hensigt var at opmuntre ham til selv at læse dem alle.

Til Slutningen et Par almindelige Bemærkninger om svensk Litteraturs Indførelse hos os. Den ene angaaer kun en Lettelse. Det var nemlig at ønske, at vi erholdt en ny og veludarbeidet Ordbog over de svenske Ord, der maae være Danske uforstaaelige. Den kunde være kort og altsaa let at anskaffe.

Den anden Bemærkning angaaer en Betænkelighed, der vilde være vigtig, dersom den var grundet; nemlig om man ikke maatte befrygte, at svensk og dansk Patriotisme ofte vilde træde hinanden forstyrrende imøde og hos begge Folkene svække Patriotismen? Vi svare herpaa: Lad den Ene ikke blændes ved den Andens Fordele, ei heller misunde dem, men hver glæde sig ved sine. Naar den Svenske roser sit Fastlands stolte

Bjergnatur, lad den Danske mindes sine Øers milde, frugtsmilende Skjønhed, og naar den Svenske læser vort Lands Ros, lad ham da mindes sit egets Herligheder. Naar den Svenske roser sit Folks Ælde, saa have vi jo den samme Ros. Roser han dets Bedrifter og store Mænd: have vi da ikke store Bedrifter og store Mænd at sætte derimod? Og hører den Svenske vor Ros, kan han da ikke mindes sin egen? Skal jeg ikke kunne elske min Moder, fordi min Frænde ogsaa med rette roser sin? Med den Kjærlighed, der skal næres ved Had og Foragt mod Andre, er det kun slet bestilt. Lad vor Fædrelandskjærlighed yttre sig i glad Tilfredshed med det meget Gode, vi have, og i frugtbar Iver for at bringe det til mere og mere at blomstre. Lader os yde andre Nationer den Agtelse, der tilkommer dem; men lader os stræbe af alle Kræfter at overgaae dem i alt Godt. Gjøre de det Samme, vil dog Ingen være den Tabende; thi alle stride da frem til det Bedre.

Anmeldelse af „Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradiis“.

Anmeldelse af „Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradiis“.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 5te Bind 1831).

Det glæder os at kunne begynde det nye Aar med at anmelde den herlige Maade, hvorpaa vor Litteratur ligesom sluttede det forrige. Gjenganger-Brevene vare, for enhver Ven af det Skjønne, en ligesaa uformodet som kjær Nytaarsgave. Dette Skrift henhører til dem, hvorover Publicum allerede har fældet sin Dom, førend noget Tidsskrift kunde faae Leilighed til at yttre sig derover. Al den Aand, Velklang og Ynde, der udmærke Baggesens heldigste Arbeider, finde vi her igjen, og det befriet fra mange Pletter, blandt andet fra det Fjendskab mod vor Oehlenschläger, der saa modbydeligt vanzirer en stor Deel af hans sidste danske Arbeider. Iøvrigt ere disse Digterbreve saa aldeles Baggesenske, at man kunde fristes til at holde Efterretningen om hans Død for falsk, saa velbefræftet vi end maae tilstaae, at den er. Det er næsten ubegribeligt, at Nogen saa fuldkomment har formaaet ikke blot at efterligne hans Vers, hans Stiil, hans Tone, men saa ganske har kunnet sætte sig ind i hans hele Aand og Tankegang som vor Forfatter. Vi ville ikke forsøge at berette Læseren, hvad der findes i dette Digt; thi har han ikke allerede læst det, ville

vi indbyde ham dertil. Det er heller ikke vor Hensigt her at give en udførlig Kritik over alle Paastande og Meninger i et Digt, der saa meget udmærker sig ved Lethed og Ynde, at man ikke føler sig tilbøielig til deraf at fordre den samme Consequents, som af en Afhandling. Vi ville altsaa overlade enhver Enkelt, der maatte have nogen Klage mod Digteren, selv at føre sin Sag. Forsaavidt dette skeer paa en Maade, der er den Smag og Aand værdig, som Forfatteren har viist, kan vor Litteratur ikke andet end vinde derved. Derimod maae vi her tale om nogle Punkter, til hvis Forhandling vi næsten ere opfordrede.

Forf., der yttrer sig om vort Tidsskrift paa en Maade, der vist ingen Aarsag kan give os til Klage, anfører mange Grunde, hvorfor han ikke har villet, som han kalder det, alliere sig med os. Forend vi tale om disse, maae vi bemærke, at den, der synes os den bedste, ikke er nævnet. Vi mene nemlig, at hans Værk, just fordi det fremtræder saa isoleret og rammer som et uventet Lyn, virker langt Mere, end om det stod i Forbindelse med vort eller noget andet Samfunds Virksomhed. Vi have holdt det for gavnligt at forene mange Kræfter for efter Evne at sætte nogen Dæmning mod den al Videnskab og Kunst fjendtlige Strøm, der truede at oversvømme vor Litteratur; men vi vilde meget beklage, om der ikke fandtes Flere, der arbeidede med Kraft til samme Maal; thi den Bestræbelse, hvortil et Selskab forener sig, vil, selv naar det sigter til det aabenbart Godes Opnaaelse, let i Mængdens Oine faae et Skin af Partisag. Ja, uden Hensyn paa Skinnet, er det sikkert ønskeligt, at der fra flere Sider uafhængigt arbeides for det Sande og Skjønne; thi, uagtet den redeligste Stræben efter uforfalsket Sandhed, kan let en eller anden Eensidighed faae Magt i et Samfund. Selv blandt dem, der ville det Gode, maa man ønske en Opposition; dog vel at mærke, intet Oppositionsparti, men en paa virkelig Sandhedskjærlighed grundet

Modsigelse, der vækker Undersøgelse og nærer det aandelige Liv, men forsmaaer al Kiv og Chicane. Vi ere langt fra at ønske et Oligarchi; men derfor kunne vi heller ikke bifalde Digterens Fordring paa et æsthetisk Monarchi eller Dictatorskab, i hvor duelige Hænder han end vil nedlægge det. Videnskabernes og Kunsternes Rige har altid udgjort en Republik, som trivedes destobedre, jo mere Aandens Adel deri hævdede et dygtigt Aristokrati. Om denne de Bedres Indflydelse skal være stor eller liden, kommer deels an paa dem selv, om den Ene uden Partiaand og Misundelse vil lade den Andens Fortjenester vederfares Ret, og om de med Retfærdighed og Billighed ville bedømme de mindre Begavedes agtværdige Anstrengelser, men være streng mod Stympere og Sandhedsfordreiere uden Hensyn paa, at de maaskee kunne have stillet sig som Frivillige under en Fane, man hyder: deels kommer det an paa det hele Læserfolk, om det finder mest Smag i Hverdagstanker og maadelige Skrifter, som ikke forfremme Aanden, eller om det stræber bestandigt at stige i Dannelse og Indsigt; om det helst vil fæste Lid til, hvad der ofte gjentages for det, eller om det vil beholde i tro Hukommelse gode Grunde, som den Indsigtsfulde gjerne giver, men ikke gjerne skriver om igjen hver Uge; om det finder mere Nydelse i litterariske Rendesteensfeider end i modne Aandsværker, og endeligen om man vil vedblive i den Skik, kun med Begjærlighed at kjøbe de Smaaskrifter, der pirre en øieblikkelig Nysgjerrighed, hvorved man i de fleste Tilfælde understøtter det Slette og Maadelige, men lader det Gode og Vigtige henligge upaaagtet.

Blandt de Bemærkninger, som Forf., uagtet sit velvillige Sindelag, gjør imod os, er den, at vi ere for Mange, og at vi sikkert ikke Alle kunne være fortrolige med det, der fordres af den æsthetiske Kritik. Det Svar, at hver blandt os har visse Fag, der især overdrages ham, lader Forf. ikke gjælde; thi han mener, at Enhver troer at forstaae Æsthetik; men at man der-

imod i de andre Fag villigen lader hvert Medlem af Redactionen raade for sit eget. Ikke for at stride med Forfatteren om denne Sag, men for at berigtige Meninger, der ikke ere ualmindelige, ville vi herover tillade os nogle Bemærkninger. Det er aldeles ikke Hensigten med vort Samfund, at ethvert af dets Medlemmer eller endog kun de fleste skulde bedømme de Arbeider, som forelægges os. Med Hensyn paa den sagkyndige Forfatter af en Anmeldelse forestille de øvrige Medarbeidere det dannede Publikum. De meddele ham derfor de Bemærkninger, de i denne Egenskab vilde gjøre under en opmærksom Læsning, og han benytter det deraf, som han finder stemmende med sin Overbeviisning. Man vil derfor ofte i vort Tidsskrift finde Meninger, som ikke tilhøre Fleerheden blandt os. For at Forf. skal faae sin Mening fremført i vort Tidsskrift, udkræves ikke, at vi skulle billige den, men kun, at den er værdig til at høres offentligt og tages i Overveielse af de Indsigtsfulde. Forfatteren nødes kun til at høre de modsatte Meninger og venskabeligt advarende Stemmer; men Ingen vorder noget Systems Træl ved at optages i vort Samfund. Vi yttre os mod hverandre med den mest uindskrænkede Aabenhjertighed; men desto mere maa Enhvers Selvstændighed holdes i Agt.

Om der i Publicum virkeligt skulde være Flere, der uden foregaaende Studium tiltroe sig Indsigt i Æsthetiken end i andre Videnskaber, ville vi lade være uafgjort, skjøndt det ikke kan undgaae Nogens Opmærksomhed, at der gives Mange, der dømme kjækt om Theologi, uden engang at have nogen grundig Læsning i Bibelen, og om Love og Statsforfatning, uden at have læst Andet derover end Dagbladene og uden engang at have tænkt saameget derover, som de Fleste, der skrive i disse; men vi kunne uden al Overdrivelse forsikkre, at hos os Forfatterne af de æsthetiske Bedømmelser ikke sjeldnere end de andre have afslaaet at gjøre Forandringer, der ønskedes af en betydelig

Fleerhed. At de her hørte et lidet Publicum, før de underkastede sig det stores Dom, har sjeldent været uden Nytte, stundom med Hensyn paa hele Arbeidets Indhold og meget ofte med Hensyn paa enkelte Berigtigelser og Forbedringer; overalt er den Regel at forelæse sine Værker for en Kreds af Venner, førend man udgiver dem, sikkert iblandt de mest velgjørende, naar Vennekredsen er aabenhjertig, og Forf. ikke er aandelig tunghør. De Gamle anvendte denne Fremgangsmaade med megen Frugt. Det er neppe Letheden i at udbrede Forfatterarbeiderne ved Pressen, der ene har ført denne Skik saa meget af Brug; men uden Tvivl hidrører denne Forandring ogsaa for en stor Deel fra en Ufuldkommenhed i vort selskabelige Samliv, hvori mange Fordomme sætte sig imod en fri og livelig Forhandling af stridige Ansyn og Følelser. Det gaaer med denne Fordom, som med saa mange andre, at de ere lettere at udpege end at udrydde. Det er ikke nok, at man ophører med den saa almindelige, i Sandhed kun for Barbarer passende Indbildning, at det skulde være en Skam at give tabt i en Meningsstrid; man maa ogsaa vænne sig til at føre den med ægte Humanitet. Denne er her eet med en grundig Sandhedskjærlighed. Den Disputerende maa ingen anden Hensigt have end at bringe det til Sandhedens Erkjendelse, saavel hos sig som hos Andre. Alt, hvad man selv kun føler at være Skingrund, Alt, hvad som kan forvirre Undersøgelsen, enhver Chicane maa ansees som beskæmmende. Hvor Tilhørerne bemærke, at de Disputerende komme for stærkt i Varme eller og oversee Noget, der kunde føre til Afgjørelse, maae de med Interesse for Sagen komme til Hjælp. Alt, hvad der vilde vanære det gode Selskab, maa naturligviis være borte derfra; men Høfligheden, som med Rette fordres, maa være en naturlig Følge af den alvorlige Kjærlighed til Sandhed og til dem, som søge den med os, ikke være en i Mangel heraf paaklinet Selskabelighedsform, hvilken næsten forbyder enhver ordentlig Under-

føgelse, ligesom overalt Høflighedsformerne medføre megen selskabelig Usselhed, naar de ere skilte fra deres egentlige Rod: Aandens og Hjertets sande og ædle Uddannelse. Vi have her ladet os føre noget langt fra vor første Gjenstand; men vi holde det for vel værd at siges og oftere at gjentages, at Smagen hos os vil vedblive at gjøre langsomme Fremskridt, dersom ikke Selskabeligheden forædles og en mere levende Deeltagelse i Litteraturens Forhandlinger indlemmes deri.

Vi komme nu til en anden og vigtigere Sag: Forfatterens Yttringer over Smagen og vort Forhold dertil. For at meddele hans Mening tydeligt, vide vi Intet bedre end at lade aftrykke et Sted af Digtet, der paa engang kan tjene dem, der ikke endnu have læst det, til Prøve, og hvori de, der have læst det, med Fornøielse ville gjenerindre sig nogle af de aandrige Vers over Sammenhængen mellem den skjønne Form og Stoffet.

Kanskee Du mener, det var klogere,
Om jeg, for at faae Sagen bragt i Drift,
Forsøgte paa mig at besvogere
Med Eders litteraire Maanedsskrift,
Et Maanedsskrift, der commanderer
For Øieblikket som bekjendt
Med Femten Officerer
Et overmaade talrigt Regiment.
(Dets Officerer er jo og Gefreidere
For en usynlig Trop af Medarbeidere).

Om det var klogere? Kanskee det var.
Jeg veed jo nok, det ansees for en Lykke
For den, der ellers intet Rygstød har,
At han kan støtte sig til Andres Rygge.
Og disse her tilsammen er' forsvarlige,

Og kan med Lethed og i Mag,
Jeg tilstaaer, ta'e sig af den gode Sag
Og vorde for dens Fjender meer end farlige.

Men seer Du, Kjære, det hvorfor jeg strider,
Er ikke just den gode gamle Sags
Beforbring, men en streng og critisk Smags.

Betragt et Hav, en Flod, hvor Strømmen glider
Med Ilen og harmonisk frem
Og ta'er ei blot fra Himlen over dem,
Men og fra Strandens blomsterrige Sider
Et eget Farvespil, en Colorit,
Der under Stoffets Eenshed verler tidt —
Og see et Billede paa det, jeg kræver
Af Digtet, der med Tidens Strømme svæver.
Som Havet, naar det snart idyllisk hviler,
I Ro og Storhed Billede paa Gud,
Snart pidsket af Orkaner spiler
Til Mynster-Taarnets Hoider ud
Sin rynkede, bevægelige Hud,
Og skummer dybt, naar Stormen iler
At slaae det med forfærdelige Kiler:
Saaledes for mit Oie Digtet staaer
I Forhold til det indre Liv, der gaaer
Igjennem det og til dets Ydre naaer;
Thi enten det er roligt eller stormer,
Dets flydende, bevægelige Masse
Er eet og smeltet sammen med dets Former.

Om nu en Digter har forstaaet at passe
Hiin Stoffets nøie Sammensmelten med
Dets Form, hiin Farve-Verel efter Tid og Sted;
Har ladet sine Digte speile

Ei ene Himlen af, men det,
Der ligger nærmere, (skjøndt det er mindre let)
Det er, hvis jeg ei meget skulde feile,
Den sande Gjenstand for Critik,
Det Punkt, i hvilket Smagen
Kan lægge, hvad den duer til, for Dagen.

Men, kjære Broder, det er netop Sagen:
For Form og Farve har Enhver ei Blik,
Men for Idee og Stof har næsten Alle.

Saa underligt det og paa Tryk maa falde,
Det er dog vist: de Folk, man støder paa,
Betragte Formen mest, som et Abstractum,
Der nok kan springes over saa som saa;
Ideen derimod er dem et Factum,
Som man kan ordentligt forstaae;
Den smager meget meer af det Reelle;
Den kan der tages paa; man kan fortælle
Om en Idee, om Stoffet vidt og bredt:
Men ak! hvem bryder sig om det Formelle!

Den Overbeviisning, at Stof og Form i et Kunstværk paa det inderligste maae være sammensmeltede, som Digteren her saa fortræffeligt har udtrykt, er aldeles vor eenstemmige Overbeviisning, og vi maae protestere mod ethvert Forsøg paa at tillægge os en modsat; noget Andet er vistnok Sætningen i dens Anvendelse. Endskjøndt det hører med til den almindelige Dannelse at øve og skærpe Skjønhedsfølelsen, kan man dog ikke vente, at Alle eller dog de Fleste i et videnskabeligt Samfund, skulle have den fuldendte og sikkre Smag, som kun opnaaes ved Foreningen af en lykkelig Naturgave med et omfattende Studium af det Skjønne; men saamegen Kunstsands maa enhver Videnskabsmand dog have, at han paa den af os

bestrebne Maade kan medvirke til den Drøftning, hvortil ofte endog den dygtigste Kunstdommers Arbeide kan trænge. Videnskaben er langt fra at gjøre os ligegyldige mod Formerne, som Forf. baade her, og endnu mere S. 53—55 synes at antage. Den blotte Boglærdom svækker vistnok let det aandelige Syn i mere end een Henseende; men Videnskaben, dyrket som den bør, aabner Sandsen for det Skjønne. Formens Fuldkommenhed er saa langt fra at være Videnskaben fremmed, at den meget mere gjør streng Fordring derpaa. At man finder mange Videnskabsmænd, som ikke fatte Formens Nødvendighed, er ikke underligere, end at saa mange Digtere forsømme den. Man tager ofte de mærkeligste Fremskridt i Videnskaberne for at være blot materielle, medens de dog have en stor Indflydelse paa det Formelle. Enhver stor Opdagelse afrunder vor Indsigt i en eller anden Deel af Videnskaben til et i sig selv fuldkomnere sluttet Hele og gjør Delenes organiske Sammenhæng mere beskuelig. Form og Materie bestemmes ikke mindre af hinanden gjensidigt i Videnskaben end i Kunsten. Den, som ikke har skyet den aandelige Virksomhed, der udfordres for at opnaae Indsigt i en Videnskab, vil see denne Formens Fuldkommenhed og inderlige Sammensmeltning med Materien fremtræde som et Hele for sin Indbildningskraft, og saaledes vil det, der først stod for hans Forstand som Form og System, møde hans indvortes Sands som Skjønhed. Maaskee gives der intet sikkrere Tegn paa den sande Indvielse i Videnskaben, end just denne glade Beskuelse af Videnskabens Skjønhed. Det er vist nok, at det ikke er ved Videnskaberne, man skal begynde Skjønhedssandsens Dannelse; men hvor denne Sands er vakt, vil den ogsaa skærpes ved grundig Videnskabelighed.

Forf. spørger:

Hvem skjærpede sit Blik
For Formens Skjønhed, for Metrik
Ved Medicinen og Physik?

Efter at vi have tilstaaet, at det ikke er i Videnskaberne, man skal begynde Smagens Dannelse, tør vi vel bemærke, at Studiet af Anatomi og Physiologi dog ogsaa give deres Bidrag med til at bedømme Formernes Skjønhed, og de største dannende Kunstnere have fundet det nødvendigt ikke at være ukyndige i Anatomien. Den Indsigt, Physiken giver os i Tonernes Væsen, og den Naturnødvendighed, den viser os i Takternes og Toneforholdenes Skjønhed, ere sikkert ikke betydningsløse. Den Videnskab, der handler om Synets Natur og den Maade, hvorpaa dette optager den udvortes Verden, kan heller ikke være ligegyldig for det Skjønnes Undersøgelse. Alt længe har Perspectivet udgjort en uundværlig Bestanddeel af Kunsten, og over Farvernes Natur og Skjønhed faaer Physiken hver Dag mere og mere et Ord at tale.

Man vil maaskee sige os, at Videnskaberne vel indeholde Elementer, der ikke kunne undværes ved det Skjønnes Studium; men at det ikke er almindeligt, at disse have nogen Indflydelse paa Videnskabsmændenes Skjønhedssands. Dette er vistnok saa, naar Videnskabsmanden ikke umiddelbart har dannet sin Smag ved Smagens Værker; men har han dette, da komme hans videnskabelige Indsigter ham ogsaa tilgode. Videnskabens Udsigter i det Skjønnes Enemærker, opmuntre den Videnskabsmand, der har nogen naturlig Smag, til at uddanne den. Man glemme overalt ikke, at Videnskaberne nu dyrkes med en ganske anden Sands for deres Sammenhæng med det Hele, end i de forrige Aarhundreder. Vi ville ikke beskylde Digteren for ei at vide dette, men at han her har tabt det noget af Sigte, synes os aabenbart.

Fremdeles siger Digteren:

Hvad troer Du Fichte, Kant og Schelling
Har brudt sig om den digtede Fortælling?
Jeg mener om en saadan, hvor det Hele
Er opløst i en yndig Harmonie

Af Talens enkelte forbundne Dele,
Mens der af Facta kun er lidt deri.

Det træffer sig dog nu, at den Mand, som her staaer til Riims*), har forsøgt sig i det Fag, hvorom Digteren troer, at han Intet bryder sig. Man finder af ham i en Berliner Musenalmanach for 1801 eller 1802**) den bekjendte sjællandske Historie, om den natlige Brudevielse i Kirken ved Søen, poetisk fremstillet. Saavidt Anmelderen endnu tør stole paa den Dom, han dengang ved Læsningen fældte, var Digtet heldigt; men i alt Fald er der her Spørgsmaalet om den litterariske Tænkemaade. Et for os endnu stærkere Beviis for hans Kjærlighed til det Skjønne, see vi i den Maade, hvorpaa han omhandler dette i sine philosophiske Skrifter. Har end Fichte ikke forsøgt sig i Fortællingen, saa har han dog med Held oversat nogle gamle latinske Psalmer i sit skjønne og kjærnefulde Tydsk. Desuden finde vi i hans „Anweisung zum seeligen Leben", og i hans „Reden an das deutsche Volk" en Veltalenhed og en Sands for Sprogets dybe Betydning, der vel vise, at han havde en levende Følelse for det Skjønne. Kants Undersøgelser over det Skjønne i hans „Kritik der Urtheilskraft" bære et saadant Præg af en høiere Genius, at Forf. vist ikke kan Andet end finde dem den største Opmærksomhed værd, og selv om han skulde være af modsat Mening, maatte han dog deri finde et afgjørende Beviis paa, at Kant ret alvorligt havde brudt sig om det Skjønne.

Vi see vel, at Forf. ved alle sine Bemærkninger har sigtet til, at Videnskabsmændene ikke skulde have Sands nok for det

*) Dette er under visse Omstændigheder en poetisk Straf, ligesom det fordum var en militair at staae til Pæls. Begge have ogsaa det tilfælles, at de kunne uddeles uretfærdigt.

**) Han undertegnede sig Bonaventura.

Lette, det Yndige, det Harmoniske; men dertil svare vi ham, at dersom han vidste, hvor megen Nydelse vi have havt af hans Digt, og det netop for disse Egenskaber deri, vilde han nødes til at indskrænke sin Paastand betydeligt.

Ikke for at gjengjælde Beskyldning med Beskyldning, men for at indlede en Undersøgelse over en vigtig Sag, bemærke vi, at han synes os at sætte en saa udelukkende Priis paa det Yndige, at man skulde troe, at han sandt hele Skjønhedens Væsen deri. Vi ville i denne Anledning hidsætte et Sted, der ikke skulde være det, vi fortrinsviis burde vælge, hvis vi vilde optræde som Anklagere mod Digteren angaaende dette Punkt; men som paa eengang berører vort Forhold til Smagen og giver os tilstrækkelig Anledning til at sige det, vi finde Fornødent. Forf. Ord ere:

I Korthed, blandt de Femten er der Folk,
Der hver for sig fortjene høit at være
Oplysnings, Sandheds, Dydens, Retfærds Tolk.
Men, læg din Haand paa Hjertet, Kjære!
Og siig mig ærligt: sæt, at par hasard
Den stakkels nøgne, næsten tiggefærdige
Forskudte Skjønhed kom, saa blot og bar,
Saa reent berøvet hiint Beundringsværdige,
Hiin tragiske Betydningsfuldhed, hiin
Historiske Nødvendighed, og denne
Begeistring for en blodig Slægts Ruin,
Og hiin — og hiin — og hvad vi alle kjende;
Sæt, at den kom med Taarer og med Smiil,
Med Gratien i hver Bevægelse
Og med en Ansigt, hvis Profiil
Var stjaalen fra Antiquen, i en Stiil,
Man nu kun sjeldent seer, uskyldigt, fuld af Ild
Kun ubekjendt med Kjødets Spægelse:

Sæt, at den ydmyg tigged' om Gehør,
Troer Du, man aabnede for den sin Dør?
Og troer Du, at et Digterværk, der lægger,
Lig Statuen af Marmor, sin Værdie
I Formen, det bevæges i,
Og ei i andet, troer Du, at det vækker
Enhver af disse Femtens Sympathie?

Er Skjønheden nogensinde saa aldeles blot Form, at den ikke skulde vække Anelsen af en Idee? Vi maae holde dette for aldeles umuligt, og vist er det, at naar den kommer med Taarer og med Smiil, nøder den os uvilkaarligt til Tanke saavelsom til Følelse og rører vel Hjerter, der ere haardere end vore. Og har den laant af Antiken, et Ansigt uskyldigt og fuldt af Ild, saa fremstiller den dog vel en Idee? naturligviis mene vi ikke een, som fuldeligt lader sig udtale, men een, som anende fattes af Indbildningskraften, ligesom Ideen i alt det Skjønne.

Vi see vel, at Forf. ikke staaer saa langt fra os, som Ordene lyde. Han fordrer Udtryk af Ideer hos det Skjønne ligesom vi, men han taler nu og da, som om han meente, at der kunde gives en ideeløs skjøn Form, og atter som om al skjøn Form var Ynde. Han synes os, i sin Iver for de saa ofte forsømte Gratier at tilsidesætte Muserne, dem han dog har saa meget at takke.

I den jordiske Baggesens Kritiker træder det Yndiges Hylding ofte saa stærkt frem, at mange af hans Feil, selv naar han blev grov, altsaa ugratiøs, hidrørte fra hans Iver for Gratiernes Tjeneste, der virkelig tilsidst antog Fanatismens Charakteer. Man mærke vel, at vi her ikke tale om hans egentlige Digterværker, men om hans poetiske og prosaiske Kritiker. Vi tale heller ikke om det Gode i disse; men vi paastaae kun, at det, som gav dem deres Eensidighed, for største

Delen bestod i denne af Gratierne sikkert ikke yndede Fanatisme for Gratien.

Mod denne Art af Æsthetik har en ubekjendt Digter rettet nogle Vers, som rigtignok kun med Undseelse fremstille sig ved Siden af de paradisiske, men heller ikke gjøre høiere Fordring end den, ikke at findes under Antagelighedens Maal.

Du vilde mod den høie Skjønhed synde
Og aldrig hendes Væsen ret forstaae,
Hvis Intet uden Glathed, Runding, Ynde
I hendes Guddoms Herlighed Du saae.
Naar Zeus, som ryster sit Olymp med Brynet
Og svinger Tordenkilen i sin Haand,
Ved Kunstnerid fremstilles os for Synet
Og hæver over Jordens Muld vor Aand;
Naar Skjalden os i stærke Toner synger,
Om Christian, som stod ved høien Mast,
Og Blikket paa de gamle Helteklynger,
Med Krigerlængsler sprænger Barmen fast;
Naar under Kirkens høitidsfulde Bue
Sin Tonestrøm os Orglet gyder ud,
Og henrykt vi mod Lysets Throne skue,
Dybt følende, vor faste Borg er Gud.
Du ikke troe, det Ynden er, som hæver
Med saadan Vælde heit fra Støvet Dig,
Hvor vel Du seer, at Gratien omsvæver
Det Skjønne stedse, hvor det viser sig.
Nei, hver engang det Herlige, det Store
Sig majestætisk stiller for vort Blik,
Vi glæde os, fordi vi Glimtet spore,
Vort Væsen af den Evighøie fik.
Og naar Begeistrings stærke Himmellue

(Ovenstaaende Digt er skrevet af Anmelderen selv).

Ved ædel Kunst fremblusser i din Barm,
Du sværme kjækt, Du sørge eller grue,
Du føle Dig af kraftig Glæde varm,
Det Liv, som da dit hele Væsen fylder
Og trænger vældigt mod hver Hindring frem,
Det sikkert ei Du Gratierne skylder,
Skjøndt det bør aldrig, aldrig trodse dem.
Nei, det er Verdenslivet selv, som gløder
I hvert begeistret Billed, Ord og Skrift,
Hvis hemmelige Kraft den Gode nøder
Til gudindviet Tanke og Bedrift.
Ja, selv hvor alle Kræfter, alle Dele
I Værker af Naturen eller Kunst,
Harmonisk stræbe til et fælles Hele,
Det skeer ei blot ved Gratiernes Gunst.
Vel sandt, i Harmoniens Tryllerige
Tør intet skee mod Gratiernes Bud;
De aande deres letbevægelige,
Forunderlige Liv derover ud
Men denne Ro i Sjælen, Himmelfreden,
Der spirer frem af fuldendt Harmoni,
Den nyder Du som Frugt af Kjærligheden,
I Alnaturens store Sympathi.

Mindetale

over

det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs

Præses

Hans Excellence Geheimestatsminister

Ernst Heinrich, Greve af Schimmelmann.

Mindetale over det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs Præses Hans Excellence Geheimestatsminister Ernst Heinrich Greve af Schimmelmann

holden i Videnskabernes Selskabs Møde den 14de Juli 1831.

Det er en eiendommelig Art af veemodig Følelse, der gjennemtrænger Sjælen, naar vi dvæle ved Mindet af en nylig hedengangen ypperlig Mand, der har tilbagelagt en lang jordisk Bane, hvori han har havt Tid til at udvikle og anvende — om man saa tør sige — udtømme alle sine Kræfter. Det er ikke her denne bittre Smerte, der overvælder os ved Tabet af den høit begavede Yngling eller den modne, kraftfulde Mand, naar store Forventninger eller velbegrundede Forhaabninger pludseligen sees tilintetgjorte for Fædrelandet, og det korte Liv foresvæver os som et afbrudt Kunstværk, der stedse skal savne Fuldendelsen herneden. Nei, naar den Hedengangne, efter at Livets høieste sandselige Maal er naaet, hædret og mæt af Dage er gaaet over til en høiere Tilværelse, da tie de hæftige Lidenskaber; Følelserne ere, som hos Oldingen, stille, milde, venlige, skjøndt derfor ikke mindre dybe eller hjertelige. Vi sammenfatte, ligesom i et Overblik, et skjønt Menneskeliv med alle dets ædle Bestræbelser; med Veemod lære vi Bestedenhed af de mange

Tilfælde, hvor de ikke vandt fuld Modenhed for Verden; men opfyldte med Trøst og Tillid betragte vi de Menneskeheden vigtige Foretagender, hvortil en ædel Aand lykkeligen har medvirket.

Den ophøiede Olding, til hvis Minde jeg her ifølge en mig lige dyrebar og hæderfuld Embedspligt skal tale, tilbagelagde et Liv, der giver fuld Anledning til denne Art af Betragtninger. Vor ædle Ernst Heinrich Greve af Schimmelmann med sin af Naturen saa rigt begavede, ved stedse fortsatte Studier og en vidt udbredt Verdenserfaring saa mangesidig uddannede Aand, der saa levende omfattede ethvert Menneskehedens Anliggende, vilde allerede derved være en mærkværdig Mand, om han end ikke havde staaet paa saa høit et Sted i Staten. Hvor meget mere maa da ikke hans Liv være os mærkværdigt, da han med disse Egenskaber virkede i henved 60 Aar i de vigtigste Statsembeder, i 47 Aar som Minister og i 43 Aar som Statsminister og Medlem af sin Konges høieste Raad.

Som en Følge af den høie Agtelse, han havde erhvervet sig hos alle Venner af Indsigt og Videnskab, beklædte han i Trediedelen af et Aarhundrede Forsædet i dette Kongelige Videnskabernes Selskab.

Jeg maatte komme til at overskride en Tales Grændser, om jeg vilde forsøge at give en fuldstændig Skildring af hans Liv og Virksomhed. Det synes mere passende, at jeg her især henvender Tanken paa den høie Aandsdannelse, der udmærkede ham, og den Kjærlighed til Videnskaber og Kunster, der gjennemtrængte hans hele Væsen. Selv fra dette Synspunkt vil jeg føres til, ogsaa at omtale ham som Statsmand; men uden at man i denne Henseende vil fordre den udtømmende Fremstilling, der saa langt vilde overstige mine Kræfter. Af mine høie og høit ærede Tilhørere udbeder jeg mig den Overbærelse, de ikke pleie at nægte den velmeente Bestræbelse.

Grev Schimmelmann var født 1747, altsaa i Midten

af det 18de Aarhundrede. Hans Dannelse faldt saaledes i en Tidsalder, da Oplysningen vandt saa mange hæderfulde Seire over gammelt Mørke. De nu saa ofte gjentagne Fordømmelsesdomme skulle ikke afskrække os fra at give hiin Tid den fortjente Ros. Lykkelig bekæmpede den mange Menneskeheden vanærende Fordomme og megen fordærvelig Overtro. Vel sandt, at Iveren for Oplysningen henrev Mange til at forkaste store Sandheder, hvis Grund og Natur de ikke fattede: ja det bør end ikke nægtes, at denne Udartning vandt Herredømme over saa Mange, at den ikke maa oversees i Bedømmelsen af hiin Tidsalder; men kun den groveste Eensidighed bedømmer de store Bestræbelser udelukkende efter de Udskeielser, hvortil de ofte have ledet. Hvor utilgivelig finde vi ikke deres Fremfærd, som i Bestræbelserne for at fremme Religionens Sag ene fæste Øiet paa det Aandstyranni, Mange deri have yttret, eller det Hykleri, hvortil endnu Flere derved have ladet sig tvinge. Men er det vel retfærdigere eller fornuftigere, naar man forestiller Bestræbelsen for at hævde Fornuftens Herredømme mod Fordom og Overtro, som om den ene havde bestaaet i det Overmod, hvortil Mange, og den Vantro, hvortil endnu Flere derved havde ladet sig forlede! Nei, Midten af det 18de Aarhundrede var en herlig Tidsalder i den stedse mere opvaagnende Menneskeheds Fornuftudvikling. Selvtænksomhed blev mere og mere almindelig og udbredte Lys over mange af Livets forhen tankeløseste Forretninger. I Betragtningen af de dannende Kunster lagde den Grunden til en ny Tænkemaade. I Poesien blev Spiren lagt til den Blomstertid, Aarhundredets Slutning beundrede. Alle Videnskaber begyndte en friere Flugt. Agtelse for Menneskeheden i hver enkelt Person og uegennyttig Bestræbelse for at hævde ogsaa de Ringeres Rettigheder bleve fra nu af mere og mere Bestanddele af den Dannelse, Tidsalderens Oplysning medførte. I denne Tidsalder var det da, at Schimmelmanns Aand tog sin Retning. Denne Retning var vist-

nok begrundet i hans eget Væsen; men at Tidsalderen begunstigede den, tør man baade antage efter dens Aand i Almindelighed og efter den Lighed i Tænkemaade, man har iagttaget hos flere ypperlige Mænd, hvis Ungdom faldt i dette Tidsrum. En vis høi Tillid til det Velgjørende i Oplysningens Udbredelse, en Glæde ved at omgaaes med Videnskabernes og Kunsternes Dyrkere og i deres Omgang dobbelt at nyde deres Værker, et varmt Ønske at hæve de lavere Klasser op til en mere menneskeværdig Tilstand synes mig at have udmærket disse Mænd; men sjeldent fandtes vel denne Charakteer saa reen, saa uhildet af al Forfængelighed som hos Schimmelmann.

Grev Schimmelmann opdroges i Overflødighedens Skjød som tilkommende Eier af anseelige Rigdomme, Frugten af hans Faders overordentlige Talenter og heldige Planer; men langt fra herved at lade sig hendysse i Uvirksomhed, som saa let under slige Omstændigheder skeer, benyttede han sig heldigt af den større Adgang, Lykkens Gunst aabnede ham til nye Kundskabskilder. Om de nærmere Omstændigheder i hans Dannelseshistorie var det vist nok ønskeligt at nøiagtigere Efterretninger vare komne til os; men det er allerede høist betegnende, at vi kunne nævne Andreas Peter Bernstorff og Leopold Stollberg som hans Ungdomsvenner Med den første fulgte han siden, som ligetænkende Ven, Haand i Haand paa den politiske Bane; den sidste blev snart ved Frastand og Forretninger skilt fra ham og senere endnu fjernet mere fra ham, ved en forandret saavel politisk som religiøs Troesbekjendelse, uden at dog derfor den gamle Venskabsfølelse udslettedes. Med Klopstock, som iøvrigt allerede var rykket længere frem paa Livets Bane, stod han i det hjerteligste Venskab. Ligeledes levede han i den venskabeligste Omgang med Gerstenberg og Claudius, disse saa rigt begavede Aander. Schimmelmann var ogsaa selv Digter, fuld af Aand og ædle Tanker; men hans Beskedenhed unddrog hans Forsøg Offentligheden.

Den Dannelse, han havde erhvervet sig her hjemme, stræbte han ved Reiser at udvide. Han besøgte de vigtigste oplyste Lande og kunde med sine Anlæg ikke forfeile de Fordele, der lade sig drage af denne rige Erfaringsskole. De mest glimrende Anbefalinger maatte aabne ham Indgang baade i de fornemste Cirkler og til de ved Aandsgaver mest udmærkede Mænd; men ofte var hans næsten jomfruelige Beskedenhed nær ved at berøve ham Nytten af denne lette Adgang; imidlertid gjordes dette snart godt igjen ved de aandrige Bemærkninger, der saa rigeligt smykkede hans Tale, naar han først var kommen til at deeltage i Underholdningen. Den beskedne Yngling overraskede tit i den store Verden ved denne Modsætning mellem den mest usædvanlige Blyhed, der saa let forleder Menneskene til ingen Evner at vente, og den ligesaa usædvanlige rige og høit uddannede Aand, som man siden opdagede hos ham. Dette Særsyn, der allermest maatte overraske de store Pariser Cirkler, finder man ogsaa omtalt i Memoirer, der skildre en af hiin Tids aandrigste Selskabskredse.

Det var iøvrigt ikke for den almindelige Oplysning, at han udelukkende dannede sig; allerede tidligt henvendtes hans Aand paa Statsvidenskaberne. I Alt, hvad der angik Handelsvæsen og Finantsbestyrelse, kunde han vanskeligt finde nogen erfarnere og indsigtsfuldere Lærer end sin egen Fader. Som Videnskab gjorde Statshuusholdningen ved Adam Smiths berømte Værk et stort og følgerigt Fremskridt, netop i de Aar, da Schimmelmann tiltraadte Embedsbanen; saa at ogsaa her Tidsalderen kom hans fremstræbende Aand imøde.

Modnet ved tidligt erhvervede Kundskaber og Verdenserfaring, indtraadte han allerede i Statstjenesten, da han var lidet over 25 Aar gammel og blev Deputeret i Oeconomi- og Commerce-Collegiet, hvor han ikkun tilbragte faa Aar, før han naaede til den første Plads. I en kort Række af Aar steg han fra en Ærespost og Udmærkelse til en anden med en

Hastighed, der svarede til hans Talenter. Førend han var 29 Aar, prydedes han med Dannebrogordenens Storkors, og i sit 33te Aar blev han Geheimeraad. 3 Aar senere (1784) blev han Commerceminister, og efter adskillige for os mindre vigtige Forandringer blev han 1788 i sit 41de Aar Finantsminister og Medlem af Statsraadet.

Foruden de udbredte Kundskaber, han medbragte til sine høie Forretninger og uophørligt udvidede, var hans Embedsførelse, ligesom hans øvrige Liv, udmærket ved den Vennesalighed, der udspringer af et ypperligt Hjerte, forenet med en høi Dannelse. Man saae i hans Omgang med hver Enkelt et Billed af hans Tænkemaade mod hele Menneskeslægten. Hvor lykkelig maatte han da ikke føle sig ved at medarbeide til de Menneskevel befordrende Planer, hvormed vor nuværende Konge, fra det Øieblik af han som Kronprinds indtog sin Plads ved Thronens Side, sysselsatte sig, og medens han ved sin Manddoms herlige Morgenrøde spredte Glands over sin Faders Historie, grundede sig selv et Minde i alle danske Hjerter.

Ingen Dansk kan være uvidende om, at blandt de mange vigtige og hæderfulde Foretagender, der forskjønne de sidste sexten Aar af vor Historie fra det forrige Aarhundrede, fremstraale i den høieste Glands Bøndernes Befrielse fra Stavnsbaandet og Negerhandelens Ophævelse. Vi ville ikke nægte, at den første af disse Velgjerninger maa være os den vigtigste, saavel fordi det var vore Landsmænd, den traf, som fordi den efter Sagens Natur maatte frembringe og virkeligt har frembragt det mest omfattende Gode; men næst efter denne fortjener unægteligt Negerhandelens Ophævelse en høi Plads, om ikke ved Storheden af de Følger, den allerede har frembragt for Menneskeheden, saa dog ved den rene Menneskekjærlighed, hvoraf den udsprang. I at virke for Bondefriheden have andre Hædersmænd erhvervet sig en større Fortjeneste: Bernstorfferne ved et indledende Forsøg, Grev Christian Reventlow og

Christian Colbiørnsen ved de omfattende Arbeider, som de, opmuntrede af Thronarvingen, med lige Indsigt og Fædrelandssind udførte, for at en Lovgivning over denne store Sag kunde komme til Modenhed. Schimmelmann maatte her nøies med den Glæde, han som ophøiet Embedsmand kunde nyde ved at deeltage i det ædle Foretagende. I Bestræbelserne for Negerne blev han selv en Hoveddrivefjeder. Der er saa ofte bleven talt om Negerhandelens Skændighed og Menneskelighedens Fordringer paa dens Afskaffelse, og Sandheden har herved saa ofte havt Geniet i sin Tjeneste, at man ikke let vil kunne sige noget Stærkere eller Skjønnere herom, end hvad der allerede for længe siden er sagt; men saa længe der endnu gives Folk, der ville, om just ei forsvare, saa dog undskylde den, bør man ikke nævne den uden at bevidne sin Afsky derfor. Hæderligt staaer den sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede og de allerede henrundne Aar af nærværende i Sammenligning med alle foregaaende ved den store Stemmefleerhed, hvormed Menneskehandelen fordømmes, og ved de kjærlige Bestræbelser for Ophævelsen af den Mennesket vanærende Trældom; men vor Tidsalder vilde staae beskæmmet for Efterslægten, dersom den standsede i det store, men ikke lette Værk. Med Glæde dvæler enhver Dansk ved Mindet om det Exempel, der i denne Menneskehedssag udgik fra Danmark, og hvori Schimmelmann, baade som Privatmand og som Regjeringens Organ, kraftigt virkede. Hans private Stilling, ifølge hvilken han havde en væsentlig Deel af sine Indtægter fra de vidtløftige vestindiske Plantager, der henhøre til det schimmelmannske Huses Familieeiendomme, vilde have afskrækket de Fleste i hans Sted. Det blev almindeligt troet, at Plantagerne ikke kunde bestaae uden Tilførsel af Slaver; at standse Slavehandelen, var da, i de Flestes Oine, at tilintetgjøre Plantageeiernes Velfærd eller dog at sætte den paa Spil for skuffende Theorier; ja det var, at vove baade de Fries og Slavernes Tilværelse. Det gjør

den store Plantageeiers dristige Aand og den menneskekjærlige Ministers grundige Indsigt lige megen Ære, at han ikke lod sig afskrække ved den saa modsatte almindelige Mening. Han vovede at raade til Slavehandelens Afskaffelse, og let fandt hans Raad Indgang, hvor Frederik den Menneskekjærlige stod ved Thronens Side. Slavehandelens Afskaffelse skulde være Forberedelsen til selve Trældommens Afskaffelse i Colonierne og maatte allerede snart medføre store Forbedringer i Negernes Tilstand. De maatte inden et ikke alt for langt Tidsløb ophøre at bestaae af vilde, med Vold hidslæbte Afrikanere, som ene ved Frygt kunde holdes inden Lydighedens Grændser, og i dets Sted maatte de komme til at udgjøre en Stamme af der hjemmevandte eller endog indfødte Mennesker, underviste og tildeels opdragne i Christendommen og derved skikkede til en bedre Behandling. Og hvormeget var der ikke desuden vundet for Negernes Tilstand derved, at den Herre, der ikke vilde skaane sine Slaver af Menneskelighed, nu opfordredes dertil af Egennytten. At Slaven fik sund Næring, ikke overanstrængedes ved Arbeide, pleiedes i Sygdomstilfælde, at han opdrog sunde Børn, maatte Herren nu bestræbe sig for, om han end før havde været nok saa ligegyldig; ja, han vænnedes maaskee endog herved til en Eftertanke, der kunde vække og understøtte bedre Følelser. Grev Schimmelmann gav paa sine udstrakte Plantager selv et Exempel, der kunde føre videre. Han lod sig Negrenes Forædling være magtpaaliggende; han lod dem oplyse i Religionens Hovedsandheder; han opmuntrede ordentlige Ægteskaber iblandt dem; han sørgede for deres Børns Underviisning. Saaledes sluttede sig hans personlige Ædelsind til den herlige offentlige Foranstaltning, og han erhvervede sig en lige Adkomst til Fortjenestens Hæderskrands baade som god Borger og som høitbetroet Embedsmand. Ofte gjenlyder i vore Dage Britternes Ros for deres Anstrengelser til Slavehandelens Afskaffelse. Gjerne istemme vi den med; vi skatte høit de Menneske-

venner, der saa ofte, saa uegennyttigt og saa længe forgjæves talte Negernes Sag. Ei heller nægte vi den gavnlige Anvendelse af Magten, hvormed Storbrittanien nu virker mod Slavehandelen; den fortjener Agtelse. Men aldrig ville vi lade os den Adkomst til Hæder berøve, som Danmark har erhvervet sig ved at gaae foran i denne store Menneskehedssag, for hvilken Regjeringen med saa megen Menneskelighed har virket, Folket med saa megen Varme været begeistret, og stedse vil den Deel, Schimmelmann havde i Slavehandelens Afskaffelse, omstraale hans Navn med uforgængelig Glands.

Den samme Aand, der hersker i disse Foranstaltninger, fremlyser ogsaa af mange andre mindre glimrende, men derfor ei altid mindre vigtige blandt Schimmelmanns Bestræbelser. Paa sine egne Godser anvendte han den største Omhu for Skolernes Forbedring, og i Følelsen af den store Mangel, man den Tid led, paa gode Lærere for Almueskolerne medvirkede han kraftigt til Oprettelsen af det første Skolelærerseminarium. I en lang Række af Aar vedblev han at være Medlem af Commissionen for Almueskolernes bedre Indretning. Jeg er langt fra den Partiskhed at ville fremstille vor Schimmelmann som den, der udelukkende var berettiget til Berømmelse herfor; Ingen vilde føle en større Utilfredshed ved en saa eensidig Roes end den sandhedskjærlige Mand selv. Hvo er overalt uvidende om, at vor hele Kongestamme har ladet Folkets Underviisning være sig et Hovedmaal, og at denne Virksomhed for Folkeoplysningen langt fra at slappes øiensynligt er voxet fra Fader til Søn! Det har allerede længe været vore Konger klart, at de selv aldrig kunde være tryggere end blandt oplyste Undersaatter, og at Staten ikke kunde indtage nogen hæderlig Plads i Europa uden ved sine Borgeres Indsigt og Charakteer. At Indsigt er Magt, kan intetsteds have været dybere følt end af den danske Regjering. Denne store Grundsætning skylde vi den almene Oplysning, der har udbredt saa

mange nyttige Kundskaber ned til de laveste Stænder, og hvoraf Frugten er, at det lille Danmark, i en Affrog af Europa, staaer paa samme Høide af Dannelse som de største Riger og har givet saadanne Bidrag til den europæiske Dannelse, at det med Ære kan maale sig med enhver Landstrækning af lige Størrelse. Men Hæder være enhver af vore Statsmænd, der kraftigt har bidraget eller i Fremtiden bidrager til denne Danmarks Fremvært i aandelig Magt; de skulle i Danmarks Aarbøger nævnes i Forbindelse med de ædle Konger, der under alle Skjebner have næret den rigtige Følelse, om hvad der vedligeholder en Nations Værdighed.

En af vor Schimmelmanns Hovedbestræbelser var at befordre allehaande nyttig Kunstflid, hvori vort Land var saa meget tilbage, og hvori det endnu ikke har hævet sig til den Høide, hvortil det saavel ved tidligere Forberedelser som især ved vor Landsfaders utrættelige Bestræbelser engang vil hæve sig. Foruden det Meget, han udrettede for denne Sag i sin Stilling som Præses i Oeconomi- og Commerce-Collegiet, var den tillige Gjenstand for hans private Bestræbelser. Han besad store Fabrikanlæg og anvendte betydelige Summer paa deres Forbedring. Maaskee saae han herved alt for lidet paa sin egen Fordeel, opoffrede vel mangen Gang alt for meget paa Forsøg, led sikkert ogsaa Tab ved sin Tillid til Andre; men vigtige Exempler blev der dog givet Kunstfliden, og de Exempler paa høihjertet Uegennyttighed, han i disse Forhold gav, kunne aldrig være spildte.

Man forestiller sig let, at en Aand som hans ogsaa maatte aabenbare sig i hans Bestyrelse af Handel og Finantser. En omstændelig Fremstilling heraf vilde føre for vidt; men uden nogle Grundtræk deraf vilde vi ikke have et fuldstændigt Billede af Manden. Neppe havde han tiltraadt Commerce-Ministeriet, førend den saa kaldte store Finantscommission ved hans Indflydelse anordnedes. I denne Commission, som virkede i næsten

30 Aar, og hvori han ikke blot førte Forsædet, men var Ophavsmand til de fleste vigtige Forslag, forbandt han sig i sine store Bestræbelser for Fædrenelandet med de mest udmærkede Mænd i de forskjellige Departementer. Hvilke alle danske Hjerter kjære Navne vare ikke deriblandt: Christian Reventlow, Edvard og Christian Colbiørnsen, Malling, Tønder Lund, Frelsen, Wormskjold, Tetens, Zoëga, Wendt, Navne, som skulde vedligeholdes i uudsletteligt Minde hos alle Venner af Oplysning og Borgerfrihed. I de mange Anordninger og Indretninger, som han deels i Forbindelse med disse, deels ene som Minister bragte i Forslag, viser sig den virksomme, men tillige oplyste og rolige Forbedringsaand, hvorved et Folks Hæder og Lykke befordres. Vi nyde nu Frugterne af disse Forbedringer, men glemme alt for let, hvilken den Tilstand var, hvorfra vi ere befriede, og hvilke Mænd der have medarbeidet til at rydde Hindringerne af Veien. Let er det at prise Friheden og at fordømme Misbrug; let, tænker Mængden sig, at det maa være for Magthaveren ved et Ord at afskaffe Feil og hævde det Rette; men Faa ere de, som forudsee, hvilke Indgreb i Borgernes Rettigheder, hvilke Forvirringer i det Bestaaende, hvilke Ødelæggelser af redeligt erhvervet Velstand overilede Forbedringsforsøg medføre; først, naar Erfaringen har givet sine dyrekjøbte Lærdomme, er Mængden istand til at see, at nogen Feiltagelse maa være skeet og fordømmer da lige saa beredvilligt de rigtige Grundsætninger for den falske Anvendelses Skyld, som den før dristigt krævede de falske Anvendelser for de indlysende Grundsætningers Skyld. Sjeldent er overalt Mængdens Mening billig mod Statsmanden. De Velgjerninger, hans Indsigter hjælpe til at forskaffe Folket, paaskjønnes som oftest kun løseligt i deres Nyhed — thi sjeldent synes de store eller udstrakte nok — og senere regnes de neppe for Andet end Lykkens Gaver eller for Goder, hvoraf man i umindelige Tider har været i Besiddelse. Hvad Folket lider,

tilskriver det derimod alt for gjerne Statsmændenes Misgreb, og da er det ikke saa glemsomt. Det er Historiens Sag at oprette dette Misforhold. Mængden af Nutidens Danske tænke vel neppe paa, at det er mindre end halvtredsindstyve Aar siden, da det ikke var tilladt hver Landmand at fede Qvæg til Udførsel; men at dette var en Forrettighed for Hovedgaardseierne, og dog er det sandt, at det ikke var førend 1788, at den afskaffedes. Hvor Mange ville vel forestille sig, at der gaves en Tid, hvor de fleste danske Kjøbstæder ikke havde Tilladelse til at handle med Udlandet! Og dog er det kun lidet over 40 Aar siden, denne saa byrdefulde, denne til Overtrædelser saa lokkende Lov afskaffedes. Men af dette Slags Indskrænkninger, Levninger fra fordums Barbari, trykkedes længe alle Lande, og endnu har intet Land i Europa formaaet at afskaffe dem alle. Hindringerne have været utallige og ere endnu ikke faa, lærerigt er det derfor at kaste et Blik paa disse stille Forbedringers Historie. Fra en ældre Tid, da man i alle Lande endnu nærede den Indbildning, at Erhvervsomhedens Bestræbelser ere blinde Væsener, der stedse maae føres i Tvangsloves Ledebaand, trykkedes Riget af en skadelig Kornlov, der forbød Indførelse af Korn i Danmark og det Søndenfjelds Norge. Denne Lov blev i Aaret 1788 hævet, og den givne Frihed har baaret Frugter, der viste, hvor sand den Lære er, at fri Handel er mere værd end de tilsyneladende fordeelagtigste Indskrænkninger. Det Tvangssystem, der i saa lang Tid førte Eneherredømmet i Toldindretningerne, stred overalt mod en rigtigere Indsigt i Statshuusholdningen. En ny Toldanordning bragtes i Forslag fra den store Finantscommission, og mangfoldige skadelige Indskrænkninger forsvandt af vor Lovgivning. Hertil kom en stor Lettelse, som Handelen erholdt derved, at man kunde henlægge Varene ufortoldede paa Oplag og først svare Tolden deraf, naar de afsattes, og at Transithandelen tilstededes mod en passende Afgift. Blandt de besynderlige Indretninger, en ældre

Tids trange Forestillinger havde levnet os, var ogsaa den, at Bryggernes Antal i Kjøbenhavn var fast, og at desuden ikke ethvert Medlem af Lauget kunde brygge saa meget, han vilde, men hver ikkun frembringe sin bestemte Mængde. Vore Efterkommere ville behøve Historiens udtrykkelige Vidnesbyrd for at troe, at en Indretning, der ene synes udtænkt til Bedste for Dorskhed og Uvidenhed, har kunnet vedligeholde sig ind i vort Aarhundrede, og dog var det først ved den store Finantscommissions Bestræbelser og efter dens Forslag, at denne Indretning afskaffedes. Maaskee fortjener denne Forbedring især at nævnes, fordi man i dens Historie kan læse Følgerne af al Laugstvangs Afskaffelse; først heftige Klager, tilsyneladende Forringelse i Frembringelsernes Godhed, men til endeligt Resultat sande og væsentlige Fordele. Den store Ildebrand 1795, der ødelagde, men derfor ogsaa fornyede saa stor en Deel af Kjøbenhavn, maatte medføre mange alvorlige Forlegenheder. Blandt andet var Brandforsikkringskassen ikke istand til at udbetale de overordentlige Summer, en saa angribende Ulykke fordrede. Efter den store Finantscommissions Forestilling kom Regjeringen den til Hjælp, saa at Staden kunde reise sig af sin Aske. Denne Hensigt lettedes endydermere ved Oprettelsen af Creditkassen for Kjøbenhavn, og herved foranlediges atter Oprettelsen af Depositionskassen og Laaneinstitutet for Hertugdømmerne. Den almindelige Forsørgelsesanstalt og de to Tontiner fra 1792 og 1800 skylde Schimmelmanns stedse aarvaagne og virksomme Aand deres Oprindelse.

Hans Indsigter i Finantserne vare dybe og udstrakte. Stiftelsen af den danske og den holsteenske Speciesbank var i høi Grad velgjørende. Den Indretning, at aarlig en vis Sum af den gamle ufunderede Seddelmasse skulde tilintetgjøres, var baade bygget paa rigtige Grundsætninger og viste sig at svare til sin Hensigt. Heller ikke har man Grund til at tvivle om, at denne Plan jo fuldstændigt vilde have ført til et fast Penge-

væsen, dersom ikke de store Verdensbegivenheder havde forvoldet, at den ikke vedholdende blev fulgt. Store Omvæltninger i Handelsverdenen gjorde allerede 1799 noget Brud derpaa, senere forenede sig dermed en Række politiske Storme, der satte hans rige Opfindelsesaand uophørligt i Arbeide med at finde nye Hjælpekilder, indtil der endeligen Intet blev tilbage uden Seddelmassens overordentlige Formering. Dette Middels Farlighed var ham naturligviis ikke ubekjendt; men der syntes intet andet tilbage. Hvor langt det skulde føre, stod det ikke i Nogens Magt at beregne, dette beroede paa de store Verdensbegivenheders Gang. Saasnart han troede, at nogen Standsning i disses ulykkelige Indflydelse var at haabe, gjorde han Forslag, der kunde give Pengevæsenet ny Fasthed. Rigsbankforordningen, som deraf blev Følgen, er ofte bleven anklaget som Aarsagen til de Forvirringer, der nu sporedes i alle Pengesager, istedet for at den nødvendig maatte betragtes som Midlet til at raade Bod paa alle de Forvirringer, der vare udsprungne og fremdeles maatte flyde af en lang og fordærvelig Krigs uovervindelige Indvirkninger. Det er ikke første Gang i den politiske Verden, at Folket ikke veed at kjende Lægemidlet fra Sygdommen.

Beundringsværdig er den Arbeidsomhed, Schimmelmann bestandigt viste. Neppe skulde man troe, at det svage Legeme kunde udholde de store Anstrengelser, den fyrige Aand krævede af det. Ofte afbrød han endog sin Søvn, og stod op midt om Natten for at arbeide. Archiverne ere derfor ogsaa fulde af hans Udkast, Forslag og Betænkninger. Disse maae vidne for ham, da saa Mange af dem, som arbeidede med ham, have forladt den jordiske Bane længe før han. Det var meget at ønske, at et for Offentligheden egnet Udvalg deraf maatte bekjendtgjøres. Dette vilde være ligesaa ærefuldt for Schimmelmanns Minde som lærerigt i Henseende til Fædrelandets Forfatning og Historie. Ja, jeg vover endog at gribe denne høitidelige Leilighed for at ytre det Ønske, at flere af vore agtede Statsmænds Betænkninger og Forslag maatte see Lyset.

Mangen uretfærdig Glemsel, mangen Miskjendelse vilde derved hæves; thi de Regjerede ere næsten altid mistænksomme mod dem, der deeltage i Statsstyrelsen, og disse vilde som oftest vinde i almeen Agtelse, dersom hine kunde see, hvilke Vanskeligheder de havde havt at overvinde, og hvilke Grunde de havde havt til at afvige fra den almindelige Mening. Og hvor er vel den Deeltager i Regjeringen, der vilde nægte, at det jo maatte have en fordeelagtig Indflydelse paa hans Udarbeidelser, hvis Tanken om Offentligheden altid foresvævede ham. Hemmelighedernes Tidsalder er forbi i Regjeringskunsten som i Kunster og Videnskaber. Det Skjulte indgyder ikke mere Ærbødighed; men den klare Fornuft udøver desto kraftigere sit Herredømme. At skjule den Fornuft, hvorefter man har handlet, er at berøve sig selv sit bedste Skjold.

Aldrig have Grev Schimmelmanns Indsigter eller redelige Embedsiver været miskjendte af vor ædle Konge. Hans Majestæt fandt for godt at betroe ham Finantsernes Bestyrelse, som han med saa udmærket Held førte, indtil han efter eget Ønske fratraadte, og selv efter den Tid vedblev Schimmelmann dog at nyde den Kongelige allerhøieste Tillid og at være Medlem af Statsraadet, hvortil endnu kom, at han senere sattes i Spidsen for det udenlandske Departement. Hans Bestyrelse af dette vigtige Embede faldt i en Fredens Tid, hvor ingen øiensynlige Farer vare at bestaae; men derfor manglede der ham dog ikke paa Leilighed til at gavne Fædrelandet ved sin Aand og sine Indsigter. De Handelstractater, som sluttedes med forskjellige Stater i den oplyste Aand, der bygger de sikkreste Fordele paa en aaben og billig Tilstaaelse af gjensidige lige Rettigheder, ere et hæderligt Minde herom.

Grev Schimmelmann var to Gange gift. Ifølge hans hele Tænkemaade maatte hans Valg ledes ved ypperlige Aandsegenskaber. Den første af hans Hustruer var Emilie Caroline Amalie von Rantzau, høitagtet af Alle, som have kjendt hende. Tidligt berøvedes hun den elskende Mand. Emi-

lies Kilde, Vandreren vel bekjendt, er blandt hendes Minder. Hendes Elskværdighed og Dyder saavel som hendes Mands Kjærlighed have faaet et værdigt poetisk Eftermæle i Prams berømte Emilies Kilde.

Hans andet Ægteskab var med Charlotte von Schubarth, med hvem det blev ham forundt i en lang Række af Aar at vandre Livets Bane. Det er neppe Nogen i denne hædrede Forsamling ubekjendt, hvor meget hun ved sine sjeldne Aandsgaver forskjønnede sin Kreds. Enhver, som har kjendt denne Kreds, vil have sagt sig selv, at han sjeldent fandt nogen, hvori den gode Tone saa fuldstændig og harmonisk var herskende. Naar Ordene tages i deres rette Betydning, troer jeg ikke, at denne Ros bør agtes ringe. Jeg taler naturligviis ikke om det slebne Væsen, de vel indøvede Artighedsformer, der i Almindelighed komme os imøde i alle høiere Selskabskredse. Vi ville ikke nægte disse deres nødvendige Plads i den forfinede Selskabelighed. De skulde være udvortes Tegn paa indvortes Ædelsind og Hjertensgodhed, paa Velvillie og Agtelse mod Andre; men alt for ofte træffe vi hine Tegn adskilte fra det Betegnede. Man har lært at spille en Rolle, hvis egentlige Betydning man ikke forstaaer; lad end saa være, at disse Former dog tvinge mange uskjønne Tilbøieligheder og Lidenskaber til at holde sig i Skjul og derfor give Selskabet en Anstand og Ynde, det ellers vilde savne, saa er det dog vist, at dette smukke Skin let forstyrres, naar det ikke udspringer af indvortes Sjæleadel; ja, at det endog nu og da hændes, at en under den fine Tone længe skjult Raahed ved given Leilighed bryder frem og erindrer den rolige Jagttager om de med megen Kunst afrettede vilde Dyr, der synes saa vel opdragne, indtil et uformodentligt Indtryk bringer dem til at glemme Optugtelsen. Kun som Præg af Aandens skjønne Egenskaber kan den gode Tone erholde sand Fasthed og Harmoni. Paa den anden Side ere disse Egenskaber, endskjøndt de udgjøre Væsenet i al god Omgang, dog ikke tilstrækkelige til at frembringe den fuldendte, be-

hagelige Samværen, hvorom her tales. Hertil udfordres endnu en lang selskabelig Erfaring og Øvelse for at undgaae eller bortfjerne tusinde Smaaanstød og Ubeqvemmeligheder, der i sig selv ere ringe, men dog formindske den rene Livsnydelse. Den, som med disse Egenskaber forener den Rigdom, hvorved Omgivelsen forskjønnes, og den Smag, der holder al Overlæsning af fremspringende Pragt langt borte, han kan stifte og vedligeholde en selskabelig Kreds, der lignede Schimmelmanns, saa harmonisk, skjøn og fri, at enhver Mand af Aand, ogsaa uden at være indviet i hine selskabelige Former, der fandt sig vel tilmode og ikke syntes at være Kredsen fremmed. Schimmelmanns Huus var stedse Foreningspunktet for det aandrigste Selskab. Enhver, som ved Aandsgaver hævede sig over det Hverdags, søgte han at drage ind i sin Kreds. Der gives vistnok Faa af vore Videnskabsmænd eller Digtere eller Kunstnere, der ikke have været indførte deri, og ligeledes traf det sig ikke let, at nogen udmærket Fremmed kom hertil uden at gjeste dette høit begavede Huus.

Det hænder sig vel ikke sjeldent, at et Selskab af aandrige Mænd ikke viser sig aandrigt. Mange Ting kunne qvæle Underholdningen. Schimmelmann forstod den skjønne Kunst at give Samtalen Liv, snart ved at bringe Gjenstande paa Bane, over hvilke han vidste, at Nogen af de Tilstædeværende formaaede at sige noget Interessant, snart ved de lykkelige Tanker, hvorved han gav Samtalen en ny og mærkelig Vending. Han saae gjerne, at man disputerede; men han udøvede en velgjørende Indflydelse paa denne, selskabeligt saa betænkelige, Forhandling. Meningsstrid, ført som den bør, er det selskabelige Livs ædleste Salt; Intet kan være mere dannende eller lærerigt; men Udartningen ligger saa nær. Kun altfor ofte indsnige sig hine uædle Kunstgreb: Fordreielse af Modpartens Mening, en haardnakket Uvillighed til at antage klare Beviser, en uophørlig Gjentagelse, der trætter Alle uden den Utrættelige, der ikke vil give Slip paa sin Mening. Kommer hertil endnu de

mange smaae ondskabsfulde Træk, hvorved den gemeneste Mangel af Sandhedskjærlighed ofte aabenbarer sig, saa kan Disputeringen let forvandles til et af de væmmeligste Forstyrringsmidler af al dannet Omgang. Den Maade, hvorpaa Schimmelmann vidste at lede dette Slags Forhandlinger, ofte kun ved et Spørgsmaal eller en indkastet Bemærkning, sikkrede den gode Tone, og endnu oftere lagde vist Nærværelsen af en Tilhører, hvis rene Sandhedskjærlighed og klare Blik vare Alle bekjendte, et hemmeligt Baand paa dem, der kunde være tilbøielige til at gaae ud over det Sandes og Skjønnes Grændser, ei at tale om, at saadanne Mennesker, som snarest kunde være tilbøielige til at overskride disse Grændser, af mere end een Grund ikke let fandt Adgang til hans Kreds.

Den Forkjærlighed, hvormed den aabnedes for de mest udmærkede Mænd, maatte naturligviis give det selskabelige Liv et høit Sving. Her foredrog Baggesen i sin skjønneste Tid, med den ham egne Skjemt og Munterhed, i den første Begeistring de Digte, der siden, frem for hans senere, have foreviget sig i alle Danskes Minde. Her hørte man Oehlenschlägers Aladdin, hans skjønneste Tragedier og mægtige nordiske Digte, foredragne med den ham egne Kraft og Kunst. Værker, som Nutid og Efterverdenen ikke ville ophøre at beundre, nød man her i den høieste Fylde. Her glimrede Bentzens Veltalenhed, som desværre næsten intet offentligt Værk har efterladt sig. Her glædede man sig ved Steffens's aandrige, improviserede, philosophiske Taler, der henreve alle Tilhørerne. Men den Hylding, man bragte Digteren og Taleren, lukkede ikke Øret for Niebuhrs indsigtsfulde Samtaler, som Ingen bedre paaskjønnede end Schimmelmann, eller svækkede den begeistrede Opmærksomhed, hvormed man lyttede til Fichtes dybsindige Ord, da han paa sit Besøg i Kjøbenhavn inddroges i Schimmelmanns Kreds. Ingen Videnskab eller Lærdomsgreen var udelukket fra denne Kreds; thi Schimmelmann indsaae klart, at der i enhver af dem er Noget, som den al-

mindelige Dannelse maa tilegne sig. Man tillade mig, at jeg selv optræder som Vidne i denne Sag; da det er naturligt, haaber jeg, at det vil være overflødigt at anføre Noget til enten at forsvare eller besmykke det. Ofte drog Schimmelmann Gjenstande af Naturlæren ind i Samtalen og opfordrede mig til derover at give Oplysninger. Nogle Gange opfordredes jeg endog til at vise Forsøg f. Ex. over Klangfigurerne og over Elektromagnetismen, og altid var der i hans Maade at opfatte Sagen noget Ualmindeligt og i hans Spørgsmaal Noget, som henledede til almindelige Overblik.

Jeg behøver vel neppe at tilføie, at Schimmelmann i sine Forhold til Videnskabsmændene og videnskabelige Indretninger viste den kraftigste Velvillie. At være Mand af Aand og Dannelse gjaldt hos ham som Anbefaling til et Embede, og han anvendte sin Indflydelse i Overeensstemmelse hermed. Heller ikke lod han det mangle paa Understøttelser af hans egne Midler. Det vilde neppe være passende her at nævne Nulevende; men blandt de Afdøde bør jeg nævne Baggesen og Schiller, hvem hans fyrstelige Gavmildhed lettede den fri Udøvelse af deres ædle Kunst. Hvad han i Baggesens tidlige Aar anvendte paa denne, vilde endog ikke syntes for lidet, om det var kommet fra en Konge. Den betydelige aarlige Understøttelse han i Forbindelse med den ædle Hertug af Augustenborg tilsikkrede Schiller i en Tid, da denne var udsat for alvorlige Næringssorger, reddede den ædle Digter fra at spilde nogle af sine skjønneste Aar paa Arbeider, der vilde været hans Aand mindre værdige.

I vort Selskab viste Schimmelmann stedse den varmeste Iver for Videnskabernes Fremme, og hvor han havde Anledning til at tale, var det altid den ædle, frisindede Mand, vi hørte. Hans talrige Forretninger forhindrede ham fra at berige vore Skrifter med sine Arbeider; men blandt de Udarbeidelser, hvortil disse Forretninger gave ham Anledning, fandtes der sikkert mange, der vilde indtaget en hæderlig Plads i et Videnskabernes Sel-

skabs Skrifter. Opfyldtes det Ønske, jeg før vovede at fremsætte om deres Bekjendtgjørelse, er der ingen Tvivl om, at jo en ny Hæder vilde lægges til hans Navn.

Dog om end aldrig noget føies til den ædle Henfarnes Minde staaer det skjønt og elskværdigt for os. Hvo kan glemme den Hjertets Reenhed, han havde vedligeholdt gjennem et med Verdenshandlerne saa sammenslynget Liv: den Barnlighed og Tiltro til Menneskene, han aldrig gav Slip paa, uagtet han saa fuldt vel kjendte deres Farer: den sjeldne Uegennyttighed, som de store og gjentagne Tab, han havde lidt, ikke formaaede at rokke. Kjærlighed var en Grundbestanddeel af hans Væsen; den omfattede alle Mennesker, som den maatte hos en Mand, der ifølge sin udvidede Aand ikke kunde Andet end være Verdensborger. Men aldrig kan noget skjønnere Exempel end hans vise os, at man kan være sand Verdensborger og dog med den inderligste Varme elske sit eget Land. Naturligt var det da, at den Kjærlighed, alle vor Landsfaders betroede Mænd, og ei blot disse, men alle Danske, ja, ei blot de Danske, men Alle, som havde Leilighed til at kjende Frederik den Sjette, føle for denne ædle Konge, hos vor Schimmelmann, der havde nydt hans Fortrolighed og arbeidet med ham i næsten et halvt Aarhundrede, havde naaet en ganske eiendommelig Inderlighed og Dybde, som ofte rørte dem, der i fortrolige Øieblikke bleve Vidner dertil.

Lader os nu dertil mindes, at denne milde, uskyldige, kjærlige Aand var udrustet med en stor Opfatningsevne, en sjelden Skarpsindighed, en levende heist bevægelig Indbildningskraft — at den var uddannet ved de mangfoldigste Studier, ikke mindre end ved en stor Verdenserfaring, beriget ved Adgangen til at iagttage Begivenhedernes hemmelige Drivefjedre, — at endelig alt dette var smykket med den fineste Sands for det Skjønne — og vi have Billedet af den i Sandhed ædle Mand, hvis Minde vi nu med rørt Hjerte overgive Fremtiden.

Mindeskrift over Professor Henrik Gerner v. Schmidten.

Mindeskrift over Professor Henrik Gerner v. Schmidten.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 6te Bind 1831).

Vort Samfund, som i forrige Aar tabte et høitagtet Medlem, har atter lidt et stort Tab, i det Døden berøvede os Professor Henrik Gerner v. Schmidten.

Hans Hovedvidenskab var Mathematiken, i hvilken han havde bragt det til en Indsigt og Dygtighed, der ikkun opnaaes ved en skjøn Forening af Flid og Geni.

Det synes at være en temmelig udbredt Fordom, at en ret Mathematiker ikke har Sands for Andet end sin Videnskab. En saadan Mening finder ikke Bekræftelse i Videnskabens Historie; denne viser os netop blandt de første Mathematikere mange Mænd, hvis Aand omfattede de mangfoldigste Gjenstande. Pascal, der allerede som Dreng opfandt mathematiske Sætninger, var den samme, som ved sine aandrige lettres provinciales baade gav den franske Prosa den Skikkelse, den nu snart i to Aarhundreder med faa Forandringer har beholdt, og i høi Grad svækkede Jesuiterordenen; i sine dybsindige Pensées viste han den reneste Sands for Religionen. Descartes, der førte Mathematiken et saa stort Skridt videre, var en ikke mindre skarpsindig Philosoph end Mathematiker. Leibnitz,

som i mathematiske Opdagelser kappedes med Newton, omfattede næsten alle Videnskaber. D'Alembert var ikke mindre udmærket Skribent end Mathematiker. De la Place udtrykte med Klarhed og Ynde de Resultater, han havde fundet ved de dybeste Grandskninger. Thomas Young, der indtog en saa høi Plads blandt Tidsalderens Mathematikere, berigede Naturlæren med Opdagelsen om Lysstraalernes gjensidige Indvirkning og Sprogvidenskaben med den Anviisning til at læse Hieroglypherne, hvoraf man senere har gjort saa megen Anvendelse.

Vi have her kun givet nogle iøinefaldende Exempler, som det var let at forøge med langt flere. Hvor høi en Plads vor ædle Schmidten, om et længere Liv var blevet ham tilstaaet, vilde have kommet til at indtage i Videnskabens Historie, bør det ikke falde os ind at ville bestemme; men dristigt kunne vi sige, at han hørte til hine rigt begavede Aanders Klasse, der med Liv og Kraft omfatte alle de store Bestræbelser, hvorved Menneskeslægtens Uddannelse skal fremmes. Den korte Oversigt over hans Levnet, vi her skulle forsøge at give, vil bekræfte dette.

Vor Schmidten var født den 11te Februar 1799 paa Williamsborg, det gamle Brykkenborg, ved Veile Fjord. Hans Fader var Johan Frederik v. Schmidten, dengang Herre til Williamsborg, og hans Moder Fru Christiane Elisabeth Harboe. Han var den næst yngste af 10 Sødskende.

Som Barn havde vor Schmidten et sundt og stærkt Legem. Han opdroges i sit landlige Hjem, i Kredsen af en stille, huslig, ordentlig og virksom Familie og nød tillige med sine Sødskende Underviisning af Huuslærere. Vor Hendrik v. Schmidten viste sig meget lærenem, havde en ypperlig Hukommelse, en sjelden Flid og Opmærksomhed. Hans Lærelyst indskrænkede sig ikke til Skoletimerne. Det hørte til hans største Nydelser, endog i en Alder af 6 til 8 Aar, at turde staae og lytte til Ældres Samtaler over alvorlige Gjenstande, om de end

tit vare af en Natur, der ellers intet Tillokkende har for Børn. Da han blev 11 til 12 Aar gammel, anvendte han ofte sine Fritimer paa at skrive Vers og Comedier. Dog holdt ikke disse aandelige Sysler ham fra at tumle sig i det Fri med sine Jevnlige, hvis Anfører han altid var i deres Lege. Den Lyst til at kjende det Sande i Tingene, der paa en mærkværdig Maade saa tidligt yttrede sig hos ham ved Siden af en levende Kjærlighed til alt Skjønt og Godt, ledede ham snart til Mathematiken, med hvilken han først gjorde Bekjendtskab ved en Artilleriofficeer, som ofte besøgte Forældrene, medens Familien 1810—1811 i vor Schmidtens 12te Aar opholdt sig paa Hinsgavl i Fyen. Ved paa denne Vei at have gjort Bekjendtskab med en Videnskab, der havde saa meget Tillokkende for ham, fik han Lyst til at optages blandt Artillericadetterne.

At han her gjorde god Fremgang gjetter man let. Allerede 1816 udnævntes han til Officeer med Anciennitet fra 1ste November 1814.

Hans Aand for Mathematiken førte ham tidligt i Bekjendtskab med Degen og Kreydal, af hvilke han blev en taknemmelig Lærling. Efter den førstes Raad lærte han Latin og Græsk og udvidede sine Kundskaber i de levende Sprog. Hans Tid hertil var dog meget indskrænket. Garnisonstjenesten borttog en Deel deraf, en anden maatte han opoffre paa at give Studenter og Cadetter Underviisning i Mathematik. Han tog derfor Natten til Hjælp, og det er meget sandsynligt, at hans for store Iver for at udvide sine Kundskaber dengang har gjort et Brud paa hans Sundhed.

I Aaret 1819 indgav han til vort Kgl. danske Videnskabernes Selskab sine Recherches sur le calcul integral aux équations lineaires, hvorover Selskabet fældede en meget gunstig Dom, og betalte Afhandlingens Trykning. Ved det Bifald, dette Skrift vandt, banedes ham Veien til et kongeligt Reisestipendium, som bevilligedes ham 1820. Han ilede dermed

til Paris, hvor han ventede at vinde mest for sit Fag. I et Brev, som han skrev til en høiagtet Slægtning, bad han ham ikke troe, at han saa iøvrigt ønskede at reise for at see Paris eller nogen anden Stad; „thi for at see," føiede han til, „foretrækker jeg hundrede Gange Schweits, lago maggiore, Vesuv o. s. v.;" men for at erhverve mig Kundskaber søger jeg Paris.

Paa Veien til Paris besøgte han Gøttingen, hvor han blev bekjendt med adskillige Lærde, blandt andre med den store Mathematiker Gauss. I Paris fik han Adgang til de mest udmærkede Mathematikere og deriblandt til de la Place. Hans Afhandling havde banet ham Veien til deres Agtelse, og ved den personlige Omgang vandt han daglig mere. Med Alexander v. Humboldt blev han ogsaa meget venskabeligt bekjendt. Uagtet vor Schmidten havde en Beskedenhed, der ved første Diekast antog et Præg af Forlegenhed, var der dog Noget i hans hele Udseende og Væsen, der strax indtog for ham, og hans aandrige Underholdning, hvori han udviklede saa mangfoldige Indsigter, viste snart, at hiin Forlegenhed ingenlunde hidrørte fra Mangel paa Indsigt og Overbeviisning; men meget mere kun var en levende Følelse af Vanskeligheden i at naae al den fulde Indsigt, hvorefter han strabte. Det Indtagende i hans Underholdning beroede vistnok paa en Forening af mange skjønne Egenskaber, men maaskee især paa den Hjertelighed, den Godmodighed og den Sanddruhed, der betegnede Alt, hvad han sagde eller foretog sig. I Frankrig kom endnu en særegen Omstændighed ham til Gode. Han havde en betydelig Ansigtslighed med Napoleon. Dette aabnede ham mange franske Hjerter; blandt andre fattede General Cafarelli, fordum Napoleons Adjutant, et særdeles Venskab for ham, saa at vor Schmidten var ligesom hjemme i hans Huus og fortsatte siden bestandigt dette Venskab ved Brevverling. Schmidtens Omgang med denne og mange andre udmærkede Mænd,

der havde taget en betydelig Deel i Verdensbegivenhederne, var for ham, der havde en saa levende Begjærlighed efter at kjende Begivenhedernes Sammenhæng og med saa megen Varme deeltog i Alt, hvad der maatte have Indflydelse paa Menneskesamfundets Vel og Vee, en sand Sjæleføde. Han stod ogsaa som Tænker i nøie Forbindelse med de Lærde, der dyrkede Statsvidenskaberne. Med de Gerando, som tidligere altfor eensidigt blev ophøiet, senere ubilligt stillet i Skygge, og med Cousin, som i vor Tid staaer i den høieste Berømmelse, var han nøie forbunden uden at lade sig forstyrre af Uligheden i deres Systemer.

Schmidtens politiske Tænkemaade var i Ordets rette Betydning liberal. Han ønskede Menneskeslægtens fortsatte Fremgang til en ædlere og værdigere Tilværelse; men han afskyede ikke mindre den Herskesyge og Egennytte, der saa ofte røbe sig hos de Mennesker, der allerheftigst gjøre Fordring paa Navnet Liberale, end den Indbildsthed og Egenkjærlighed, der ikke vil give slip paa gamle Privilegier, om disse endog hindre Menneskesamfundet i dets Udvikling. Overalt var Had ham fremmed. Han elskede det Gode umiddelbart og var saa langt som muligt fra de Menneskers Tænkemaade, hvis hele Kjærlighed til den Sag, de holde for den gode, ikkun yttre sig i Had til Anderledestænkende.

Med et saadant Sindelag kunde Schmidten med sand Nytte omgaaes med Mænd af alle Partier og vinde Yndest endog hos Mænd af modsatte Meninger, naar kun ikke deres Eensidighed var af den udelukkende og voldsomme Art, der betager enhver Fornuftig al Lyst til deres Omgang. Dette Mindeskrifts Forfatter, som selv var nogle Maaneder i Paris, medens Schmidten opholdt sig der, saae med Fornøielse den Agtelse, hans Landsmand havde erhvervet sig baade som Videnskabsmand og Menneske, og nød mange behagelige Øieblikke i Omgang med denne yngre Ven.

Schmidten opholdt sig omtrent i 3 Aar i Paris. Han gik dersra i Sommeren 1823 til Lechelle, hvor han fortsatte sit græske Studium, besøgte derpaa i October sin Ven Prof. Brandis i Bonn og kom i November til Berlin. Der opholdt han sig til Udgangen af 1824 og stiftede mange lærerige Bekjendtskaber. I Marts kom han tilbage til Kjøbenhavn. Her forberedede han sig til at tage Magistergraden og erholdt Tilladelse til at underkaste sig en udvidet Magisterconferents, der skulde træde i Stedet for de første akademiske Examina, som han ifølge sin tidligere Leveplan ikke havde taget. Denne Begunstigelse var velbegrundet i de offentlige Prøver, han havde aflagt paa sine Kundskaber, ikke blot ved den ovennævnte Afhandling, men ogsaa ved adskillige Meddelelser til Gergonnes mathematiske Journal.

Efter en hæderlig overstaaet Magisterconferents forsvarede han den 19de Marts 1825 sin Disputats de seriebus et integralibus definitis med tilføiede Theses. Han indviede sig nu ganske til det akademiske Liv og erholdt fra 1ste October samme Aar Afsked fra Krigstjenesten, hvorfra vor ædle Konges Naade allerede siden 1820 havde givet ham den for hans Studeringer nødvendige Fritagelse. Til den daglige militaire Tjeneste havde han aldrig følt sig meget skikket. Hans Nærsyn var allerede en betydelig Hindring; men værre var det maaskee, at han under Tjenesten let fordybede sig i videnskabelige Betragtninger. Det gjør den Aand og Dannelse, der herske i Artillerikorpset, sand Ære, at baade hans Foresatte og hans Kammerater betragtede Sagen fra den rette Side og stedse vedligeholdt den Agtelse og det Venskab for ham, som han i alle Maader fortjente. Paa samme Tid, som han fratraadte Krigstjenesten, blev han Lector i Mathematiken ved Universitetet og i Foraaret 1827 Professor. I Aaret 1829 blev han tillige Lærer i Mathematiken ved den polytechniske Læreanstalt, og efter Prof. Thunes Død erholdt han tillige det

Hverv, at foredrage den høiere Mathematik for de studerende Søofficerer. I Sommeren 1829 gjorde han atter en kort Reise til Paris.

Uagtet sin korte akademiske Bane, havde han dog allerede før sin Død bidraget meget til Mathematikens Dyrkelse hos os. Maaskee savnede man i hans Foredrag vel meget baade Stemmens Styrke og et vist Præg af Lærermyndighed, der befordre Indtrykket; men derimod udøvede han en stor Virkning ved det Aandrige i hans Maade at behandle Videnskaben og ved den Vennesalighed, hvormed han kom alle dem, der havde Lyst til Videnskaben, imøde. Men den akademiske Lærer, der hæver de Bedste af sine Lærlinger op til sig og indaander dem sand Kjærlighed for Videnskaben, han har grebet det øverste Led af en Kjæde, der omfatter Alle. Schmidtens Skrift over Mathematikens Væsen og Forhold til andre Videnskaber (1827) er et varigt Minde om hans modne og omfattende Indsigter, der allermest vise sig i almeenfattelige Fremstillinger af dybe, selvforetagne Undersøgelser. Jeg haaber, at denne Dom ikke vil vorde underkjendt af Sagforstandige, og derfor vover jeg at ytre den, uagtet jeg kunde udsætte mig for at synes partisk, da Forfatteren paa en saa venskabelig Maade har tilegnet mig Skriftet. Senere lod han trykke, som Manuskript for Tilhørere, en meget kort, men høist indholdsrig lille Bog, kaldet Ledetraad ved Forelæsninger over Arithmetik og Algebra. Den skulde fremstille den Gang, han tog i at foredrage disse Videnskaber eller rettere denne Videnskab, og være Forløber for et større Værk. Det var ønskeligt, at en af hans Aand gjennemtrængt Tilhører vilde udgive en Lærebog efter denne Plan. Sine fortsatte, i det Enkelte indgaaende mathematiske Grandskninger meddeelte han efterhaanden til Videnskabernes Selskab, hvoraf han var bleven Medlem 1827.

Schmidten var en af Stifterne af vort Selskab til Udgivelsen af Maanedsskrift for Litteratur. Han havde en sand

Iver for dette Foretagende. At gjøre saa stor en Deel af den høiere Videnskabelighed, som Sagens Natur tillader, til alle dannede Menneskers Almeeneiendom, at virke imod Partiaand, imod al Slags litterairisk Vindmageri og imod al Uselhed, der søger at skaffe sig en Vægt i Litteraturen ved ofte at bringe sin Sammenskrift i Trykken, ansaae han som vigtigt for Fædrelandet og henhørende til Videnskabsmandens Kald. Den Fordom, som vistnok alt for lidet forstaaer sig selv for at kunne udtale sig, men derfor ikke mindre spøger i mange Hjerner, at man skulde være desto mindre skikket til at oplyse og danne sine Medborgere, jo mere man har lært, indsaae han, lader sig kun ved Gjerning gjendrive. Vistnok var han ligesaa langt som hans Medarbeidere fra den Tanke, at der hidindtil Intet var gjort i denne Henseende; men han følte dybt, at der kun lader sig udrette noget Betydeligt ved forenede Kræfter. Han viste lige Iver i vore raadslaaende Sammenkomster, som i at berige vort Tidsskrift med Udarbeidelser. Vi ville for at give Oversigten over hans Bestræbelser en større Fuldstændighed, her nævne de Bidrag, han foruden nogle mindre, som her ere forbigaaede, har leveret til vort Maanedsskrift. I Aargangen 1828: om Phrenologien, i Anledning af Dr. Ottos phrenologiske Tidsskrift; Sibberns Psychologi; om Tidsskrifter med Hensyn til Maanedsskriftet for Litteratur. I Aargangen 1830: Anmeldelse af Holsteins og Mønsters i Aaret 1829 udkomne Skrifter om den indbyrdes Underviisning; Sverrigs Underviisningsvæsen, i Anledning af de derom ved en Committee og Geijer udgivne Skrifter. I Aargangen 1831: Anmeld. af Moltke om Adel; v. Haven om Qvadrat- og Cubik-Rod; Grundtvigs politiske Betragtninger, hvilket sidste Bidrag han med den ham egne Sjælsstyrke og Sindsro udarbeidede, medens han allerede led af den Sygdom, der kort efter endte hans Liv.

Havde han levet længere vilde sikkert mere end een Kunstner have bevaret os hans Billed. Vi maae nu søge at udfylde

Savnet med Ord, der vistnok lode meget tilovers at ønske, men som ogsaa formaae at sige et og andet, som hverken Pensel eller Meisel udtrykke. Maaskee vil man saameget hellere her erfare noget derom, som den Lighed, de Franske fandt mellem ham og Napoleon, let kunde lede paa Vildspor. Hans Væxt var næsten under Middelhøiden, hans Holdning bar ikke Præget af hans tidligere Stand, og naar han gik, saae han mest nedad, som den, der gaaer i Tanker. Hans Legem var veldannet. Hans Ansigt havde, uagtet hans Lighed med Napoleon, noget Mildt, Venligt og Indtagende, og Intet af den sydlige gule Ansigtsfarve, men det klareste nordiske Rødt og Hvidt. Hans Oine vidnede om Fyrighed og Dybsind, men havde Intet af det Bydende, man maaskee vilde formode hos en Mand, der lignede Napoleon. Hans Stemme var god, men ikke stærk; som oftest hævede han den ikke til den sædvanlige Samtales Høide. Alle hans Bevægelser havde noget Stille uden derfor at være langsomme. Ved et flygtigt Bekjendtskab kunde man let fristes til at tage ham for et blot Bogmenneske, som havde svækket Mod og Kraft ved Læsning; men ved endog kun nogen Opmærksomhed opdagede man snart en Verdenskundskab og et Overblik, en Fyrighed til alt Stort og Skjønt og et Mod til at udføre det, som vel ikke modsagdes af hans Udvortes, men dog ikke laae aabent deri for en uopmærksom Jagttager.

I Foraaret 1831 overfaldtes vor Schmidten af en Blodspytning, som strax ængstede alle hans Venner. Lægerne gave kun et svagt Haab. Han reiste efter deres Raad først til sin Moder og Søster i Frederiksborg og derpaa, som det sidste Forsøg, til et varmere Klima, hvortil et Besøg hos hans Broder, Kammerjunker og Regjeringsraad Gottfried v. Schmidten, paa St. Thomas i Vestindien valgtes. Reisen var just ikke heldig for hans Tilstand; dog følte han ikke sit Befindende forværret derved. Han ankom den 14de Juli til St. Croix, hvor han med den venskabeligste Gjestfrihed modtoges af Kam-

merjunker Oxholm paa Plantagen Hope. Den 15de, Dagen før sin Død, skrev han endnu til sin Søster, og sin Dødsdag, den 16de talte han endnu nogle Timer før sin Død med sin omhyggelige Vært om sin Reise til St. Thomas. Hverken Lægerne eller Nogen af Omgivelsen anede hans saa nær forestaaende Død. Han følte sig kun lidt fortaandet og urolig omtrent een Time, før han stille og rolig hensov. Da den elskende Broder kom for at afbente ham, var hans Legeme, ifølge Brugen i det hede Klima, jordet.

Alle, som kjendte ham, føle, at hans Bortgang er lige beklagelig for Fødelandet, Videnskaben og hans Venner. Længe vil hans Minde leve i taknemmelige Lærlingers og elskende Venners Hjerter.

Brev til

Forf. af den theologiske Afhandling

i

det danske Ugeskrift Nr. 30.

Brev til Forfatteren af den theologiske Afhandling i det danske Ugeskrift Nr. 30.*)

„Gives der en virkelig Grundforskjellighed i den religiøse Overbeviisning blandt dem, der kalde sig protestantiske Christne, og kan dette lades ude af Syne, naar Talen er om, hvad der bør skee for at tilveiebringe Kirkefred."

(Trykt anonymt i Nr. 39 af Dansk Ugeskrift, August 1832.)

Idet jeg læste deres Afhandling i Dansk Ugeskrift Nr. 30, opstod det Ønske hos mig at indlede en offentlig Forhandling derover med Dem. Paa den ene Side føler jeg den mest levende Overbeviisning om, at den Grundtanke, hvorpaa deres Mening beroer, baade er urigtig og i sine Følger fordærvelig; paa den anden Side seer jeg i Dem en Mand, der vil give Grunde, og finder, at alle andre Vaaben end aandelige ere utilladelige i en Strid over aandelige Ting. Jeg har derfor ikke blot Lyst til at bestride deres Mening, men troer ogsaa, at det kan skee med Nytte og det saameget mere, som denne offentlige Forhandling jo aabner Leilighed for Andre at agte

*) Da Indholdet af dette Brev kan betragtes som en Fremstilling af Forfatterens religiøse Meninger og desuden er fuldkommen forstaaeligt for sig selv alene, har man fundet det overflødigt at give nærmere Oplysninger om den Afhandling, der fremkaldte det, og nøies blot med at henvise de Læsere, der enske at gjøre sig nøiere bekjendte med Sagen, til det ovennævnte Nr. af Dansk Ugeskrift, i hvilket den findes.

paa, om Nogen af os forfeiler Sagens rette Behandling. De har med Rette holdt Dem anonym, da De ikkun vilde stride med Grunde, og det i en Strid, hvori allerede saa megen Lidenskab har indblandet sig, er vigtigt at holde enhver Anledning til Personlighed langt borte. Jeg vil ogsaa holde mit Navn skjult og agter at bevare min Anonymitet saa strengt som muligt. Dersom jeg under den hele Forhandling viser mig saaledes, at man seer, at jeg hverken har at frygte for Lovene eller for mine Medborgeres Dom, haaber jeg, at man ikke vil miskjende denne Tilbageholdenhed.

Min Hovedhensigt er at bestride den Mening, at et vist theologisk System, der muligen kan udledes af Skriften, men ikke udtrykkeligen deri er fremsat, skulde være af en saa høi Vigtighed for det religiøse Liv, at Mennesker, der ere enige i at ansee Christus som vor sande Veileder til Saligheden, for et saadant Systems Skyld skulde adskille sig i forskjellige Kirker. Men jeg troer, at det vil være godt, om vi først søge at forstaae hinanden ret over beslægtede Gjenstande af Videnskaben og Livet, saa at Striden over Gjenstande, der vedkomme Religionen, maa begynde paa en allerede renset Grund og saalidet som muligt forvikles ved Misforstaaelser, som i Forhandlinger over de høieste Anliggender let føre til Bitterhed. Kort, jeg ønsker, at det maa lykkes os at behandle det Hellige med hellig Ærbødighed.

Den Tænkemaade, at tillægge Systemet en falsk og det aandelige Liv forvirrende Betydning, er ikke mindre almindelig i videnskabelige end i religiøse Sager. Vi ophholde os for det første ved hine.

Videnskabernes Bestræbelse er at see alle Sandheder forenede i een Grundsandhed. Dette er Fornuftens evige, men ogsaa evig ufuldendelige Bestræbelse. Vore Forsøg paa denne store Opgaves Løsning ere alle kun Stykværk, og dog høre de til Menneskets aandelige Herlighed. Hengiver han sig med det

rette Sindelag til disse Forsøg, erholder han derved en høiere Bevidsthed om sin Aandskraft, men føler ogsaa med Ydmyghed dens Skranker. Dog farlige ere de Afveie, hvorpaa han herved kan komme. Fortvivler han over Følelsen af disse Skranker, det være sig nu af Hovmod eller af Feighed, og paaskjønner han ikke, hvormeget der blev ham givet, fordi han føler, at meget endnu er nægtet ham, saa styrter han sig i Fordærvelsen. Enten falder han til sløv Ligegyldighed eller til sværmeriske Forsøg paa at erstatte Fornuften ved Indbildningskraften. Dvæler han derimod blot ved Følelsen af den aandelige Rigdom, der er bleven ham tildeelt, men mærker ikke Skrankerne, saa forfalder han baade til Hovmod og Eensidighed; han betragter den uendelige Opgave som løst og tilveiebringer i sin blinde Iver et kunstlet Skin af den Eenhed, som først i Virkeligheden vilde opnaaes, naar det store Maal var naaet.

Denne fremkunstlede Eenhed kaldes ofte System og skuffer saameget lettere, som den har den største Lighed med den ogsaa af den retvise Fornuft fordrede Sammenfatning af Sandhederne, hvilken ligeledes fører Navn af System. Hvori bestaaer da Forskjellen? Jeg svarer: hiin Forestillingsmaade betragter Systemet som den rette Sandhedskilde, hvorfra Alting skal gaae ud; for denne er det kun Blomsten af den videnskabelige Stræben eller maaskee rigtigere Fornuftbeskuelsen af Sandhederne, hvilken uophørligen vorder fuldstændigere, klarere og renere, jo mere den aandelige Skuekraft øves.

Jeg troer at burde oplyse dette noget nøiere:

Naar vi undtage de mathematiske Videnskaber, hvis Natur og Methode ere saa væsentligt forskjellige fra alle de øvriges, at man forgjæves har søgt i disse at gaae samme Vei som i hine, bestaae vore Videnskaber egentligt af visse store Overblik, Sammenfatninger af hele Kundskabsgrupper, om jeg saa maa kalde det. Under sin Fremgang samler Videnskaben atter disse

Kundskabsgrupper til endnu mere omfattende og saa fremdeles. Man kunde sige, at det er visse Livets eller Tilværelsens Love, man har fundet, og ved fortsat Stræben efterhaanden indbefatter under mere og mere almindelige Love. Fornuftens Stræben efter at see Sammenhængen og Eenheden eller Heelheden i Alt gaaer nu ud paa at forbinde alle disse Grupper under et eneste Overblik. Overblikket selv indeholder, naar det er rigtigt, en stor Sandhed, som Enhver, der fatter den, beskuer med Glæde og Beundring, og hvoraf mange forhen ubemærkede Sandheder lade sig udlede; men ifølge Menneskets indskrænkede Natur er det sieldent eller aldrig et fuldendt reent og klart Billede af Tingenes Væsen. Naar nu Nogen tager dette Overblik for en fuldstændig erkjendt Sandhed, af hvilken vi, uden at see til Høire eller Venstre, kunne udlede andre Sandheder, og naar han derfor tillader sig at haandtere det Uendelige, der ligger i en aandelig Beskuelse, som var det en endelig, for hans Blik vel afgrændset Ting, saa har han hengivet sig til Systemaanden, der er en uægte Affødning af den systematiske eller forbindende Aand, der med Kjærlighedens fine Takt søger Fornuftsammenhængen, det er: Harmonien i Tingene. Den altid selvtillidsfulde og hovmodige Systemaand bemægtiger sig paa en eensidig Maade een stor Sandhed; af den skulle alle de andre lade sig udlede, hvis ikke fremtvinges, men hvis dette ikke gaaer an, erklæres for Løgn. Ved denne Fremgangsmaade forfeiler man ikke at komme til mange nye Læresætninger, der, paa enkelte lykkelige Træf nær, enten ere falske eller dog kun halvsande; men Vee den, som forkaster dem! Ham rammer Systemets Lyn, han erklæres udygtig til videnskabelig Opfatning.

At dette Slags Vildfarelser ere uadskillelige fra Menneskeslægtens Fremstræben og høre med til at lære vor Aand at kjende sig selv, tilstaaer jeg gjerne; men det er dog nu eengang Tid, at vi heraf drage nogen mere Lærdom, end vi pleie.

Lader os da i nogle Exempler betragte, hvorledes store Sandheder ere blevne forvanskede til Systemer, og lader os af gamle Vildfarelser lære at være bedre paa vor Post mod nye og mod gamles Fornyelser.

Det er unægteligt en stor Sandhed, at ingen sand Lyksalighed er mulig uden Dyd. Systemaanden bemægtigede sig denne Sandhed og sagde: Dyden bestaaer i at gjøre sig lyksalig, en Sætning, som vel i en vis Forstand er rigtig; men som blev en falsk og farlig Veileder, da den ophøiedes til Dydelærens øverste Grundlov. Sandhederne bør af os ikke sees eneſtaaende; vi ere altfor udsatte for at mistyde dem, dersom de ikke gjensidigen belyse hverandre.

Det er en stor Sandhed, at Dyden kræver Opoffrelse, og at den straaler i sin høieste Glands, naar alle sandselige Goder bringes Pligten til Offer. Har ikke en mørk asiatisk Systemaand deraf udlokket den Lære: at Dyden kun er Selvopoffrelse. Vel kunne vi atter her sige, at denne Sætning kan modtage en Betydning, hvori den er rigtig, ja, den indeholder endog Udtrykket af den høieste Religiøsitet; men reven løs fra sin rette Sammenhæng med de øvrige Sandheder, har den ført til den afsindigste Foragt for en Mangfoldighed af Goder, for hvilke vi dagligt skulle prise Gud.

Jeg har ikkun berørt to saadanne Systemer for Dydelæren. De veed, at man kunde fylde en Bog med lignende Exempler, og endnu er man ikke kjed af at søge et Trylleord, der skulde indslutte alle Forskrifter for Livets Førelse. De seer let, at jeg ikke nægter Nødvendigheden af en Grundidee i Videnskaben, men ikkun ivrer mod en Grundformel. Alle Tænkere, hvor forskjellige deres Systemer end ere, komme dog sikkert overeens deri, at Livet bør føres efter Fornuften, og i denne Grundsandhed forene sig alle Forskrifter for Livets Førelse; men vilde man nu benytte denne Grundsandhed i samme Aand, hvori Mathematikeren benytter en Grundformel,

til deraf at udlede alt det, som derunder indbefattes, vilde man uden Tvivl derved komme til de færeste Resultater, ikke fordi denne Fremgangsmaade i sig selv er umulig; men fordi den er umulig for Menneskets i Endeligheder hildede Fornuft. Den sande Fremgangsmaade synes da at være den, at vi betragte de forskjellige store Sandheder, om hvis Urokkelighed en velbekjendt indvortes Bevidsthed forsikkrer os, som store aandelige Erfaringsresultater, og vise, hvorledes de hænge sammen med den altomfattende Grundsandhed. Den ene Sandhed skal her da ikke bevises af den anden, men deres indbyrdes Sammenhæng skal vises. Saaledes lever da Aanden i Sandhedens Nydelse og sløves ikke ved det, som man med Rette kalder et tørt og med ikke mindre Ret et skuffende System.

Jeg undlader her, for den lettere Oversigts Skyld, enhver omstændelig Udvikling; men det forstaaer sig, at jeg er den skyldig, naar det kræves.

Med Systemaanden følger den ulykkelige Mening, at den, der ikke har vort System, er udelukket fra Sandheden, hvoraf da atter følger en litterarisk Terrorismus, der ikke sjeldent frembyder den sære aandelige Naturbegivenhed, at den samme Mand oftere stifter System og hvergang paany frakjender dem, der ikke antage det, al Deel i Sandheden. Denne Systemernes Fordømmelsesaand har ængstet mange efter Sandhed tørstende, men til egen Grandskning ei noksom stærke Aander. Hvor følgerigtigt slutter ikke den, der har ladet sig bedaare af Systemaanden, saaledes: „Det System, som mægtigst pristes i min Ungdom, forkastedes ligesaa almindeligt, da jeg var kommen til Manddomsalderen; men længe varede det ikke, førend der atter faldt en Fordømmelsesdom over dette, og nu lever jeg allerede under det fjerde System; med hvad Ret eller endog med hvad Sandsynlighed tør jeg haabe, at det, vi nu have, er det sande?“ Og fører ikke denne Slutningsmaade til at

opgive Haabet om, at Fornuften nogensinde skulde kunne sætte sig i Besiddelse af Sandheden! At jeg her ikkun taler om Sandhedens Opfatning saadan, som den er menneskelig mulig, behøver jeg vel ikke at sige.

Anderledes forholder det sig med den, der ikke bruger Systemet som Grundmaalet for Sandheden, men kun som dens bestandigt sig udviklende Form. Han veed, at vor Indsigt gaaer ud fra mange forskjellige Begyndelsespunkter; men han stoler nok paa den Fornuft, hvorfra hele Tilværelsen har sit Udspring, for at være overbeviist om, at disse Indsigter ved hvert nyt Udviklingstrin mere ville nærme sig hverandre, og denne Overbeviisning vil han finde bekræftet i hele Videnskabens Historie.

Systemaanden ligger i en evig Strid med det menneskelige Liv, som den vil indtvinge i den eneste sande Form. Det er den f. Ex. ikke nok at betragte de Fornuftlove, hvorefter Menneskesamfundet har udviklet sig, og at udfinde, hvorledes denne Udvikling i Fremtiden bedst kan ledes, forsaavidt denne Ledning staaer i Menneskets Magt; nei, Systematikeren vil sin egen Form, og Intet uden denne; det være sig nu, at han finder for godt at tildele Kongerne en umiddelbar guddommelig Fuldmagt til uindskrænket Herredømme eller at dele Regjering, Ære og Formue lige mellem Alle. Den uendelige Mangfoldighed, hvori Udviklingen virkelig er skeet, er ham en Daarlighed. Den Opdrager, som har lært af Livet, vil finde, at ikke alle Sjæle udvikles paa lige Maade; men han vil benytte Forgængeres og egne Erfaringer for at uddanne sin Lærling, ikke blot med Hensyn paa hans Natur, men ogsaa paa Omstændighederne. Den systematiske Aand kan ikke miskiende Fornufteenheden i alle Forskrifterne for Opdragelsen; men Systemaanden kan ikke nøies hermed: den griber, alt efter Tidsalder og Aandsretning, Friheden eller Tvangen, Forstandsudviklingen eller Hukommelsesøvelsen eller noget andet saadant eneherskende

Princip: den har sin ene rigtige Methode og ynkes over alle dem, der ikke opdrages efter denne. Har Lægen ladet sig lede af Naturen, vil han indsee, at han har at gjøre med en Mangfoldighed af Livsyttringer, hvis Fornuftsammenhæng han ofte kun anende kan følge; hans Kunst maa ofte lade sig lede af hemmelighedsfulde Vink; Systematikeren har derimod fundet det ene Rette. At forskjellige Skoler og Tidsaldre hver have sit Ene-Rette, forstyrrer ham ikke. Med lige dogmatisk Sikkerhed vidste een nu for længe siden undergaaet Skole, at Sygdommene maatte bestaae i et Overmaal af Syre og Alkali, som en anden, hundrede Aar senere, vidste, at man burde oversee alle chemiske Virkninger i Legemet, og at alle Sygdomme have deres eneste Grund i forhøiet eller nedstemt Incitabilitet. Jeg vil ikke trætte Dem med at opregne de verlende Systemer. For hvert nyt maae Tusinder falde: Systemet falder ovenpaa; men endnu har ikke Aarhundreders Erfaring fældet Systemaanden.

Min Mening om de nu gængse theologiske Stridigheder staaer i den nøieste Overeensstemmelse med denne min Anskuelse af Videnskabernes Aand. Christus har intet System lært os, men store Sandheder, guddommelige Sandheder, i Liv og Død lyksaliggjørende Sandheder. Man behøver ingen Skarpsindighed, ingen Lærdom for at være Christen efter den store Mesters Lære: Tro og Kjærlighed føre til ham! Om end nogle af Apostlene nu og da have systematiseret, har dog Ingen af dem foredraget et System. Men nu kom de spidsfindige Grækere dertil; hos dem udvikledes Systemet. Det er paa dette System, at I Herrer Systematikere ville, at vi skulle troe; det er det, som skal indpræges Almuen. Her tales ikke om dette Systems Rigtighed; det er ikke min Hensigt at angribe det; maaskee er det det rigtigste, der kan gives. Lad den Christne, der vil have et System, tilegne sig det; men gjører os ikke eders System eller dets forskjellige Modificatio-

ner til Gjenstand for Kirkestrid. Den, som troer paa Christus og haaber ved ham at finde Salighedens Vei, skal han ikke være vor Medchristen? Den, som finder Trøst i Christi Lidelse og Død, skal han først erklære sig over Maaden, hvorpaa de have virket, førend vi ville taale ham i samme Kirke? Skulde det vel være en meget stor Synd, om han meente, at I ikke forstode mere deraf end han selv, der føler, at han ikke forstaaer det? Naar eders Næste troer, at Nadverens Sakramente er et Naademiddel, ville I da ikke knæle med ham for Herrens Alter, om han enten erklærer, at han slet Intet veed om dette Naademiddels Natur eller endog har en anden Mening derom end eders, der naturligviis er ufeilbar? Nei, ville I sige: men vi forlange, at Præsten skal troe og foredrage dette System. Jeg svarer atter fra min Side: et System er slet ingen Gjenstand for Tro, men for Tænkning. At gjøre dette til Hovedsagen i Kirken er at forstyrre Andagten og udstrøe en evig Sæd til Splid og Ukjærlighed.. Om Systemer kan man stride, og maa man stride; men afgjører dette i eders Lærdomsskoler, og lader eders Spidsfindigheder ikke høres i Kirken! At vi ere Syndere, og at Christus har reddet den syndige Menneskeslægt, maa enhver Christen troe; men den hemmelighedsfulde Maade, hvorpaa dette er skeet, derover bør det ikke alene være enhver Christen tilladt ikke at speculere; men man bør ikke engang opmuntre ham dertil. Ved saadan Speculation vil han ikke lettelig forøge sin Fremgang i Tro, Haab, Kjærlighed, Taalmodighed, men derimod let forfalde til Modløshed, hvis han mærker, at han ikke fatter, hvad han holder fornødent til Salighed at fatte, eller til aandeligt Hovmod, hvis han troer at fatte, hvad der overgaaer Andres Fatteevne. Den aandelige Hovmod føder som oftest Kivagtighed og Lyst til aandeligt Tyranni. Have vi ikke allerede seet Frugter af den Sæd, I have udsaaet! Har ikke eders Hoved og Hjerte udtørrende Systemsyge bragt det derhen, at Christne

ikke have været fornøiede med den Daab, der var skeet i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn, men have fattet den fortvivlede Tanke at forlange Børn omdøbte, fordi visse af Mennesker, ikke af Christus, forordnede Ord ved deres Daab vare udeladte? Har man ikke seet fanatiske Almuesmænd, ophidsede til at paapasse, om ikke Præsten ved den hellige Nadveres Uddeelelse forbigik visse ved menneskelige Love anordnede Ord, som forekom deres Dogmatik ønskelige! Overalt, hvor Systemaand har formaaet at indsnige sig, hører jeg Yttringer af Had og Fordømmelse; men forgjæves søger jeg hos de Fleste den oprigtige christelige Kjærlighed, endskjøndt man ikke forsømmer at pryde sine Fordømmelsesdomme med Forsikkringer derom. Endnu maa jeg tale nogle Ord om den store Misbrug, vore Systemtheologer drive med Ordet Tro. At bifalde deres kunstige Læresætninger kalde de Tro og indsnige derved en falsk og desværre farlig Ordbrug. Den Tro, Christus fordrede, var Tro paa Gud og det evige Liv saavelsom paa hans egen guddommelige Sendelse. Men for Læresætninger, som Mennesker have villet udlede af hans Ord, forlange man ikke samme Tro! Ere saadanne Sætninger klart og reent udledte af de Sandheder, vi skulle troe, saa bør Forstanden antage dem med Ærbødighed som Følger af Troen, og de bør i Værdighed sættes næst efter Troessandhederne selv; men ere de ved kunstigere Slutninger udledte, og det ved saadanne, der ikke have alle retsindige og tænkende Christnes Bifald, vil Gud sikkert ikke fordre af os, at vi skulle antage dem, uden forsaavidt vi indsee Slutningernes Rigtighed; thi ellers hørte der jo enten Skarpsindighed til at finde Salighedens Vei eller ogsaa Tro paa andre Mennesker.

Jeg veed vel, at der endnu er en Udflugt. Man vil maaskee paastaae, at Gud har ved sin Hellig-Aand ladet det rette System findes og vedligeholdes i Kirken. Men denne Mening kan Ingen uden en Papist forsvare; thi det lader sig

med temmelig Skin af Ret paastaae, at den romerske Kirke har udviklet sin Lære uden noget Tilbageskridt; men Protestantismen gjorde et Brud paa denne Udviklingsgang, fordi man fandt den falsk og vildførende. Protestantismens erklærede Hensigt er at gaae tilbage til den ældste, sin Kilde nærmeste apostoliske Christendom, og naar den antager de Lærdomme, for hvilke de første Kirkeforsamlinger have erklæret sig, saa er dette ikke paa Grund af Kirkeforsamlingernes Anseelse, men paa Grund af Lærdommenes Overeensstemmelse med Skriften. Den antager da ingen ved Guds Aand saaledes veiledet og bestyret jordisk Indretning, at man blindt hen kunde følge de fra samme kommende Udsagn; men den troer, at Gud veileder ved sin Aand Enhver, som med sand Andagt beder derom. Jeg veed vel, at der gives Medlemmer af den protestantiske Kirke, der ere saa indtagne for een til Systemord bunden, ved Tvangslove hævdet og i alle Maader haandgribelig Christendom, at de ere tilbøielige til at holde Protestantismen for en Forvildelse og ønske at kunne vende tilbage til den formeentlig ufeilbare Kirke, som deres Forfædre have forladt; men de vove endnu ikke at sige det offentligt: deres Tid er endnu ikke kommen. Destomere er det den rette Tid for alle Venner af evangelisk Christendom at tale derom, førend det Mistroens og Hadets Ukrudt, som Fienden nu saa ivrigt udsaaer, faaer Leilighed til at komme til Kræfter. Langt være det fra mig at beskylde alle dem, der nu synes at høre til det Parti, mod hvilket jeg advarer, for en planfuld Undergravelse af den evangeliske Christendom; jeg nærer meget mere det Haab, at Mange af dem ville blive opmærksomme paa den Afvei, de betræde; jeg skriver endog dette for Offenliggjørelsen bestemte Brev i den Tanke hertil at medvirke saa meget, som jeg formaaer; men jeg kan ikke skjule for mig selv, at der gives Flere, end man almindeligt tænker, af hine Navneprotestanter, der allerede ere hildede i Papismens Menneskketro, og deels bedragne, deels kjøbte ar-

beide derfor. Vel er jeg overbeviist om, at alle hine Bestræbelser ville forfeile deres Diemed, dog ikke, naar vi tause lade Modstanderne gjøre, hvad de ville.

Endskjøndt det kunde synes overflødigt, vil jeg dog endnu erklære, at jeg paa ingen Maade har villet bestride den Mening, at Christendommens store Grundsandheder ved Guds Naade ere blevne bevarede i det christelige Samfund, og at man derfor kan finde Veien til Saligheden, skjøndt ikke lige uhindret af Vildfarelser, i de forskjellige christelige Kirker; men den Mening, hvorimod jeg taler, er den, at nogetsomhelst theologisk System skulde have faaet guddommelig Hævd. Det staaer altsaa fast: Troen for den guddommelige Mesters Lærdomme, Grandskning for Menneskenes Systemer.

Men lader os nu engang sætte, at man i Tillid til Kirkens Lærere vilde troe det uforstaaede System: kunde man det vel? Jeg mener, at man vel i Tillid til dem kunde troe, at det var rigtigt, men troe det selv kan jo ikkun den, som veed, hvad der tales om. Jeg mener hermed, at man egentlig ikke kan troe en Ting uden en vis Forstaaen. Naar en Ukyndig hører, at Mathematikerne sige, at Qvadratroden af en negativ Størrelse er umulig, da kan han vel troe, at det, de sige, er sandt, men Sætningen selv kan han hverken troe eller betvivle, naar han ikke veed, hvad en Qvadratrod og hvad en negativ Størrelse ere. Jeg haaber nu ikke at misforstaaes, naar jeg siger, at Ingen kan troe Treenighedslæren uden en høi Grad af philosophisk Uddannelse. Han kan med stor Tillid antage, at Kirken ikke havde optaget denne dybsindige platoniske Lære, som intet Sted findes udtrykkeligt fremsat i Skriften, uden at have underkastet den den strengeste Prøvelse, og fundet den paa det inderligste forbunden med det System, man maa uddrage af Skriften, han maa vel troe, at det er en sand Lære; men han kan umulig erklære denne Lære for sin Tro, naar han ikke veed, hvad derved menes.

Saa stor Ærbødighed jeg endog har for vor Kirkes theologiske System, som videnskabelig Opfatning af Christendommen, saa levende er jeg overbeviist om, at dets Resultater ikke maae gjøres til en Troessag. Mig synes Christendommen renere, helligere, mere andagtopvækkende, naar den gjøres uafhængig af alle disse Speculationer; men derfor holder jeg dem ikke for unyttige eller Kirken ligegyldige. Mennesket har en medfødt Tilbøielighed til at speculere; men han forvildes let deri. Lad da Resultatet af Aarhundreders Speculationer komme ham imøde. Lad dem i Systemet have et stort Tankeforraad, skikket til at veilede Tænkeren og besvare Tvivlerens Spørgsmaal; men til at danne et christeligt Samfund, lader os ikke forlange Andet end Troen paa Christus og paa det, som han og hans Apostle med rene og klare Ord have lært os. Hvad de have efterladt til tvivlsom Udtydning, manglede det allermindst Ham og heller ikke Dem paa Evne til at udtrykke med den høieste Klarhed, om dette i Sandhed havde været bedre. Kort Religion for Alle, Theologien for dem, der føle Trang til dybere Eftertanke.

Svar paa de Indvendinger, der ere fremsatte mod det i Nr. 39 af Dansk Ugeskrift indførte Brev.

Jeg har nu havt den Fornøielse, i Anledning af min i Dansk Ugeskrift No. 39 indførte Skrivelse, at modtage tvende Svar, affattede saaledes, at de bidrage og opfordre til at bringe den omhandlede Sag til større Klarhed. Saavidt jeg skjønner, vil jeg lettest opnaae den Korthed og Klarhed, jeg tilsigter, naar jeg forener i eet Gjensvar det, jeg har at sige i Anledning af begge. Først og fremmest føler jeg mig drevet til at erklære, at det ikke paa nogen Maade var min Hensigt at sige den af mig valgte Correspondent noget Haardt; men at jeg tvertimod valgte at forhandle Sagen med ham, fordi at jeg i hans Meddelelser saae det Præg af Sandhedskjærlighed, den Besindighed og den christelige Mildhed, der gjøre det muligt at afhandle Noget om Religionen med en Mand, uden at give Anledning til forargelige Kjævlerier. Hvad der muligen kan være haardt i mine Udtryk, sigter til Meninger, som jeg ikke tillægger min Correspondent; men, som jeg troer, hans System let fører eller forfører til. Jeg beder derfor, at man ogsaa med Hensyn paa det Følgende vil modtage som en alvorligt meent Erklæring, at det, jeg siger, ene skal have til Hensigt at bestride Meninger og ikke at angribe min valgte ubekjendte Correspondent, hos hvem

jeg ikke seer andre Egenskaber end saadanne, der indgive Agtelse og Velvillie.

Overraskende har det været mig at see, at begge Forfatterne have fundet en ganske anden Hovedhensigt i mit Brev end den, jeg virkelig havde; men da jeg har havt Leilighed til at erfare, at ogsaa adskillige andre oplyste og tænkende Mænd have forstaaet mig saaledes, nødes jeg til at troe, at jeg selv, indtil en vis Grad, maa være Skyld i Misforstaaelsen. Jeg bør da her sige det Fornødne for at hæve den. Mit Angreb, om man vil kalde det saa, var ikke rettet mod den ubekjendte Correspondents theologiske System, ikke engang imod det, at han har et System; men kun imod den Indflydelse, han vil give dette i Kirken. Min Paastand er, at det christne Samfunds Gudsdyrkelse og Opbyggelse ene skal være grundet paa de Sandheder, der ere klart og tydeligt fremsatte af Christus og Apostlene. Disse, paastaaer jeg, ere den eneste sande Grundvold for christelig Religiøsitet; men at derimod de Lærdomme, som ikkun ved menneskelig Skarpsind kunne udledes deraf, og hvorom der i saa mange Aarhundreder har været Strid mellem lærde, oplyste og fromme Mænd, ikke have anden Gyldighed for den Christne, som religiøst Menneske, end andre lærde Meninger. Det Vidnesbyrd, den ene af Forfatterne har forelagt os, er derfor saa langt fra at være imod mig, at jeg meget mere allerede havde samme Mening, førend jeg skrev det omhandlede Brev. Jeg har ligesaavel som han overbeviist mig om, at der blandt de Christne findes de mest afvigende Meninger om mangfoldige af Systemets Punkter, ja om de fleste. Jeg har endog gjort den mærkelige Erfaring, at mange Theologer, der tale den fornyede gamle Skoles Sprog, naar de skulde forklare dem nøiere derover, meente det samme som de, der hørte til en ganske anden Skole. Jeg har bemærket, at dette endog finder Sted i den romerske Kirke, hvor man dog har gjort Alt for at tilveiebringe Eenhed. Men saadanne Erfaringer anseer jeg ikke for nye: det

samme maa efter den menneskelige Svaghed finde Sted til alle Tider, og blandt andet finder man hos den redelige og fromme Pascal Klager over, at Mange af dem, som erklærede sig mod Jansenisterne og deeltoge i de mod dem opvakte Forfølgelser, naar de skulde forklare sig nærmere, just havde de samme Meninger som dem, de forfulgte. Denne store Meningsforskjellighed har stedse gjort et dybt Indtryk paa mig og bestemt mig til den Overbeviisning, at alle disse Stridigheder skulde fjernes fra Kirken, som blot bør have til Hensigt at hæve Menneskets Aand til Gud, vække og nære hos ham det christne Sind og indpræge ham de guddommelige Forskrifter for Livet. Jeg har sagt det og gjentager det, at jeg, saa godt som nogen Anden, er overbeviist om, at den tænkende Christen ikke kan undlade at gjøre den dybere Sammenhæng i Christendommen til Gjenstand for sin Eftertanke, og at det er vigtigt, at han heri understøttes af de mange lærde og indsigtsfulde Mænds Værker, der enten have eller fremdeles ville oplyse disse Dybheder; men jeg paastaaer, at de ikkun kunne opbygge dem, der fatte dem.

Jeg har altid følt en inderlig Medlidenhed med dem, der fordømtes for Meningers Skyld, idet jeg følte hos mig selv, hvor meget det var mod min Villie, naar jeg feilede; det forekom mig altsaa indlysende, at man ofte fordømte Folk for en Forstandsfeil, uagtet det dog kun er den onde Villie, der bør fordømmes. Hvortil da al den Stræben efter Meningseenhed i Kirken? Enighed i at elske og tilbede Gud og i at stræbe efter et helligt Levnet fordrer ingen dybsindige Lærdomme eller Sætninger, som man maa have udmærkede Evner for at forstaae. Man vil maaskee svare mig, at dette er gammeldags Snak, som man er kjed af at høre: jeg svarer, at Sandheden vel kan gaae af Mode, men ikke høre op at være Sandhed. Man vil spørge: om der ikke fordres Enighed i Tro til et Troessamfund? Svaret kan ikke være tvivlsomt; men jeg maa advare

mod Misforstaaelser. Til christen Tro hører ikke Troen paa visse Lærdes Meninger; men den Tro, som Christus selv udtrykkeligt har forkyndt og Apostlene i mange Dele videre udviklet os. Hvad den store Mester og hans Udsendte ikke selv have sagt paa en klar og aabenbar Maade, det have de ikke villet gjøre til almindelig Christenlærdom, men have ladet det tjene til Vink for dem, der føle Lyst og Tilbøielighed til høiere Grandskning.

Jo mere man strider om Lærdomme i Kirken eller endog henvender en sær Opmærksomhed derpaa, jo mere forsvinder Andagt og Kjærlighed, der ere uendeligt meget mere værd end al Lærdom. Hvor ofte har ikke det forfængeligste Rethaveri, ja endogsaa den blotte djævelske Glæde af at chicanere, smykket sig med Navn af christelig Iver. Sjeldent har jeg i Historien stødt paa en mere forargelig Iver end den, der nu vises af dem, som med danske Lov i Haanden ville indtvinge Enighed i Kirken. Jeg har hørt dem kalde juridiske Christne, og jeg foreslaaer at bruge dette Navn; thi medens de Fleste af dem hverken ere Jurister eller Christne, naar man vil tage det lidt nøie med Ordene, tjener dette Navn dog herligt til at betegne deres aandelige Navneværdi. Dersom der gaves en Forbittrelsens Andagt, saa vilde den høre til deres Gudsdyrkelse. Jeg veed meget vel, at begge de Forfattere, mod hvem jeg her skriver, ere langt fra saadanne Yderligheder; men i det jeg taler om den Fare, hvori en falsk Bestræbelse efter Meningseenhed let kan føre, maatte jeg berøre et saa bekjendt og rædsomt Exempel.

Men tager jeg ikke denne Sag for let og handler alene om visse speculative Afvigelser, medens der gives langt mere indgribende og virkelig praktiske Forskjelligheder? Jeg har Grund til at frygte, at Flere ville gjøre denne Indvending, da jeg seer, at den ligger i min ene Modstanders Brev. Han indvender mig, at mange Medlemmer af den christne Menighed aldeles intet Guddommeligt

antage i Christendommen, og han tiltroer mig, at jeg ikkun ved at bruge Rationalismens Frimurersprog kan tale om Christi guddommelige Sendelse, om Veiledning til Salighed, om Naademiddel i Sacramentet. Jeg følte mig i Begyndelsen ved denne Yttring fristet til her at give en heel Troesbekjendelse, og jeg begyndte at sætte dette Forsæt i Værk; men jeg følte snart, at denne ikke kunde være kort, dersom jeg ikke vilde udsætte mig for mangfoldige Misforstaaelser, og at jeg i intet Tilfælde burde indlade mig paa en Sag, der saa let giver Anledning til Strid med alle Partier, selv med dem, med hvem man i Grunden er enig, uden at jeg turde haabe, at jeg baade havde Kræfter og Tid til at bestaae en lang og skarp Kamp. Hertil kom den væsentlige Omstændighed, at den opvakte Tvivl ikke vedkommer den Sag, jeg har paataget mig at omhandle. Jeg har aldrig paastaaet, at alle de, som føre det christne Navn, med Nytte kunde besøge vor Gudstjeneste; men min Paastand er kun den, at man ikke for nogle, endog tilsyneladende vigtige, lærde Meningsuligheder skal skille sig fra den bestaaende Kirke. I hvad Betydning og Udstrækning jeg mener dette, vil vise sig af det, jeg senere skal forhandle med min første Correspondent; her maa det være nok at bemærke, at det, paa en enkelt Undtagelse nær, som engang viste sig i Kiel, ikke er de, som troe for lidet, der søge Kirkeskilsmisse fra dem, der forlange det hele System; men at det som bekjendt er Nogle af de Sidste, der ville sikkres mod Præster, som, de mene, ikke troe nok. Hvad mit Forhold til Rationalisterne angaaer, da maa jeg erklære, at jeg hverken hører til Rationalisterne eller Supernaturalisterne i Udtrykkenes gængse Betydning, og ikke mindre maa jeg protestere mod Benævnelsen rational Supernaturalist, naar man vil tage Ordet i den irrationale Betydning, Praxis har indført.

Førend jeg forlader denne Gjenstand, vil jeg ved et Exempel vise, hvorledes de kirkelige Udtryk af redeligtsindede Mennesker kunne bruges i forskjellig Betydning og dog i Væsenet

grunde sig i samme Tro og Kjærlighed og føre til samme endelige Maal. Jeg haaber derved tillige at vise Nytten af den indvortes Meningsfrihed, som, jeg troer, Kirken bør lade sine Medlemmer beholde. Lader os tænke os en Mand, hvis hele Forestilling om Christendommen staaer paa det laveste Punkt, hvor den kan staae hos Nogen, der fornuftigviis skal kunne ønske at kalde sig Christen. Altarens Sacramente er ham i det mindste en Handling til Jesu Ihukommelse. Lad ham nu i varm Følelse af de Velgjerninger, Menneskeslægten skylder den store Lærer, dvæle ved denne Tanke. Maa han da ikke røres til inderlig Kjærlighed ved Christi Reenhed, Kjærlighed og Opoffrelse? maa han ikke tænke paa det Kjærlighedssamfund og den Lighed for Gud, hvori Alle fremstilles i dette store Kjærlighedssamfund? maa han ikke opløfte sin Sjæl til Gud med det redeligste Forsæt at hellige sit Levnet? Og for ham skulde man da ikke uden at bruge et Frimurersprog kunne sige, at Sacramentet er et Naademiddel? Jeg skulde tænke, at der hører en langt dristigere Brug af Sproget til at kalde Sacramentet et Naademiddel for den, som med Ritualet i Haanden staaer og passer paa, om ikke Præsten forbigaaer visse Menneskeord, der begunstige hans Parti, og som man haaber at faae Præsten nødt til en anden Gang at sige! Jeg skulde troe, at den, som nyder Sacramentet med hiin Andagt og vedbliver at nære det modtagne Indtryk, vil blive ført til al den Tro, han virkelig bør have, men hvorom de forskjellige Kirker ere saa uenige.

Jeg gaaer nu atter over til min første Correspondent. Han tilbyder at udvikle sin Forsoningslære; men Læseren veed nu allerede, at jeg ikke har forsøgt at bestride denne. Rigtignok synes han alligevel at være opfordret til at bevise den, fordi han synes at gjøre denne Læres rette Forstaaelse til Hovedgjenstanden for en Christen. Jeg forestiller mig, at han sigter til denne Lære i Særdeleshed, naar han klager over, at Mange ikke vide, hvori Christendommen er forskjellig fra Maho-

medanismen eller Jødedommen. Vilde han blot tale om mange Christnes store Ukyndighed i Religionen og om de Menneskers skammelige Letsindighed, der med Heftighed tage Parti uden at vide ordentligt, hvorom Talen er, saa maatte jeg være aldeles enig med ham; men saaledes som jeg forstaaer ham, maa jeg advare mod en Misbrug af Begreber.

At søge en Religions Væsen udelukkende i det, hvori den er forskjellig fra andre, er sikkert urigtigt; thi de fleste Religioner maae indeholde nogen Sandhed; — men den fuldkomneste Religion er Indbegrebet af alle Sandheder om de guddommelige Ting: den maa da ogsaa indeholde de Sandheder, der findes i alle andre Religioner, og altsaa have mange, maaskee deriblandt af de vigtigste Sandheder fælles med disse. Man kunde maaskee derimod sige, at de ufuldkomnere Religioner, som i deres hele Væsen ere falske, indeholde ingen Sandhed reen og uforvansket; men da saa enhver Sætning i den sande Religion udmærkede sig fra dem i de falske, saa var det dog ikke paa nogen særskilt Lære, at Forskjellen beroede.

Jeg vil helst oplyse det Mislige i saadan Opsøgen af Forskjelligheder ved et Exempel. Den store Tænker og ivrige Christendomsforsvarer Pascal søger en Eiendommelighed hos Christendommen deri, at den oprigtigen lærer Mennesket dets Usselhed, medens alle andre Religioner smigre det; men havde han kjendt de gamle indiske Religionslærdomme, vilde han ikke have kunnet fremstille denne Lære, som Christendommen alene tilhørende. Ligesaa lidet kan det guddommelige Væsens Aabenbaring i Menneskeskikkelse anføres som Christendommens Særkjende; thi ogsaa dette findes, som bekjendt, i Indernes gamle Religion. Jeg vil hermed naturligviis aldeles ikke nægte, at de her omtalte Lærdomme i Christendommens hele Sammenhæng have en ganske anden, høiere og renere Betydning end i Hinduernes Religion; men jeg vil kun advare mod den Tilbøielighed, min Correspondent synes mig at have til at lægge for

stor Vægt paa, at en af Christendommens Lærdomme ikke findes i andre Religioner. Som Christen synes det mig ligegyldigt, om man endog kunde vise Mage til enhver enkelt af de christelige Lærdomme i de ikke-christelige Religioner; det er mig nok, at jeg kun finder Christendommens hele Væsen i Christendommen.

Men sæt, at jeg heri skulde have misforstaaet min ubekjendte Correspondent, saa troer jeg dog sikkert ikke at misforstaae ham, naar jeg antager, at han betragter Forsoningslæren, saaledes som han vil have den forstaaet, som Hovedpunktet i Christendommen. Om den Lære, at Christus har forsonet Gud med Mennesket, skal jeg vistnok ikke opvække nogen Strid; men at de der antage denne, have meget forskjellige Forestillinger om Maaden, det er skeet paa, er bekjendt. Naar man hører deres Meninger derom udvikles, synes det mig, at Intet fremgaaer saa klart af disse Stridigheder, som det, at de stride om Ting, de ikke forstaae, men hvorom de udspinde meget sindrige Slutninger. Jeg troer derfor, at enhver jevn Christen kan nøies med at glæde sig over den Adgang, Menneskeslægten ved Christus har faaet til Saligheden, uden at ængste sig over, at han ikke forstaaer hine fine Speculationer.

Men min Correspondent vil, som mig synes, at Forsoningslæren skal betragtes som Christendommens Grundvold, og at derfor Alt kommer an paa at forstaae den. Om dette endog i en vis Betydning kan siges uden Misforstaaelse, saa vil man dog let komme paa Vildspor, naar man gjør nogen af Christendommens organiske Bestanddele til Hovedsag. Heri synes mig Systemaanden at indsnige sig. Jeg vil oplyse min Mening ved et Exempel: Aandedrættet er en af det dyriske Livs organiske Bestanddele, og det er let at vise, at dette uden hiint er umuligt; men naar nu Nogen vilde opstille en Lære om det dyriske Liv, hvori Aandedrættet blev gjort til dets Væsen, istedet for at fremstilles som en Deel af dets Væsen, saa vilde Læren,

om den og kom til at indeholde en efter Omstændighederne god Fremstilling af alle de øvrige Dele, vorde skjæv, og om jeg saa maa sige, secterisk. Det samme vilde skee, hvilkensomhelst anden Grundbestanddeel af Dyrelivet man vilde indrømme Forrangen. At lignende Eensidigheder have fundet Sted i alle Videnskaber og endnu ikke ganske ere udryddede af nogen, tilstaaer jeg villigt; men at vi bør lade hine Udskeielser tjene os til Advarsel, vil Enhver føle. Vi ville med et andet Exempel forsøge at trænge ind i Sagen selv. Kjærlighed til Christus er unægteligt en væsentlig Bestanddeel af Christendommen, og forstaaer man Sagen rigtigt, vil man baade i Tanke og Levnet derfra ledes til det Hele; men har ikke Exemplet viist, at Mennesket ved egenmægtigt at gjøre denne Grundbestanddeel til den vigtigste forvildes! Og behøvede den, der kjender Menneskets aandelige Natur, vel Exempler paa, at dette maatte skee! Selv den hele himmelske Kjærlighed, saaledes som Christus indprægede Menneskene den, og som udgjør en saa vidtomfattende Bestanddeel af Christendommen, lader sig ikke betragte som en Grundvold for Christendommen. Vel sandt, at man kan ikke elske Gud uden Tro, man kan atter ikke have Tro, uden at deraf følger Tillid o. s. v.; men vor Tro, vor Tillid o. s. v. vilde let faae en, os efterhaanden paa Vildspor førende Eensidighed, naar vi opbyggede os et saadant System.

Hermed mener jeg nu ingenlunde, at ikke det enkelte Menneske kan komme til Christus paa en særegen Vei. Lad den Ene ledes til ham ved Følelsen af sin Hjælpeløshed, den Anden ved sin Kjærlighed, den Tredie ved sin Følelse for Sandheden i hans Ord: dette er altsammen godt; men Ingen gjøre det, som mest tildrager ham i Christendommen, til Hovedsagen i Christendommen selv. Kirken maa ikke underordne eller overordne nogen Deel af Religionen, uden at Skriften selv har gjort det.

Lader os da ikke i vore Kirker sætte Menneskenes Eensidigheder istedet for Troens, Kjærlighedens og Fredens Ord, og lader os ønske, at den danske Kirke snart maa faae et Ritual, der udelukker alle de Mennesteord, der ikke ere i en uomtvistelig Overeensstemmelse med Skriftens. Da vil enhver Christen uden Forargelse og med sand Opbyggelse kunne deeltage i Gudstjenesten. Skeer Intet for denne Sag, vil man taale, at de stille Forbedringer, som nu i et halvt Aarhundrede efterhaanden ere indførte, tilbagetrænges af egensindige Skrigere, saa vil man bortfjerne mange Retsindige, gjøre mange Svage til Hyklere og omsider faae Kirkerne fyldte med juridiske Christne. Venter man da at have Fred, gjør man sikkert en falsk Regning.

Bemærkninger over Examensvæsenet,

fremkaldte ved

Skriftet „om det juridiske Studium ved Kjøbenhavns Universitet. Sendebrev til Geheimeconferentsraad A. R. Rothe fra F. C. Elberling.“

Bemærkninger over Examensvæsenet, fremkaldte ved Skriftet „om det juridiske Studium ved Kjøbenhavns Universitet. Sendebrev til Geheimeconferentsraad A. R. Rothe fra F. E. Elberling."

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 10de Bind 1833).

Man har ofte gjort os den Bebreidelse, at vort Maanedsskrift undertiden optager vidtløftige Meddelelser over Skrifter af ringe Betydning og derimod mangengang behandler de vigtigere med Korthed. Den samme Bebreidelse ville vi vedblive at udsætte os for, hvergang Sagen opfordrer dertil; thi det er ikke Vigtigheden af det omhandlede Skrift, men af dets Gjenstands Afhandling, som bestemmer vore Meddelelsers Udførlighed. Det Skrift, hvis Titel ovenfor er aftrykt, er allerede i forrige Hefte blevet gjennemgaaet med Hensyn paa dets egentlige Gjenstand; men det har bragt en Sag paa Bane, der ogsaa fortjener en langt alminbeligere Betragtning, idet at Examinerne spille en saa vigtig Rolle ved vort Universitet, ja endogsaa i vort hele Fædreland. Der er desuden god Grund til nu at bringe denne Sag til offentlig Forhandling, da det Skrift af Hs. Ex. Hr. Geheimeraad Rothe, der har fremkaldt det

foreliggende, synes at staae i Sammenhæng med Udnævnelsen af en kongelig Commission angaaende den juridiske Examen; det er altsaa godt, at flere Stemmer paa denne Tid høres. Idet at jeg nu fremsætter Adskilligt om Examensvæsenet, som tildeels er Frugten af lang Erfaring og Eftertanke, maa jeg bede undskyldt, om Fremstillingen bærer noget Spor af Iil. Jeg vilde ikke forfeile den rette Tid for at skrive en mere udarbeidet Afhandling.

Man hører hyppigt anføre, at der hersker en ganske anden videnskabelig Aand ved de tydske Universiteter end ved vort kjøbenhavnske, og at dette blot hidrører fra vort ulykkelige Examensvæsen. Denne Yttring gjør let et stærkt Indtryk, og saaledes har den ogsaa i sin Tid gjort paa mig; men jeg spurgte mig snart selv, om Forudsætning og Slutningsmaade holde Prøve. Der lader sig unægteligt sige meget Hæderligt om den videnskabelige Aand ved de tydske Universiteter, thi mange iblandt dem have udviklet deres Kræfter under en meget stor Lærefrihed, og den Interesse, det havde for Universiteternes Bestyrere, især i de smaae Stater, at drage mange Studerende derhen, har givet Anledning til at videnskabelige Anstrengelser fandt Opmuntring og Belønning, idet at man fra saa mange Steder søgte de dueligste Mænd. Derfor stræbte da Universiteternes Medlemmer at give offentlige Beviser paa deres aandelige Liv. Vistnok har denne Kappeløst mellem Universiteterne ogsaa, som enhver anden Bestræbelse, sin Skyggeside. Af Begjærlighed efter at overbyde hverandre i de Egenskaber, der skaffe et berømt Navn, have de tydske Universitetslærde ofte skabt overilede, ved en vis Glimmerside skuffende Systemer, ofte under Boglærdommens umaadelige Dyrkelse tabt Livets og Tilværelsens rige Fylde af Sigte og derved taget en upraktisk Vending, der tillige medførte en Indbildskhed af Lærdom og en Haan mod Anderledestænkende, der ikke kunne bestaae med den Dannelse, som Tænkeren erholder i Livets Skole. Ogsaa tabte man sig ofte derved i

en Skribentkraft, der begunstigede Bogmageriet, men skadede Videnskaben. Hertil kom, at man overſaae mange Uskikke blandt Studenterne, fordi man frygtede for at Strenghed kunde drive disse til et andet Universitet, hvis Bestyrere turde være mere overbærende. Med alt dette havde dog hine begunstigende Omstændigheder, især hvor de traadte i fuld Virksomhed, en saa overveiende Indflydelse, at mange af de tydske Universiteter indtage en høi Plads iblandt Europas videnskabelige Indretninger. Man tænke sig et Land, som har 24 Gange saa mange Beboere som vort, hvorfra de af deres Regjeringer fortrinligt begunstigede Universiteter paa en viis Maade kunne udvælge deres Lærere, og man føler, at allerede dette maatte give saadanne Indretninger en stor Overvægt. Betænker man nu fremdeles, at de bedre og især de høitberømte Universiteter i et saa talrigt befolket Land maae tiltrække en stor Mængde af Studenter, og at den Skik, at næsten Alle betale de Forelæsninger, de høre, gjør det muligt, at mange Lærere i hvert Fag kunne leve og virke der, hvorved atter de Studerende have et saa velgjørende Valg af Lærere, saa vil man let tilstaae, at vort Universitets Indretninger, i det Hele taget, maae være hensigtssvarende, naar de ikke befindes at vige undtagen for de fortrinligste blandt de tydske. Men dette tør vi vel uden Ubeskedenhed paastaae om vort Universitet, især efter at de Forbedringer, som Fundatsen af 1788 tilsigtede, have faaet Tid til at frembringe deres Virkninger.

Sammenligne vi nu de danske og tydske Studenter, saa troer jeg heller ikke, at man har Ret i at indrømme de sidste Fortrinet. Man lade sig her ikke bedrage ved den Omstændighed, at den Reisende i det Hele taget mest gjøres bekjendt med de dueligste Studenter ved de Universiteter, han besøger, og at han kun tilfældigviis støder sammen med de slettere; men har man Leilighed til at gjøre nogenlunde fuldstændige Jagttagelser, vil man finde, at Flertallet af de tydske Studenter ikke komme

bedre underviste fra deres Universiteter end vore fra det kjøbenhavnske. Jeg troer endog, at man ikke feiler, naar man paastaaer, at man finder Fleertallet af vore Studenter bedre og fuldstændigere bekjendt med de philosophiske Hjælpevidenskaber end Fleertallet blandt de tydske. Man finder derimod hos disse en friere, mere uafhængig Dom over Tingene — og dette er vistnok i sig selv et stort Fortrin — men det maa dog ikke oversees, at den hos Mange kun bestaaer i en letsindig Driftighed i at dømme om det, man ikke tilstrækkeligt kjender. Imidlertid synes der dog i denne Henseende, naar Afregning gjøres, at blive noget Fortrin tilovers paa de tydske Studenters Side; men afgjort forekommer det mig, at man hos os i Bedømmelsen af denne Sag har begaaet en dobbelt Feil, først ved at gjøre sig altfor overdrevne Forestillinger om denne Forskjel og dernæst ved at vælte hele Skylden paa Examinerne. Om end denne Aarsag kan have medvirket, troer jeg dog ikke, at den er den eneste; thi jeg har mærket, at vore Studenter, uagtet Examinerne ere vedblevne, i en Række af Aar, med en rolig, men kjendelig Udviklingsgang, have hævet sig til større Selvstændighed, som, jeg kun ønsker, altid maa holde sig saa langt som muligt fra Overmod. Dog blive vi nu ikke staaende ved denne altid misligе Sammenligning mellem dem, der enten studere ved Universiteterne eller nylig have forladt dem; men spørge vi om det, som er Hovedsagen: hvilke Mænd ere der blevne af de fra Universiteterne udgangne Studenter? saa synes det, at vi ikke have Grund til at skamme os. Enhver Upartisk vil sikkert tilstaae, at en Sammenligning mellem den tydske og danske Litteratur ingenlunde er os ugunstig, naar man bringer i Beregning, at Tydskland, ifølge det blotte indbyrdes Forhold i Landenes Folketal, skulde have udrettet 24 Gange saa meget som vi, førend man kunde sige, at vi havde viist mindre Kraft og Virksomhed. Men tage vi endnu Hensyn til de ubyre Fordele, en Nations Størrelse medfører, ved de langt betydeligere Op-

muntringer, den giver sine yndede Skribenter, ved den forøgede Kappelyst, ved den Understøttelse Aanden erholder ved Hjælp af den livlige Meddelelse fra saa Mange og til saa Mange, saa er det ogsaa her indlysende, at den mindre Nation maa ved passende Indretninger, som tildeels vel endog kunne være af den Natur, at den større ligesaalidet kan tilegne sig dem, som den behøver det, have vidst at oppeie det store Savn, det maa lide, ved ikke i sig at forene saa mange Kræfter.

Det være langt fra, at jeg herved vilde søge at indsmigre den Tanke, at Alt i vort Underviisningsvæsen skulde være saa godt som muligt! det vil i det Følgende vise sig, at jeg ønsker mange Forbedringer deri; men jeg har ofte mærket, at der hos os hersker mange Fordomme mod vort Examensvæsen, og mod disse troer jeg at burde advare. Det er sandt, at vi have saa mange Examina, ogsaa uden for Universitetet, at vi neppe heri overgaaes uden af Chineserne; men man vilde slutte vel hastigt, om man derfor vilde gjøre os til Chinesere. Have vore Examiner stiftet en stor og udbredt Nytte og udbredt Oplysning og Indsigt blandt Fædrelandets Borgere, saa behøve vi ikke at agte paa hine Fordomme. Vi ville lade Erfaringen tale. Efter vor berømte Andreas Høiers Forslag blev den juridiske Examen indført ved Forordning af 10 April 1736. Man behøver vel ikke at fortælle nogen dannet Mand, hvormeget det juridiske Studium hos os har vundet siden den Tid. Vi have ingen Examen i de til Statsoekonomien henhørende Videnskaber; mon disse derfor dyrkes bedre? Paa hvor lavt et Punkt stod ikke det chirurgiske Studium hos os, før den chirurgiske Examen blev indført! Vistnok har Underviisningens Forbedring havt den væsentligste Deel heri; men hvo vilde troe, at Mængden af tilstundende Chirurger vilde have underkastet sig den Anstrengelse og Bekostning, det større Studium medfører, dersom ingen Tvang dertil fandt Sted! Hvor stor en Deel maa ikke en forbedret og Alle træffende Examen have havt i den Dannelse, man nu

finder saa almindeligt udbredt blandt vore Krigere? Troer man vel, at Alle eller endog kun Fleertallet af dem, som attraae at opoffre sig til Krigsstanden, vilde tilegne sig de Videnskaber og dannende Kundskaber, hvortil der aabnes dem Adgang, dersom de ikke havde nogen Prøve at bestaae deri? Selv den Prøvelse, der udfordres for at opnaae en Borgerofficeers Post, nøder mangen ung Mand til at erhverve sig Kundskaber, som baade danne hans Aand og siden ere ham til Nytte og Fornøielse. Ja endog saadanne Examiner, som udkræves for at drive en eller anden Næringsvei, have under visse Omstændighder deres Nytte; thi vel skulde man tænke, at den, der vil leve af en Næringsdrift, skulde lægge sig efter Alt, hvad der hørte til den, uden dertil at tvinges; men ofte er Uvidenheden om visse Kundskabers Nødvendighed saa stor, at man endog lader haant om at lære Ting, som man, naar man har lært dem, finder meget fordeelagtige. Vistnok kan det lystige Hoved let finde en latterlig Side ved disse Examiner; men naar mange Borgere derved vorde oplyste, og Staten har Fordeel deraf, vilde man dog give den meest grundede Anledning til Latter, om man for et Latterlighedsskin afskaffede dem. At der gives mange Examiner, der drives slet, ja, at der kunne være nogle deriblandt, som maaskee ere ganske hensigtsstridige, nægter jeg ingenlunde; men dette gjendriver ikke min Paastand om Examinernes udbredte Nytte. Jeg ønsker kun, at Ingen vil lade sin Dom over de lavere Examiner misledes ved den Ringeagt, hvormed mange høiere Dannede tale derom, men selv undersøge, om Nytten eller Ufuldkommenhederne have Overvægt.

Man vil udentvivl finde, at jeg er gaaet temmelig langt ud fra min egentlige Gjenstand, Universitetsexaminerne; men det er ikke skeet uden Overlæg; thi man finder, at Mange omtale Examiner i Almindelighed med en saadan fordomsfuld, sig selv uklar Misbilligelse, at man neppe vil kunne forklare sig med dem uden at gaae ud fra samme Begyndelsespunkt som det,

man maatte vælge, om de aldeles Intet vilde vide af Examiner; ja, jeg er ikke utilbøielig til at antage, at der gives et ikke ganske lidet Antal af Examensfjender, der ubetænkeligt vilde erklære sig for Afskaffelsen af alle Examiner. Har man ikke det, som mere er, Folk, der erklære sig mod alle Love, fordi man ofte seer Love misbrugte og endnu oftere foraarsage Uskyldige en eller anden Uleilighed, hvis Uundgaaelighed Mængden ei indseer. Mange have kun ladet sig bestemme til deres Mening ved det Latterligheds Lys, som det er saa let at kaste paa Examinerne, naar man benytter de mange Misbrug, der ofte have indsneget sig i denne saa vanskelige Forretning. Hos ikke Faa har ogsaa denne Fordom sin Grund i Misfornøielse med, at Sønner, Fættere, tilkommende Svigersønner o. s. v. have staaet sig slet ved Examen, hvilket, som bekjendt, aldrig har sin Grund i disse elskværdige Personers Dovenskab eller slette Hoved, men ene og alene er Examinatorernes eller Examens Skyld. Jeg er langt fra at anvende dette paa Alle, som ere utilfredse med vort Examensvæsen. Uagtet de Forbedringer, som fra Tid til anden ere skete deri, er der sikkert endnu mange tilbage at ønske; men dog vover jeg at paastaae, at den Uvillie, som mange iøvrigt fornuftige Mænd have mod Examiner, ikke kunde have naaet en saa høi Grad, dersom den ikke var næret ved Fordom. Man tænke sig kun engang Examinerne afskaffede; mon Fleertallet af Studerende da vilde lære det, de burde? eller vilde Regjeringen være istand til, uden Examiner at vide Noget om de Embedssøgendes Forberedelse for deres Fag? Lad Examen være en ufuldkommen Maalestok — og det er den ifølge Sagens Natur — men er det da bedre aldeles ingen Maalestok at have?

Vi gaae da nu over til vor egentlige Gjenstand, Universitetsexaminerne, og tage indtil videre ikke Hensyn paa det Spørgsmaal, om Examinerne burde skilles fra Universitetet, men ville først henvende vor fortrinligste Opmærksomhed paa de For-

bringer, man under alle Omstændigheder kunde gjøre paa Examensvæsenet, idet man derved benyttede de gjennem en Række af Aar samlede Erfaringer. Uagtet vi saa længe have havt Examiner, er der dog Lidet eller Intet skrevet om Kunsten at examinere og at lade sig examinere, i hvilken sidste ogsaa indbefattes Kunsten at forberede sig til Examen, for saa vidt som denne er forskjellig fra Studering i Almindelighed. En fuldstændig Afhandling over alt dette vilde ikke her være paa sit Sted; men en Række af Bemærkninger herom ville maaskee være istand til enten at hæve mangen Fordom eller til at foranledige nye Undersøgelser. Man feiler meget, naar man forestiller sig Examen uden Hensyn paa det store Antal, der skal examineres. Havde man ikkun nogle Faa at examinere aarligt, vilde det være let at udtænke langt tilforladeligere Prøver for dem, end de, som nu ere mulige, da man har henved eller endog over 200 Candidater ved de to første Examiner, og man heller ikke har lettere Arbeide ved Embedsexaminerne, hvor den udstrakte Examensgjenstand ikke mindre forøger Arbeidet, end Candidaternes ringere Antal skulde formindske det. Det er ganske væsentligt at tage i Betragtning, at der gives et vist Maal af vedholdende og anstrenget Opmærksomhed, ud over hvilket Mennesket ikke kan gaae. Det er ikke det samme for Alle; men for Enhver er der en Grændse. I en vis Tid skal et vist Antal være examineret; Tingene maae altsaa indrettes saaledes, at dette kan skee uden større Anstrengelse end den, der er mulig. I denne Henseende ere Examinerne allerede drevne til det Yderste. Enhver Examinator, der deeltager i de vidtløftige Examiner, føler sig omsider saa sløvet, at han længes efter den Tid, da han skal holde Forelæsninger, som efter en Vederqvægelse. Man troe ikke, at de skriftlige Examiner ere mindre trættende for Bedømmeren end de mundtlige; nei, den, som har gjort nogen Erfaring herover, vil have fundet, at den prøvende Gjennemlæsning af en stor Mængde Svar paa saa mange Spørgs-

maal er usigeligt trættende, uagtet Giennemlæsningen af nogle faa er saa lidet byrdefuld. Hvo, som ikke tager Hensyn herpaa, vil let fristes til at forlange Umuligheder af Examen.

Man finder den Fordom meget udbredt, at den skriftlige Examen skulde medføre en langt større Sikkerhed end den mundtlige. Hver af disse Prøvemaader har imidlertid sine eiendommelige Fortrin, saa at de ingenlunde overalt kunne sættes i hinandens Sted. Ved den skriftlige Examen kan man give Spørgsmaal, hvis Besvarelse fordrer længere Overlæg og dybere Indsigt, end der letteligen lader sig udvikle ved en mundtlig Prøve. Ligeledes er det en Fordeel for Mange, at de selv ved mindre vigtige Spørgsmaal have Tid til at samle deres Tanker og ikke tabe Fatningen ved Undseelse eller Frygt for Examinator og Tilhørerne. Desuden gives der skriftlige Prøver, f.Ex. i Stiil, der ikke lade sig erstatte ved mundtlige; men i mange Tilfælde kan atter den mundtlige Examen ikke grundigt erstattes ved den skriftlige. For det første kan man ikke give uden faa skriftlige Spørgsmaal ved en Examen, og da faaer Held og Uheld en overvættes Indflydelse. Sæt, at man ved Ex. artium vilde nøies med en skriftlig Examen i Historien og give 4 Spørgsmaal, saa havde Censorerne undertiden 800 Svar at gjennemlæse, hvilket maaskee er mere, end Nogen formaaer at gjøre grundigt i den Tid, som dertil tør anvendes; men dog ere 4 Svar ikke nok til en taalelig sikker Bedømmelse af hver Candidats historiske Kundskaber. Vil man blot holde sig til de allervigtigste Begivenheder, saa forføres let Fleerheden af de Studerende til at forsømme det vanskeligere Detail; vil man derimod ved et Par af Spørgsmaalene fordre meget Detail, saa hændes det let, at en Candidat, som vilde vise sig fordeelagtigt, naar han fik mange saadanne Spørgsmaal, kan besvare et enkelt eller endog to slet, medens den mindre velunderviste Candidat maaskee tilfældigviis vil udmærke sig. Ved den mundtlige Examen, hvor man kan give langt flere Spørgsmaal, formind-

skes denne Fare betydeligt. En anden og endnu hyppigere Uleilighed ved den skriftlige Prøve er, at Candidaten kan affatte sit Svar i saa ubestemte Udtryk, at man ofte er meget usikker, om han mener det Rette, og naar han forbigaaer Noget, er man ofte i stor Uvished, om det er en blot Forglemmelse i at anføre det Bekjendte eller en Uvidenhedsfeil. Mange Candidater besidde en beundringsværdig Færdighed i at skrive lange Indledninger, saa at de siden maae synes nødte til at affatte Hovedsagen meget kort. Selv den Vilderede, der kan opstaae derved, at Candidaten misforstaaer Spørgsmaalet eller Noget deri, undgaaes ei altid. Det, som her er sagt om Examen i Historien, lader sig med liden Forandring anvende paa den skriftlige Examen i de fleste Videnskaber. Man troer meget almindeligt, at en skriftlig Examen skulde være saa særdeles passende i Mathematiken; men naar der handles om de første Examiner, er dette virkeligt ikke Tilfældet. Giver man Spørgsmaal eller Opgaver, der fordre megen Selvtænkning, træffer det sig tit, at en, iøvrigt duelig Candidat, ikke kan finde paa det rette Begyndelsespunkt, eller han kan føre sig selv i Vilderede ved en Skrivfeil o. dl., hvorimod et Vink ved den mundtlige Examen vilde have sat ham istand til at vise sin Kundskab. Jeg troer derfor, at den mundtlige Examination er at foretrække ved alle de Examiner, hvor man har Begyndere for sig, og at man især maa holde sig til denne, naar man har et meget stort Antal af Candidater; kun forstaaer det sig, at de Prøver, som ifølge deres Natur bør være skriftlige, forblive i deres Rettighed.

Ved Embedsexaminer, hvor man kan forudsætte større Modenhed hos Candidaterne, er først Stedet for den skriftlige Examen; men det vilde være en stor Misforstaaelse, om man vilde fortrænge den mundtlige Prøvelse derfra. Er det paa den ene Side vist, at Tænkningen som oftest viser sig bedst i de skriftlige Prøver, saa er det paa den anden Side ikke min-

dre sikkert, at man langt bedre kommer efter Kundskabernes Mangfoldighed og Fuldstændighed ved den mundtlige. At den mundtlige Examen ved Universitetet har den store Dyd at være offentlig, burde ikke tabes af Sigte ved Bedømmelsen af dens Værdi.

Uagtet enhver retskaffen Examinator sikkert har tænkt meget over de Grundsætninger, han har at følge, og deraf har uddraget sig faste Regler, vil det dog være meget nyttigt, at denne Sag engang kommer til offentlig Forhandling, paa det at Fleres Tænkning kan komme til at samvirke, for i Tiden og efter behørig Drøftning at danne et Slags erkjendt Lovbog derfor. Jeg vil da her gjøre en Begyndelse.

At Examinator maa være besjælet af en retskaffen Villie til at opfylde sine Pligter forstaaer sig af sig selv; men denne Villie maa, for ret at være virksom, være ledsaget af den Selvkundskab og Selbeherskelse, hvorved man vogter sig for at overraskes af de mange Indtryk, der ofte udøve deres Magt over os, uden at det kommer os til klar Bevidsthed. Vel- eller Ildebefindende, indtrufne behagelige eller fortrædelige Tilfælde, Candidatens enten fordeelagtige eller frastødende Personlighed kunne let udøve en Indflydelse paa Examinator, naar han ikke har en viis Mistænksomhed mod sig selv, saa at han er paa sin Post. Ligeledes kan den gode eller slette Maade, hvorpaa Svarene fremsættes, letteligen faae en større Indflydelse end den, der lovligt tilkommer dem som Beviser paa Candidatens større eller mindre Modenhed. At Examinator ikke maa lade Venskaber bestemme sig til gunstigere Omdømme eller Fjendskaber til ugunstigere, holder enhver retskaffen Mand sig letteligt for Øie; men at man heller ikke, af Frygt for at synes partisk, maa lade sig forføre til virkelig at være det, kun i modsat Retning, og saaledes behandle dem strengere, mod hvem man let kunde mistænkes for at være alt for gunstigt sindet, eller vise utidig Overbærelse mod dem, imod hvilke man let

kunde troes at nære nogen Ugunst, er en Lov, som det maaskee snarere er hændet en ærekjær Examinator at overtræde. Men ved Examen er der ingen lovlig Plads for andre Følelser end Retfærdighedens, haandhævet med den Skjønsomhed, at den tillige vorder Billighed. En blot Bogstavretfærdighed er her, ligesaalidet som andetsteds, sand Retfærdighed. Saaledes kan jeg ikke billige den Mening, adskillige iøvrigt meget retsindige Examinatorer have havt, at man slet ikke maa give Candidaten nogen Slags Veiledning; thi det lader sig let tænke, at Spørgsmaalet kan være ufuldkomment fremsat af Examinator, eller at Candidaten falder i en undskyldelig Misforstaaelse, eller at det Rette ikke strax falder ham ind; men at et Vink, et hjælpende Spørgsmaal sætter ham saa meget i Gang, at han dog faaer Leilighed til at vise, at han ei var uvidende angaaende det Omspurgte. Der gives ikke faa Candidater, som ved den blotte udeeltagende Spørgen, men endnu mere, naar Examen antager Charakteer af et piinligt Forhør, tabe saaledes deres Fatning, at der kommer til at mangle dem meget i, at vise de Kundskaber, de virkelig have; den paaankede Grundsætning gjør da Examinatoren, tvertimod hans Hensigt, uretfærdig. Men giver ikke den modsatte Fremgangsmaade Anledning til Vilkaarlighed? Det kan den; men Intet er lettere end at bruge den formelleste Examinationsmaade med ligesaa megen Vilkaarlighed; thi ikke blot Valget af Spørgsmaalene, men ogsaa Udtrykkene, hvori de fremsættes, kunne gjøre Besvarelsen let eller vanskelig. En Examinator, som vil gjøre Uret, kan det meget let, endog under Vedligeholdelsen af de strengeste Former. Kun een udvortes Borgen have vi for Examinernes Retfærdighed, nemlig deres Offentlighed og Tilhørernes deraf følgende Leilighed til at dømme: denne Borgen er saare vigtig; thi vel forebygger den ikke Feil, ikke engang Uretfærdigheder; men den holder dog saavel Uagtsomheden som Uretfærdigheden stærkt i Tømme. En uret-

færdig Examinator taber ufeilbart sin Ære. Ethvert Forsøg til at give en Examen en saadan Indretning, at man ikke skulde behøve at stole paa Examinatorernes Retskaffenhed og Skjønsomhed, vil gjøre den til et Lykkespil. Alle betryggende Love, som ikke have denne skadelige Følge, bør være velkomne; men altid bør baade Examinator selv og Publicum mindes, at han har en vigtig Betroelsespost, hvori man ikke maa nægte ham Tillid, saalænge han ei forspilder den; men at der med Rette gaaer en streng Dom over ham, naar han ikke viser sig den værdig.

En Examinator maa ikke spilde Tiden med Spørgsmaal, som Intet afgjøre angaaende Candidatens Duelighed; thi derved anstrenger han utidigt baade sin egen og Candidatens Opmærksomhed og forvirrer letteligt Tilhørernes Dom. Naar han ikke forud fra Examinatorierne er forvisset om Candidatens fortrinlige Dygtighed, bør han begynde med Spørgsmaal, der ere af den Natur, at den, som ikke kan besvare dem, maa ansees som slet underrettet i Faget. Herved vindes tillige den Fordeel, at enhver taalelig Candidat, som ellers maaskee er frygtsom, fatter Mod og kommer i Gang med at tale. Formaaer Candidaten ikke at besvare saadanne lettere Spørgsmaal, vil det være utidigt at give ham vanskeligere, med mindre han ved fortsat Examination skulde vise, at de første slette Svar ikke vare Følger af en stor Uvidenhed. De vanskeligste Spørgsmaal forbeholdes til dem, der allerede have viist, at de fortjene Charakteren Laudabilis, og have svaret saaledes, at der kan være Tanke om at give dem Udmærkelse. At plage en Candidat med saadanne Hukommelsessager, der Intet afgjøre angaaende hans Dygtighed, viser en betydelig Mangel af Dømmekraft. Ligeledes er det en stor Feil, længe at fortsætte Examinationen over en Gjenstand, som man mærker, at Candidaten ikke ret kjender. Troer man, at han blot ved Uheld og Misforstaaelse er kommet i Vilderede, er det i de fleste Tilfælde dog bedst at forlade den,

og siden fra en anden Side atter at komme dertil. En Hovedregel er det, at give Spørgsmaal i mange forskjellige Kapitler af Videnskaben, paa det at Held og Uheld ikke skulle faae en større Indflydelse end den, Examens Grændser medføre. Det bør dog bemærkes, at det kun er en tilsyneladende Afvigelse herfra, naar man en eller anden Gang examinerer en fortrinlig Candidat fra et eneste Begyndelsespunkt, men tillige ved Sidespørgsmaal prøver hans Kundskab i mange Kapitler af Videnskaben. Alt, hvad Examinator enten spørger eller siger uden at det fremmer Candidatens Prøvelse eller udfordres til Examens Offentlighed, er hensigtsstridende. Men Examens Offentlighed fordrer, at enhver taalelig Candidat og alle vel underrettede Tilhørere skulle formaae at følge den. Examinator bør ved den Maade, hvorpaa han modtager Svarene, saa vidt skee kan, sætte dem istand dertil. Nu og da, skjendt sjeldent, vil derfor en indstrøet Bemærkning være nødvendig for at forebygge Misforstaaelse. At tie fornemt, naar Candidaten lader et Spørgsmaal blive ubesvaret, og uden videre Oplysning give et nyt, eller, hvad endnu er værre, ikke rette et feilagtigt Svar i den Mening, at kun Examinator behøver at vide dette, kan da ingenlunde billiges, og denne Fremgangsmaade antager tit Charakteren af Grovhed.

Stræber Examinator selv at glimre enten ved sine Kundskaber eller sin Examinatormagt eller sin Iver, vil den naturlige Straf følge derpaa, at man leer ad hans Forfængelighed. At forvirre Candidaterne ved at sige dem noget Krænkende er aldeles urigtigt og uanstændigt.

Det er meget vanskeligt under en lang Examen at finde paa hensigtspassende Spørgsmaal. Nogle have heri en langt større Lethed end Andre; men de Fleste, og jeg maa regne mig blandt disses Tal, anstrenger og sløver denne Søgen efter saadanne Spørgsmaal, der virkeligt føre til Maalet, overmaade meget. Jeg har derfor i de sidste Aar dannet mig et System

af skriftlige Spørgsmaal over alle vigtige Punkter i den Videnskab, hvori jeg examinerer. Disse Spørgsmaal har jeg fordeelt paa et betydeligt Antal af Sedler, saaledes at der paa hver Seddel findes 4 eller 5 Hovedspørgsmaal, der ere saaledes sammenpassede, at man af deres Besvarelse vil kunne bedømme Candidatens Kundskab i Faget. Disse Spørgsmaal tjene dog kun til Grundvold for Examinatoren; men de afledede Spørgsmaal falder man let paa. Jeg lader Candidaten selv udtrække sin Spørgsmaalsseddel, ikke i den Mening at jeg derved giver mine akademiske Medborgere en særdeles Betryggelse for Examens Upartiskhed — den vilde de vel vide at holde Bog med uden dette — men fordi det er det naturligste at lægge det Tilfældige i Hænderne paa dem, som det nærmest vedkommer. Iøvrigt har jeg ved Spørgsmaalenes Fordeelning paa Sedlerne efter Evne bestræbt mig for, at der skal være saa liden Forskjel som muligt paa Vanskeligheden i at besvare dem. Naar en Candidat efter den Prøvelse, der var foranlediget ved den udtrukne Spørgsmaalsseddel, erklærer, at han troede at have været meget uheldig i at drage, har jeg tilladt ham at uddrage en anden, men mindes ikke, at den ny Prøve er lykkedes bedre.

Den her omhandlede Fremgangsmaade behøves ikke overalt; den kan f. Ex. undværes, ja ei engang uforandret anvendes ved Prøvelsen af Færdigheden i at oversætte og forklare en Bog. Der gives vel og flere Maader at lette sig Udfindelsen af de mest passende Spørgsmaal: der gives vel ogsaa Examinatorer, der kunne undvære enhver saadan Hjælp; men at Mange ville finde sig vel ved at bruge den og befries for mangen Urolighed over sit Valg, derom er jeg overbeviist.

At man bør prøve, om Candidaten har vel forstaaet, hvad han skulde lære, er en gammel og velbekjendt Regel for Examinationen. Man vilde altsaa begaae en stor Feil, om man gav Nogen en af de bedste Charakterer for en med Hukommelsen vel

opfattet Kundskabsmasse, naar han dog havde viist Mangel af sundt Begreb om Videnskabens Grundsætninger. Men her maa man atter vel vogte sig for ikke at tage en blot tilfældig Tankeløshed for en væsentlig, der skulde være grundet i en virkelig gjennemgribende Tankeløshed i Candidatens hele Studium af Faget. Der gives maaskee ingen, nok saa fornuftig Mand, der ikke nu og da siger noget dumt, og neppe nogen Videnskabsmand, uden at han har dannet sig en falsk, ja, Alt nøie beseet, en urimelig Forestilling om een eller anden Ting i sin Videnskab; skulde man da bedømme en Candidat efter et enkelt Misgreb? Men har han begaaet et saadant, maa man sætte ham paa Prøve ved flere Spørgsmaal, som paa eengang ere lette og dog skikkede til at prøve, om han har forstaaet de Grundsandheder, hvorpaa det Hele er bygget. Man maa ikke lade en snaksom Hukommelseshelt faae Leilighed til at føre forholdsstridigt længe Ordet for at udkramme sin lærte Lectie; men ikkun tilstaae Beviserne for dette Slags Flid den Plads, den efter sin Art kan fortjene. Der gives et andet Slags Candidater, som hverken have anstrenget Eftertanke eller Hukommelse, men have en Art af selskabelig Dannelse, der sætter dem istand til at tale vidt og bredt paa en ubestemt Maade og i de videste Udtryk om Ting, de ikke forstaae. Det er undertiden morsomt at lægge Mærke til den diplomatiske Fiinhed, hvormed de søge at redde dem fra de examinatoriske Samvittighedsspørgsmaal, der gives dem. Saadanne Candidater maae nødes til at svare bestemt, og ved omhyggeligt valgte Bispørgsmaal bør man nøde dem til at røbe deres Uvidenhed; saa at de maae tilskrive det deres egen Kunst, at de prøves skarpere end andre. De bør opnaae samme Løn, som Snuhed i Almindelighed fører sin Mester til, at hans Anslag just derfor bedrage ham, fordi Alle troe, at han vil bedrage dem. At man i at fastsætte Charaktererne bør tage Feiltagelsernes Vigtighed og ikke blot deres Tal i Betragtning, behøves neppe at siges. Det kan blandt

Andet derfor meget vel være muligt, at en Candidat, som har taget Feil i Et og Andet, endda kan fortjene Udmærkelse, og at en, som har holdt sig fri for saadanne Feil, dog ikke kan fortjene denne Ære.

Ligesaavel, som der gives en Kunst at examinere, gives der ogsaa en Kunst at lade sig examinere. Man gjetter let, at jeg herved ikke sigter til de slette Kunster, mod hvilke Examinator bør være paa sin Post, men en agtværdig og Prøvelsen fremmende Kunst. Den bestaaer deels i Forberedelsen, deels i Maaden at give Svarene. Heller ikke her tør jeg vove et Forsøg paa en fuldstændig Afhandling, men vil kun meddele enkelte Bemærkninger, som vel i Fremtiden kunne give Anledning til noget Bedre og Fuldstændigere.

Det Væsentlige i den Kunst at forberede sig til Examen bestaaer unægteligt i at lære den vedkommende Videnskab; men hertil bør dog komme en Øvelse i at gjøre Rede derfor. Begge disse Arter af Forberedelse skee bedst i Forening. Det er en stor Forsømmelse, de Fleste af vore Studerende begaae, at de ikke noksom øve dem i mundtligt at udtrykke deres Tanker med Klarhed. De vilde gjøre vel i, hyppigere end nu skeer, at forene sig til smaae Selskaber for gjensidig Examinering og derved nøie at paasee Udtrykkets Rigtighed og Klarhed. Man vilde derved lære Videnskaberne selv bedre; thi ofte opdager man, idet man søger efter et rigtigt og klart Udtryk, at man endnu ikke havde en nøiagtig og klar Viden. Vore Studerende betænke ikke betimeligt nok, at det er ved Ordet, de senere saa ofte skulle virke. Jeg sigter her ikke til Veltalenheden, men til den Færdighed at udtrykke sine Tanker tilbørligt, uden hvilken Videnskabsdyrkeren ikke kan udøve sin hele Indflydelse paa Verden, og uden hvilken Veltalenheden kun er tom og kraftløs Blomsterstiil. Ungdommens Lærere og de Studerendes Venner kunne aldrig nok opmuntre dem til itide at anvende største Flid paa en Sag, der paa eengang forøger deres Indsigter og gjør

disse virksommere i Verden, og desuden lover dem en forøget Ære og Fornøielse af deres Videnskab.

Ved de engelske Universiteter har man debating societies, hvor man øver sig i mundtlige Forhandlinger. Disse Selskaber udmærke sig fra Disputeerselskaber, ikke blot ved den udelukkende Brug af Modersmaalet, men endnu mere derved, at man anvender megen Opmærksomhed paa Fremstillingens Klarhed og Fattelighed, saavel som ogsaa paa Talestilens øvrige Fuldkommenheder. Det er ikke for Skolen, men for Livet man herved søger at danne sig. Man er gjennemtrængt af den Overbeviisning, at det ikke er nok at vide Noget, men at man ogsaa maa forstaae at meddele Andre sine Tanker. Saadanne Foretagender ere vel heller ikke vort Universitet ganske fremmede; men de have her ikke naaet den Deeltagelse, de fortjente. I det jeg anbefaler saadanne Selskaber, bør jeg tillige gjøre opmærksom paa en Indskrænkning, som er antaget ved de engelske eller i det mindste ved dem deriblandt, hvorom jeg har Kundskab, nemlig at man i saadanne Øvelsesselskaber hverken tør gjøre Religion eller Politik til Gjenstanden. Vi behøve ikke at skamme os ved heri at efterligne det i Fribedens Brug saa erfarne England. Man bør naturligviis ikke ønske, at Studenterne skulde udelukke Religion og Politik fra deres Samtaler; tvertimod maa man sikkert ansee det for et godt Tegn, naar disse vigtige Gjenstande omfattes med levende Deeltagelse af de Studerende; men jevnlige Debatter, der nærme sig noget til Offentlighed, give let Partiaanden en skadelig Næring*); og alt Slags Partivæsen tager en endnu mere voldsom Vending hos den ildfulde Ungdom end hos de Ældre, som dog desværre ofte lade sig saa tankeløst henrive deraf. Gid

*) Man gjetter let, at ikke alle Partiytringer undgaaes ved den omtalte Indretning; men der er dog stor Forskjel paa, om disse blot indløbe som uvedkommende Indblanding eller betragtes som Hovedsag.

vore unge akademiske Medborgere, som hidindtil, maatte vedblive at skye Partiaandens Raseri, og gid at det ved alle Universiteter maatte klart indsees, at de akademiske Ungdomsaar bør være Videbegjærligheden helligede. Det er den Alder, hvori man skal forberede sig til at virke i Verden, og denne Forberedelse bør hos den akademiske Ungdom skee ved at erhverve sig Videnskab. Til selv at optræde som virkende i Verden er denne Alder saalidet kaldet, at det endog burde kraftigt indpræges den studerende Ungdom, at de ved Universitetet erhvervede Kundskaber og Færdigheder endnu bør modnes i Erfaringens Skole, førend den unge Mand er skikket til at udrette noget Vigtigt i Verden. Lader os henvende Øiet paa de tydske Universiteter. Hverken de opbrusende og vildledte Ynglinger selv, der vilde sønderbryde en Statsmechanisme, som de kun meget ufuldkomment kjende, eller Medborgerne, som de indbilde sig at skulle befrie, eller Videnskabernes Republik, som de skulde tilhøre, høste andre end bittre Frugter af deres vilde Forsøg. Maatte kun intetsteds disse Udskeielser forlede Magthaverne til Angreb paa hine Indretninger, som gjennem Aarhundreder have bidraget saa meget til Videnskabernes Fremme, og som Tydskland middelbart eller umiddelbart skylder det meste af sin høie Dannelse og en ikke liden Deel af sin Hæder. Maatte det lykkes med varsom Haand at bortskære de aldersdøde Dele og at indpode saadanne nye, som kunde sammenvoxe med de øvrige til et sundt Hele.

Vore Studenter skulde da ved at øve sig mere i at udtrykke deres Tanker ikke blot forberede sig bedre for Examen, men tillige opnaae det langt større Øiemed at danne sig bedre for Livet. Det være mig tilladt ved denne Leilighed at kaste et Blik tilbage paa Skoleunderviisningen. Saavidt jeg har lagt Mærke til, holder man sig i Stiilopgaverne for Udarbeidelser i Modersmaalet altformeget til de Gjenstande, som overgaae Drengenes Fatteevne. Religion og Historie ere

de sædvanlige Gjenstande. Opgaverne af den første ere dem ordentligviis for høie, saa at de ikke kunne skrive derom med Selvtænksomhed; i de historiske fristes de altfor meget til at følge Bogen eller gjentage deres Lærers Fortælling, hvilket vel ki er unyttigt, men ikke noksom øver Selvtænkningen. De forhen brugelige moralske Opgaver behandledes omtrent som nu de religiøse. Det altfor Udelukkende i disse Øvelser kan let befordre Hengivenhed til tom Declamation og til Eftersnakkeri, og i de Tilfælde, hvori Selvtænkning frembryder, give Anledning til overmodig Dømmen over ophøiede Gjenstande. Det undgaaer ikke min Opmærksomhed, at denne Anke tager sig haardere ud, end den er meent eller svarer til Virkeligheden — thi jeg seer dagligt Exempler paa Ynglinger, der have bragt en for deres Alder agtværdig Dygtighed i at tænke og skrive med fra vore Skoler — men jeg troer dog, at man vilde endnu langt mere befordre denne, naar man mere afvexlede med Gjenstandene, end der for det meste skeer, og blandt Andet gav dem velbekjendte sandselige Gjenstande at beskrive, med Fordring paa Nøiagtighed, Klarhed og logisk Rigtighed, men med Fordømmelsesdom over alt Uhenhørende og al ubetimelig Forlængelse. Beskrivelse af Hverdagsbegivenheder eller Tanken derover vilde ligeledes kunne bruges. Jeg tilstaaer, at det ikke fordrer liden Eftertanke og Opfindelsesaand at tilveiebringe det store Antal af hensigtspassede Opgaver, som en Skole behøver, og at selv den dygtigste Lærer umuligt hver Gang kan være heldig heri; men dette, troer jeg, kunde afhjælpes ved en Opgavebog, til hvis Forarbeidelse flere duelige Lærere kunde forene sig. En Afhandling om Grunden til Opgavernes Valg og Maaden at gjøre Øvelserne nyttige for Ungdommen vilde endnu forøge Gavnligheden af et saadant Værk. Naturligviis skulde den ikke binde Lærerne, men ikkun lette dem Arbeidet.

Hvad nu den Maade angaaer, hvorpaa Candidaten bør

svare ved Examen, er derom ikke meget at sige, uden jeg enten vilde gjentage eller videre udføre, hvad der er sagt om Forberedelsen. At han bør tale saa høit og tydeligt, at Tilhørerne kunne forstaae ham, fordrer Examens Offentlighed, og Examinator bør altid paadrive, at dette skeer, for saa vidt det lader sig gjøre uden at formere en altfor ængstlig Candidats Frygt, en Frygt, som dog en til Mandighedens Udvikling sigtende Opdragelse burde arbeide paa at udrydde. Candidaten bør stræbe at svare bestemt og med mandig Aabenhed, uden at forsøge paa at skjule Manglerne i sine Kundskaber ved fleertydige Udtryk og ved Gjettekunster. Det forstaaer sig, at man ikke tør vente, at den, som har forberedt sig slet, skal opfylde denne Fordring, ligesaalidet som man kan vente Frimodighed af den, som har en slet Samvittighed. En ret klar Forestilling om den Jammerlighed, hvori en Candidat viser sig, der troer at maatte gribe til saadanne Kunster, vilde allerede være nok til at advare en ærekjær Yngling mod at gjøre sig skyldig i den Forsømmelse, der saa let kan sætte ham i en saa uhæderlig Forfatning; iøvrigt føre saadanne Kunster som oftest til skarpere Prøvelse. De Forsøg, som nu og da gjøres paa at svæve over i en ganske anden Materie end den omspurgte, bør ogsaa undgaaes, enten de saa have deres Oprindelse fra en overdreven Begjærlighed efter at vise sine Kundskaber eller fra den hæslige Tanke at ville tilsnige sig en bedre Charakteer, end man fortjener.

Man beskylder vore Studerende for at arbeide for meget blot for Examen, og man maa vel troe dette, da saa Mange selv sige, at de ikke ret kunne studere, førend de have taget deres Examiner. Men da de, som meest føre denne Forsikkring i Munden, ei heller studere meget ivrigt siden, saa troer jeg, at de ikke vilde lære mere, men tvertimod mindre, om man føiede deres Ønske. Man faaer sjeldent et velbetænkt Svar, naar man spørger Nogen om Grunden til, at de ikke føle sig tilfreds under Forberedelsen til Examen. Man hører ofte Sagen om-

tale, som om det ikke var muligt at studere med Aandsfrihed og Grundighed under denne Forberedelse, og spørger man nu om Aarsagen, saa hedder det, „at man maa i den Tid lære Professorernes Meninger, istedet for at studere Videnskaben." Men bestaae da de Videnskaber, hvori der examineres, fornemmeligen af Professorernes særegne Meninger? „Nei, disse udgjøre ikkun en meget liden Deel af det Hele." Hvori ligger da Vanskeligheden? „Man maa vogte sig for at lære andre Meninger end Professorernes; man kunde ellers fortale sig og sige noget, der mishagede." Men dersom nu hver Professor har sin egen Mening, hvad gjøre I da? „Da svare vi hver efter hans." Skamme I Eder ikke ved at troe saa slet om eders Lærere og bekjende noget saa Foragteligt om Eder selv! Lader Eder ikke blænde af gamle Examenstraditioner, der ofte have den upaalideligste Kilde: krænket Forfængelighed! Troer mig, I ville ikke bestaae slettere, men bedre ved Examen, naar I have bragt det saa vidt, at I virkeligen have en bestemt Mening, og eders Lærere ville med Glæde modtage saadanne Beviser paa eders Selvtænksomhed! Skulde der endnu gives nogen Lærer ved Universitetet eller ved en anden videnskabelig Indretning, som jeg viser for megen Tillid ved denne Forsikkring, saa ønsker jeg, at denne tillidsfulde Forsikkring maatte tjene til Advarsel baade for hans Samvittighed og hans Æresfølelse.

Dog det kunde synes, som om jeg vilde beskylde alle vore Studerende for den Tænkemaade, hvorimod jeg har ivret, hvorved jeg da vilde have viist en stor Ukyndighed om Tilstanden ved vort Universitet. I al den Tid, jeg har kjendt det, har jeg ogsaa kjendt mange Studerende, der dyrkede Videnskaben som dens sande Venner, og den langsomme, men sikkre Fremskriden til det Bedre er hos mig ligesaalidet underkastet nogen Tvivl som hos nogen Anden, der bygger sin Dom paa en nogenlunde talrig Række af Jagttagelser herover; men endnu gives der stedse altfor Mange, der læse til Examen, som om de gik

i Skole og skulde lære Lectier. Mod denne uakademiske Aand bør saavel Professorerne som enhver Student, der har hævet sig over saadanne Fordomme, af alle Kræfter virke, paa det at vort Universitet maa tælle saa faa Trælle i Aandernes Rige som muligt.

Men klager da Ingen over Examinerne uden af saa slette Grunde? og er der da aldeles ingen Sandhed i den Paastand, at Examinerne virke hemmende paa Studeringerne? Paa begge Spørgsmaal bør Svaret være bejaende, men med det Tillæg, at Nytten af vore Examensindretninger langt overveier de skadelige Følger, som man kunde anføre imod dem. Af disse skadelige Virkninger beroe nogle paa Ufuldkommenheder, som kunne hæves, andre derimod paa saadanne, der ikke kunne skilles fra Tingenes Natur og ikke ere større end dem, man er vant til at møde i de menneskelige Ting i Almindelighed.

Den hemmende Indflydelse, en Examen ifølge sit Væsen som Examen maa have, er, at det ikke er nok at studere alle de Videnskaber, som derved fordres, saaledes at man kan gjøre sig selv Rede for dem; men at man maa forberede sig til i denne Henseende at tilfredsstille Andre, og at dette ikke lader sig gjøre uden at sammendynge til en bestemt Tid en Mængde af Kundskaber, hvoraf mange ere af den Natur, at det er nok, at man engang har været i den fulde Besiddelse af dem som Led i den Dannelse, man har erhvervet sig. Man kan godt tilstaae Sandheden deraf og endnu føie til, at næsten ingen Videnskabsmand kunde være tjent med at underkaste sig en af vore Examiner, end ikke den, hvori han selv er Medexaminator; ja, det vilde være et stort Tidsspilde og et sandt Pedanterie at bestræbe sig for at vedligeholde i al den første Bestemthed og Fuldstændighed enhver Kundskab, hvorfra man var steget op til høiere Indsigter, hvorfor ogsaa en nu længe bortdød, i sit Fag fortrinlig Mand sagde om den Examen, hvori han selv var Medexaminator, at „Fanden maatte underkaste sig den." Men

af denne i Examens Natur liggende Uleilighed uddrage man kun ikke altfor store Følger. Det er unge Mænd, som ordentligviis tage Examen, og som i Sammenligning med den modnede Videnskabsmand ere at betragte som Begyndere, for hvem Meget kan være taaleligt og tildeels endog velgjørende, som vilde være hiin en stor Byrde. Man sammenligne kun hermed, hvilken nyttig Indflydelse Examen har paa den unge Videnskabsdyrker, især paa den betydelige Fleerhed, der ikke med Liv og Sjæl hænger ved Studeringerne. Han nødes derved til ikke at forsømme nogen Deel af sit Fag; han finder sig bestandigt opfordret til at gjøre sig sine Kundskaber tydelige og at øve sig i at udtrykke dem i Ord; han nødes til at erhverve Fasthed ved flittigt at gjentage sig det Lærte. Herved faaer han da en god Grundvold, hvorpaa han ogsaa siden efter Examen kan bygge. Taber han nogen Frihed, saa vinder han derimod den ikke noksom paaskjønnede Fordeel, at han ikke tør studere planløst. Uagtet jeg ubetænkeligt tør give mig selv det Vidnesbyrd, at jeg har studeret de Videnskaber, som jeg skulde lære til Examen, med sand Kjærlighed, kan jeg dog aldeles ikke sige, at den Tanke, at jeg skulde examineres deri, har ladet mig føle noget Slags piinlig Tvang, men blot var mig en Bevæggrund til at indpræge mig ret nøie de Ting, som det glædede mig at lære. Den, som ikke behøver denne Tvang for at gaae sikkert og tildeels noget mere uhemmet til Maalet, maa betragte den ham paalagte Opoffrelse, som et af Statens for det Hele høist nødvendige Paalæg, som i mangen anden Stand forefalder langt tungere. Vil Nogen bie saalænge med Examen, indtil han ved høiere Indsigter har erhvervet sig en Ret til at glemme adskillige Biting, saa behøver han kun ved Examen at give Beviser for, at han har naaet det høiere Maal, og jeg vover at paastaae, at han ikke vil vorde miskjendt.

Jeg har her talt om den Ufuldkommenhed, der ligger i en Examens Natur, naar den er Alt, hvad den bør være, og træer,

at man let vil have seet, at Trykket deraf er ringe i Sammenligning med Nytten. Nu have vi altsaa at henvende vor Opmærksomhed paa de bortryddelige Vanskeligheder.

Den vigtigste af disse synes mig den Indretning, at man taler Latin ved disse Examiner. Jeg er overbeviist om, at dette har en virkelig hindrende Indflydelse paa den fri videnskabelige Forberedelse. Der udfordres allerede meget til at studere en vigtig, af mange forskjellige Grene bestaaende Videnskab saaledes, at man kan gjøre offentlig Rede for den og vise sig som den, der har et klart Begreb om Grunden til Alt, hvad han har lært, og om Sammenhængen deri. Men Vanskeligheden stiger umaadeligt, naar man skal forklare sig derover i et Sprog, der er saa himmelvidt forskjelligt fra vort som det Latinske. Nu maa Studenten da forberede sig til at svare i dette akademiske Høitidssprog. Han maa anvende en betydelig Deel af sin Tid paa at øve sig i dette. Af Bøger, af Forelæsninger, af Manuducteurer lærer han Videnskaben i Selskab med Sproget, og vil føle nye Vanskeligheder, dersom han ønskede at udtrykke en virkelig ny Tankegang i samme Sprog; senere vil han atter nu og da føle sig forlegen, naar han skal bruge det Lærte i Modersmaalet. Det er mærkeligt, men sikkert ingen psychologisk Uforklarlighed, at Folks Tanker saaledes kunne vorde lænkebundne til et fremmed Sprog og det deri Overantvordede, at de kunne komme i Forlegenhed, naar de skulle tale om samme Gjenstande i Modersmaalet, selv hvor det gjælder moralske eller religiøse Gjenstande. Man maa allerede have erhvervet sig en ikke ubetydelig aandelig Frihed, førend man kan studere en Videnskab fra Grunden af i et fremmed Sprog uden derved at lide nogen Indskrænkning i den Frihed, hvormed Aanden bør kunne bevæge sig i Tankernes Rige.

Har nu Candidaten forberedt sig under denne Sprogtvang, vil han endnu mere føle sig ufri under Examen, lige over for Mænd, der, foruden deres Overvægt i Kundskaber, endnu have

en ved lang Øvelse erhvervet Færdighed i Sproget. Lad ogsaa Examinationen udføres i den liberaleste Aand, den gamle skolastiske Indretning er og bliver illiberal og hemmer Candidatens aandelige Frihed. Det beviser Intet herimod, at man kan anføre mange Exempler paa Studerende, der ikke have bukket under for disse Vanskeligheder; thi Ingen paastaaer, at de ere uovervindelige, men kun at de ere meget skadelige. Det forstaaer sig vel af sig selv, at det ikke er over Examinernes Vanskelighed, jeg klager, men kun over en unødvendig Vanskelighed i at erhverve sig dygtig Indsigt og at give den fornødne Prøve derpaa. Jeg er overbeviist om, at Indførelsen af Modersmaalet ved Embedsexaminerne vil gjøre dem saa meget grundigere, at de blotte Lectielæsere, saavel som alle Andre der studere overfladigt, ville finde sig utilfredse med Forandringen, og kun den tænkende Studerende vilde finde dem mere stemmende med sit Tarv, som ei bestaaer i Magelighed.

Jeg er overbeviist om, at den videnskabelige Aand, som allerede i lang Tid har udviklet sig friere og friere ved vort Universitet, endnu vilde vinde en langt større Kraft, dersom man ikke under en betydelig Deel af Studeringstiden hindredes fra at tænke og tale i Modersmaalet.

Jeg veed meget vel, at Mange frygte for, at det latinske Sprogs Studium derved skulde lide et stort Afbræk. Meent man, at det Studium skulde forsømmes, hvorved man kommer til at læse og forstaae Latin, saa skulde jeg troe, at Faren er indbildt; men gjerne tilstaaer jeg, at man snart næsten Ingen vilde træffe, som kunde tale Latin. Men Herre Gud om nu saa var! Selvtænkte Tanker, udtrykte i godt Dansk, ere dog vel noget Bedre end fremmede Tankespaaner i maadelig eller endog i god Latin. Om jeg ogsaa troede, at grundig Kundskab i Latinen skulde blive mindre almindelig, naar der ikke taltes Latin ved Examinerne, vilde jeg dog ingenlunde anslaae dette i sig selv vigtige Tab saa høit, at jeg derfor skulde billige en

Indretning, som vel kan have været nødvendig paa en Tid, da Modersmaalet endnu ikke var stikket til Organ for Videnskaberne, og disse alle lærtes paa Latin; men som nu staaer i den mest skrigende Disharmoni med Tingenes Tilstand og udøver en skadelig Indflydelse paa sand Videnskabeligheds Fremme ved vort Universitet. Taknemmeligt ville vi mindes de vigtige Tjenester, det latinske Sprog har gjort den europæiske Dannelse, og de store Mænd, der have underviist Verden ved det; men vi vilde vise os som slette Efterlignere af disse herlige Mænd, om vi troede at komme dem nærmere ved at bruge deres aflagte Klæder. Iøvrigt tvivler jeg ikke om, at man jo, om det befandtes fornødent, vilde finde paa mindre skadelige Midler til at vedligeholde Romersprogets Studium i tilbørlig Virksomhed. Mange troe, at visse Gjenstande altid ville bedre passe sig for Latinen end Modersmaalet, f. Ex. Exegetik, romersk Ret, Anatomi. Imod denne Paastand synes det dog alt for aabenbart at stride, at Forelæsningerne over Anatomi baade her og næsten overalt holdes i Modersmaalet, saa at det er meget vanskeligt at begribe, hvorfor man da skulde examineres deri paa Latin. Da der ogsaa ofte er bleven holdt Forelæsninger og skrevet Bøger over Exegetik og over Romerret, uden at man har brugt det latinske Sprog, saa indseer jeg ikke heller Nødvendigheden af at bruge det til Examen. Her kan ikke være Spørgsmaal om nogen Middelvei. Saalænge nogen Deel af Examen holdes paa Latin, nødes den, der vil underkaste sig den, at spilde en kostbar Tid paa at erhverve en unyttig Færdighed. Dette er i det mindste min Mening, som jeg ikke troer at burde tilbageholde, uagtet jeg skylder Sandheden at tilstaae, at adskillige Mænd, hvis Stemmer, jeg føler, bør have megen Vægt, antage, at det ikke vilde have nogen Uleilighed at examinere i de nysomtalte Videnskaber paa Latin, da man dog behøver megen Latin for at forstaae dem og under Studiet saaledes vænner sig til de latinske Udtryk, at man maaskee ofte lettere

finder dem end de danske; men skader det ikke, at der i disse Videnskaber examineres paa Latin, saa har det dog den Nytte, at det øver i Latinen. Herimod troer jeg, at burde erindre, at det ikke er Brugen af de latinske Ord, jeg finder meest betænkelig; men at Tankernes Fremstilling i latinske Vendinger synes mig at være den fri Aandsbevægelse imod.

Da jeg veed, at det meget almindeligt troes, at Universitetets Lærere holde fast paa den gamle Latintales Privilegier, vil det være passende her at sige, at der allerede længe har været handlet mellem dem om en Forandring heri, og at der fra Consistorium, ɔ: det akademiske Senat, allerede for nogen Tid siden er indgivet Andragende paa en Indskrænkning af det latinske Sprogs mundtlige Brug ved Examen. At denne Sag hverken fra Universitetets Side er bleven dreven med Iil eller i vedkommende Kollegium paaskyndes alt for meget, vil sikkert Enhver billige, der overveier Sagens Vigtighed.

Man hører vel undertiden, at der lægges stor Vægt paa den Anseelse, Universitetet skulde vinde i de Ulærdes Øine derved, at vi tale et saa vanskeligt og lærd Sprog; men hvilken Usselhed vilde det ikke være, om Universitetet skulde vinde ved, at de ustuderede Medborgere ikke forstode det Sprog, som der taltes! Ved Aand og Viden, ikke ved Glimmerstads, skal Universitetet hævde sin Agtelse. Iøvrigt vil jeg ikke raade Nogen i vore Tider at stole for meget paa den Ærbødighed, Latinen skal indgyde de Ulærde.

En anden ugunstig Tilbagevirkning paa Studeringerne har maaskee ogsaa den Omstændighed, at Embedsexaminerne have en Indretning, der gjør Udfaldet mere usikkert, end der ligger i en Examens egen Natur. Jeg sigter herved til den Indretning, at samtlige Examinatorer skulle være tilstede under hele Examen, og give Charakteren efter Totalindtrykket. Denne Indretning synes ved første Øiekast fortræffelig; men ved nærmere Betragtning troer jeg at man vil see, at den medfører stor Usik-

kerhed. Naar man ikke selv har prøvet det, forestiller man sig neppe, hvormeget Opmærksomheden sløves ved at sidde 5 til 6 Timer for at høre paa en Examen; med den bedste Villie dømmer man da slettere, end hvis man kunde nøies med en kortere Tid. Fremdeles har det en stor Indflydelse, at Examinatorer og Censorer langtfra ikke forstaae alle de ved Examen forekommende Fag lige godt; altsaa vil et eller andet Fag, som enten forstaaes bedst af de fleste Censorer, eller hvori Examinationen er tydeligst, let faae størst Indflydelse. Hertil kommer, at de ikke-examinerende Censorer vexle, og at Examens Udfald derved faaer en stor Ustadighed. Jeg troer, at alt dette kan forebygges og en langt større Sikkerhed opnaaes; men idet at jeg fremsætter mit Forslag herom til Prøvelse, maa jeg bede, at man ikke dømmer over nogen enkelt Deel deraf uden i Sammenhæng med det Hele; thi et Stykke af den Fremgangsmaade, som jeg vil foreslaae, indflikket i det Nubestaaende, vilde sandsynligviis være en Forværring. Mit Forslag er da følgende:

1. For hvert af en Examens Hovedfag vælges tre bestandige Censorer, af hvilke den ene examinerer. De Charakterer, hvorom de komme overeens, naar Dagens Examen i dette Fag er endt, indføres strax i Examensprotokollen. De maae allerede forud have bestemt Charaktererne for de skriftlige Prøver i Faget og indført samme i Protokollen.

2. Der maa fra først af bestemmes, hvilken Indflydelse hvert af disse Hovedfag eller Afdelinger bør have paa Hovedcharakteren. Derpaa deler man dette Fag i saa mange Underafdelinger, som man vil give det Charakteerværdier i Sammenligning med det Hele. Indretter man det f. Ex. saaledes, at der gives 24 Specialcharakterer ved hele Examen, saa deler man et Fag, hvis Indflydelse bør være $\frac{1}{6}$ af dem alle, i 4 Afdelinger, eller, om man skulde finde nogen særegen Vanskelighed heri, da giver man Charakteren i Faget Værdi som 4. Det første foretrækker jeg dog, fordi Examinator derved kan

hindres fra at forsømme nogen vigtig Deel. Det forstaaer sig, at de skriftlige Svar i Faget bedømmes af samme Censorer. Man seer let, at den her foreslagne Indretning medfører baade større Opmærksomhed hos Examinator og Censorer, større Ansvarlighed, større Sagkundskab i Bedømmelsen og større Eensformighed i Prøvens Udfald.

3. Specialcharaktererne kunne være Laud. p. c., Laudab., Haud illaud., non cont., vix non cont., 0. Ringere troer jeg ikke, at Antallet bør være. Vix non cont. skal være en Mellemcharakteer mellem 0 og non cont., ved hvis Brug den Mislighed skal undgaaes, at man kunde synes nødt til at give Nogen non cont. for en Kundskab, der var yderst lidt over det, hvorfor han skulde have 0.

4. Ved Hovedcharakterens Uddragelse gaaes ud fra den Grundsætning, at en Charakteer af en ringere Art, sammenlagt med 2 andre, der staae to Grader høiere, giver 3 af Middelcharakteren; altsaa vil 2 Laud. p. c., og 1 Haud. ill. give 3 Laudab.; 2 Laudab. og 1 non cont. 3 Haud. ill. o. s. v.

Laud. p. c. er her regnet for en Charakteer, uagtet der gives Nogle, som ikke ville regne den derfor, fordi den synes uauctoriseret. Den er virkelig Betegnelsen for en egen Duelighedsgrad, og trænger den til Auctorisation, kan den jo anbefales dertil. Vix non cont. er i samme Tilfælde. Man kan, paa den her angivne Vei, tilbageføre alle Specialcharaktererne til to Nabocharakterer; f. Ex. 6 Laud. p. c., 8 Laudab., 9 Haud ill. 1 non cont. kunne ombannes saaledes: 6 Laud. p. c. + 3 Haud ill. giver 9 Laudab. Man har da nu 17 Laudab., 6 Haud ill. og 1 non cont. Men 2 Laudab. + 1 non cont. giver 3 Haud ill. Man har da 15 Laudab. og 9 Haud ill. Vel kan man i alle Tilfælde saaledes tilbageføre de forskjellige Charakterer til to Nabocharakterer; men man kan lette sig de mere forviklede Tilfælde ved at udtrykke Charaktererne med Tal. Man vil finde, at man faaer de samme

Resultater som ovenanført, naar man sætter Laud p. c. = 8, Laudab. 7, Haud illaud. 5, non cont. 1, vix non cont. — 7, 0 = — 23. Grunden er, at hvert nyt nedstigende Trin bliver 2 Gange saa stort som det forrige, saa at Fradragene ere 1, 2, 4, 8, 16.

5. Grundsætningerne for Hovedcharakterens Uddragning overskues bedst ved at tænke sig Specialcharaktererne tilbageførte til to Nabocharakterer; man kan siden for Letbedens Skyld udtrykke Forskrifterne i Tal. Efter min Mening skulde Hovedcharakteren ikke dannes, som sædvanligt skeer, naar man har to Nabocharakterer for sig, efter den simple Pluralitet; men det fornødne Forhold skulde bestemmes efter enhver Grads Natur. Den, som ingen ringere Charakteer har end Laudab. og dertil endnu flere Laud. p. c. end Laud. uden Udmærkelse, er upaatvivleligt en fortrinlig Candidat (for saa vidt Examen kan afgjøre saadant) og fortjener at optages i en egen Classe, de Udmærkedes. Den altsaa, som iblandt 24 Charakterer har 13 Laud. p. c. og 11 Laudab. skulde have Udmærkelse som Hovedcharakteer. Derimod skulde ikke 13 Laudab. og 11 Haud. ill. give Laudab. til Hovedcharakteer; men denne skulde kun opnaaes ved ⅔ af den bedre Charakteer, f. Ex. 16 Laudab. + 8 Haud ill. Hovedcharakteren Haud illaud. skulde ikkun opnaaes, naar alle Charakteres Værdi var saa stor som den, der faaes af lutter Haud ill. Endeligen skulde den, hvis Charakterers Sum var mindre end ⅔ Haud ill. og ⅓ n. c. f. Ex. 16 Haud ill. 8 n. c., afvises.

Vilde man nu tilbageføre disse Regler paa Tal, og dertil bruge det Tilfælde, at man har 24 Specialcharakterer, saa er 13 Laud p. c. + 11 Laud. = 104 + 77 = 181, det ringeste Tal for Udmærkelse til Hovedcharakteer; 16 Laudab. + 8 Haud ill. = 112 + 40 = 152 det ringeste Tal for Laudabilis som Hovedcharakteer; 24 Haud ill. = 120 det ringeste Tal for Hovedcharakteren Haud illaudabilis; 16 Haud

ill. + 8 Non cont. = 80 + 8 = 88 det ringeste Tal, hvormed man kan opnaae en Hovedcharakteer.

Jeg forudseer let, at disse Regler ville ved første Diekast synes Mange baade vilkaarlige og overdrevent strenge; jeg troer, at nogle Oplysninger i denne Henseende ville være fornødne. De Tal, hvorved Specialcharakteren udtrykkes, ere egentligen kun Udtryk for en Grundsætning, der laae skjult i vore længe hævdede akademiske Vedtægter for Hovedcharaktererne Uddragelse, nemlig, at en slet Specialcharakteer skulde have en langt større nedsættende Virkning end den ophøiende Virkning, man tillagde en god; saaledes hindrede og hindrer endnu, Haud ill. fra at opnaae Udmærkelse ved de første Examiner, om endog Candidaten ved den første Examen af 12 Charakterer har 11 Laud p. c. og 1 Haud ill. eller til den philosophiske blandt 9 Specialcharakterer 8 Laud. p. c. og 1 Haud ill. Fremdeles vil 2 Haud ill. og 1 non cont. af de 12 Charakterer ved ex. art. eller 1 Haud ill. og 1 non cont. blandt de 9 ved den philosophiske Examen hindre i at faae Hovedcharakteren Laudabilis, om man endog har Laud p. c. i alle de øvrige Fag. Et Nul og et Haud ill. nedsætte ufeilbart Hovedcharakteren til non cont., hvor gode end de andre Specialcharakterer kunde være. Saadanne særegne Bestemmelser frembringe en stor Ulighed, som, jeg troer, lader sig afhjælpe ved i alle Bestemmelser at følge den eneste Grundsætning, at to Charakterer, mellem hvilke der ligger een Mellemcharakteer, sammenlægges saaledes, at to af den bedre og een af den slettere give tre af Middelcharakteren. Alle de angivne Tal for Specialcharaktererne ere bestemte derved. Vil man derimod prøve at betegne Charaktererne neden fra regnet ved Talrækken 1, 2, 3, 4, 5, vil man ved Sammentælninger faae Hovedcharakterer, der falde saa godt ud for de maadelige og slette Candidater, at man, naar man blot vilde bruge en saadan Regning, kunde blive nødt til at give Folk Haud ill.

til ex. art., uden at de havde lært enten Græsk eller Latin, eller med andre Ord, uagtet de aldeles havde forsømt adskillige af de vigtigste til Examen henhørende Fag.

Man danner nu Hovedcharaktererne ved ex. art. og phil. for en Deel efter en simpel Pluralitet af Specialcharakteren; f. Ex. ved den sidste giver 5 Laudab. + 4 Haudill. Hovedcharakteren Laudab.; 5 Haudill. + 4 non cont. Hovedcharakteren Haudill.; 4 Haud ill. + 5 non cont. Hovedcharakteren non cont. Men derved sammenkastes meget ulige Candidater i Middelclassen. 4 Laudab. og 5 Haudill. give samme Hovedcharakteer som 4 non cont. og 5 Haudill.; ja, det gaaer saa vidt, at det kan være den, som har 4 n. c. ligegyldigt, om han dertil har 5 Haudill. eller 5 Laudab. p. c. De bedre Haudillaudabillister komme saaledes til at staae i Classe med Stympere, hvorved baade den duelige Candidat lider, og Examens Værd formindskes. Jeg troer, at mange Uligheder, hvorpaa jeg her har anført Exempler, udjevnes ved den foreslagne Fremgangsmaade. Saaledes vil efter denne ikke eet eneste Uheld eller een eneste lille Mangel berøve den Candidat Udmærkelsen, som i mange Fag har viist en stor Fremgang; thi har han faaet Laudab. p. c. i 2 Rubriker mere, end han behøvede for at blive udmærket, hvis alle de ringere Specialcharakterer vare Laudabilis, saa kan han nu taale 1 Haudill., som med Overskuddet af 2 Laud. p. c. danner 3 Laudabilis. Paa samme Maade kunne 2 Laudab. med 1 non cont. forvandles til 3 Haudill. Man har havt Exempel paa Candidater, der have havt mange Laud. p. c., men 1 non cont., som i Forbindelse med 2 Haudill. har nedsat Hovedcharakteren til Haudill. Efter de her fremstillede Grundsætninger ere 6 Laud. p. c. + 1 non cont. = 7 Laudab., Sagen altsaa jevnet efter Billighed. Man vil overalt ved Prøve finde, at denne Beregningsmaade hjælper den duelige Candidat til at faae et enkelt Uheld eller en enkelt Mangel opveiet, men derimod

hindrer dem, som i alle Fag ere temmelig svage, i at faae lige Charakterer med de temmelig duelige.

Vil man til Prøve anvende denne Beregningsmaade paa Ex. artium, maa man tage i Overveielse, at der anvendes langt mere Tid i Skolerne paa Latin og Græsk end paa noget andet Fag, og at ogsaa disse Fag som Forberedelse til Universitetet ere af stor Vigtighed; man bør derfor give hvert af disse 2 Charakteerværdier. Det samme bør skee med Prøven i Modersmaalet, der er saare vigtig. Man faaer da 15 Charakteerværdier for Ex. artium, hvorefter da Beregningen gjøres.*)

Den store Ulighed, som følger af den nu brugelige Maade at beregne Hovedcharaktererne, har uden Tvivl været Grunden til det Lovbud, at denne Fremgangsmaade ikke skal følges ved Embedsexaminerne; men at man der skal dømme efter Totalindtrykket, hvilken Fremgangsmaade dog ogsaa, som vi have seet, har store Misligheder. Den her foreslagne Fremgangsmaade synes nu at hæve Vanskeligheden, i det at den tilsteder at hævde hvert Fag sin forholdsstemmende Virksomhed og giver en sikker og billig Beregningsmaade, hvortil kommer den store Fordeel, at den ikke fordrer samtlige Examinatorers bestandige Nærværelse og ikke lægger Hindringer i Veien for altid at have de samme Censorer.

Endnu har jeg ikkun i Forbigaaende talt om Manuducteurerne og deres Indflydelse paa Examensvæsenet. Man har

---

*) Det Væsentligste af de her foreslagne Grundsætninger har jeg allerede for mange Aar siden vovet at bringe i Forslag for Ex. artium, for saa vidt de der have Anvendelse. Jeg har ogsaa havt den Fornøielse at see dem vinde Bifald blandt mine Colleger. En af disse har allerede, efter Aftale med mig, fremsat dem i dette Tidsskrift. Ved den polytechniske Examen følges ganske den her fremsatte Plan for Embedsexamen.

strevet saa ofte imod dem baade i dette og i forrige Aarhundrede, at de vist for længe siden maatte været afskaffede, dersom der ikke var Noget, som gjorde dem nødvendige. Dette Noget, vil man svare mig, er let at nævne: det er Examen. I en vis Mening er dette sandt nok; thi sikkert vilde ikke Mange bruge Manuducteurer, naar de aldrig skulde prøves. Men naar man troer, at Manuductionsvæsenet ene er grundet i Maaden, hvorpaa disse Examiner udføres, saa overseer man adskillige vigtige Omstændigheder, som meget bidrage til at begunstige Manuductionsvæsenet. En høitagtet Ven og Collega har allerede i Maanedsskriftet (5te Aarg. 6te Hefte S. 481) herover gjort vigtige Bemærkninger, som deels ere af det Omfang, at jeg maa nøies med at henvise dertil, deels ogsaa her ville blive gjentagne for Oversigtens Skyld. Blandt disse kunde man, foruden den forudomtalte Nødvendighed i at skaffe sig Øvelse i at tale Latin, endnu nævne, at vore Studenter komme til Universitetet i en Alder, hvor de, uagtet den bedste Skoledannelse, dog ikke kunne have den Modenhed i Charakteer og Dømmekraft, som udgjør Væsenet i selvstændig Flid og selvstændig Opfatning. Ligeledes kunde man nævne, at den Skynding, som foraarsages derved, at de Studerende stræbe saa tidligt at faae først Ansøger- og siden Embedsanciennitet, bringer dem til at gribe ethvert Forkortningsmiddel. At Mange endda læse længe til Examen uden derfor at studere grundigere eller at undvære Manuducteur skeer, fordi de anvende en stor Deel af deres Tid paa andre Ting. Nogle tabe sig i Hovedstadens Adspredelser. Mange anvende nogle Timer dagligt til ved Underviisning at fortjene Livets Fornødenheder; ikke Faa anvende mangfoldige Timer for at erhverve det Overflødige til. Selv adskillige Formuende give flere Underviisningstimer end dem, hvortil de kunde opfordres ved Reglen docendo discimus. Jeg vilde ønske, at man kunde gjøre alle disse det ret indlysende, hvormeget de selv tabe ved denne uakademiske Leve-

maade. De bortødsle uforsvarligt de skjønne Aar, hvori Aanden meest skulde beriges med Kundskaber og opvækkes til Eftertanke, og hvori hele den Væsenets Spændkraft, der skal give Manden Dygtighed, just skulde udvikles. Hvilken bledagtig Følesløshed for Videnskabsmandens høie Kald er det ikke i denne aandelige Blomstringstid at stræbe efter mere Enhvers end den, som en ubeskutken Fornuft erklærer for nødvendig!

Men uagtet alle disse og maaskee flere medvirkende Aarsager, ligger dog sikkert Grunden til den Feil i Universitetsstudiet, hvorved man saa almindeligt føler Trang til Manuduction, i nogen Ufuldkommenhed i vort Underviisningsvæsen. Hvad den Manuduction angaaer, som benyttes af de Studerende i deres første akademiske Aar, da troer jeg, at en Deel af Skylden ligger deri, at de Allerfleste ikke medbringe mathematisk Forberedelse nok fra vore Skoler. Vel sandt, at den mathematiske Underviisning i vore lærde Skoler er gaaet meget fremad; men endnu er der meget tilbage at ønske. Tør man end haabe, at denne Sag fremdeles vil skride frem til det Bedre uden her at omtales, saa føler jeg det dog Pligt ikke at forbigaae den, da min Stilling har sat mig istand til at gjøre en temmelig udstrakt Erfaring over Manglerne i vor mathematiske Skoledannelse. De Fleste have ikke drevet det videre end til at lære en vis Mængde af mathematiske Sætninger, men ere langt fra at have opnaaet den Fortrolighed med dem, som gjør Kundskaben levende og brugbar. Jeg mener ikke hermed, at de Studerende skulde lære en betydelig større Deel af Mathematiken end nu, men at de skulde være saaledes i Besiddelse af det Lærte, at de ikke skulde komme i Forvirring ved enhver mødende Leilighed til Anvendelse. Det er ikke nok i Skolen at lære visse Begyndelsesgrunde af en Videnskab; der gives en Øvelse og Færdighed i at gjøre Brug af det Lærte, som ikkun Faa erhverve sig uden Veiledning, og som derfor bør bringes med fra Skolen. Naar man betragter den sære aandelige

Umyndighed, som vore fleste studeerte Folk vise ved de allerletteste mathematiske Opgaver, naar de komme dem for Øine i den Skikkelse, hvori Livet og Naturen frembyde dem, og ikke udtrykte som i Lærebogen, saa kan man ikke undres over, at de jo før jo heller opsøge sig en mathematisk Formynder, der hjælper dem tilrette med den Opgave at tage Examen i nogle mathematiske Videnskaber, men som de vilde løbe fra, om han vilde foraarsage dem den overflødige og tidspildende Uleilighed at forskaffe dem en høiere Færdighed, som kun i ringe Grad kan vises ved Examen. Saadan mathematisk Kundskab, som den, de Fleste medbringe fra Skolen, er ikke meget bedre end den Sprogkundskab, som ikkun bestod i Grammatik og de i Grammatiken forekommende Exempler. Denne den mathematiske Underviisnings Tilstand, der endnu ikkun langsomt fremskrider til det Bedre, udøver baade en skadelig Indflydelse paa Examen — i det denne maa være saare indskrænket for ikke at gjøre ubillige Fordringer — og paa Studeringen ved Universitetet, i det at den slemme, magelige Skik at lade sig hjælpe, ogsaa henriver Mange, som ikke trænge til Hjælp. Man vilde maaskee bedst afhjælpe denne Ufuldkommenhed i vor mathematiske Skoleunderviisning, naar man, som allerede andetsteds er bemærket, ikke begyndte den strengt videnskabelige Underviisning i Mathematiken i en Alder, hvor det Væsentlige i Methoden overstiger Lærlingens Fatteevne, men derimod vænnede ham til mathematisk Tænkning og Beskuelse ved praktisk Regnekunst og geometrisk Tegning, og i disse Underviisninger lagde an paa den størst mulige Klarhed og Sikkerhed i Kundskaben og Færdigheden, men skyede Alt, hvad der er for kunstigt til at stemme hermed. Man kunde derhos med Nytte lade den mathematiske Underviisning gjøre den geographiske en vigtig Tjeneste ved at sætte nogen Underviisning i den mathematiske Geographi i Forbindelse med den øvrige mathematiske Underviisning. Men denne vilde man atter være nødt til at indlede ved nogle Grundbe-

greber af Astronomi, som dog ikke overstige de ældre Disciples Fatteevne. Forend den ny Indretning af den første Examen lærtes dette altid i Skolerne. De, der i sin Tid have foreslaaet denne mathematiske Læregjenstands Indførelse, have sandsynligviis tænkt paa Geographien, men ikke opnaaet Hensigten, deels fordi hiin enkelte Afdeling af de mathematiske Videnskaber stod saa adskilt fra al understøttende Dannelse, deels fordi Underviisningen deri som oftest gaves af Mænd, som selv ikke forstode meget deraf, deels endelig fordi den hele geographiske Underviisning dengang for det meste dreves meget slet. Til at fuldende den Art af mathematisk Dannelse, der burde medbringes fra Skolen, høre ogsaa nogle af Naturlærens Hovedlærdomme, hvori der er en saa rig Anledning til lette Anvendelser af Mathematiken.

Naar den mathematiske Underviisning dreves saaledes, vilde de Unges Aand erholde en større Uddannelse i en Retning, som nu meget forsømmes. I de philologiske og historiske Videnskaber ligger det Naturbegrundede, jeg mener det Lærtes Fornuftnødvendighed, ifølge Tingens Væsen, ofte meget skjult; hvorimod den i Naturlæren ligesom i Mathematiken, næsten ved hver ny Lærdom, stilles paa det fatteligste for Aandens Øie. Men denne Beskuelse af Tingenes Fornuftnødvendighed har i Naturlæren endnu det Særegne, at den aabenbarer sig i det tilsyneladende Tilfældige, og at vi see Tingene virke efter denne Fornuftnødvendighed, hvorved Overbeviisningen faaer et Liv og en Klarhed, som vanskeligt opnaaes paa anden Vei. Ifølge heraf maa ogsaa den Dannelse, som Mennesker, hvis Evner ikke meget betydeligt afvige fra det almindelige Maal og indbyrdes Forhold, opnaae ved disse forskjellige Studier, være meget forskjellig. Fulgte man ganske udelukkende den ene Vei, vilde Hukommelsen, det Vid og den Skarpsind, der ordne den givne Mangfoldighed efter kunstige (d. e. ikke af Sagens egen Natur hentede) Regler, og den kritiske Kløgt, som især spøgsel-

sætter sig med at sigte Menneskenes usikkre Meninger, fornemmeligen uddannes, og hele Tænkningen faae en Retning, som langt mere førte til en grublende end handlende Tilværelse. Fulgte man udelukkende den anden Vei, vilde rigtignok den lige fremad stræbende Undersøgelsesaand, der er saa dristig, fordi dens Forsøg saa ofte have ført den til Sandhed, og saa beskeden, fordi den er sig bevidst, at den ikke skylder sig selv alene denne Sandhed, vistnok finde rig Næring; men Blikket vilde altfor meget drages bort fra vor egen Tænknings Mechanisme og Tænkningens rette Udtryk i Sproget, ja endog svække eller ei noksom understøtte Opmærksomheden paa vort eget indre Liv. I de philologiske og historiske Videnskaber lærer man, især ved de tidligere Skridt, mere at tænke bagefter, hvad Andre allerede have tænkt; i de mathematiske og physiske Videnskaber lærer man tidligere at tænke paa egen Haand. Alt dette vel overveiet, seer man da, at man ikke ustraffet kan forsømme enten den ene eller den anden af disse to Retninger.

Det er nu min Mening, at vore Studerende ikke vilde føle nogen Trang til Manuduction i det første akademiske Aar, dersom Skoleunderviisningens mathematiske og physiske Deel blev betydeligt forbedret. Jeg troer, at dette ikke blot vilde have en stor Indflydelse paa det Liv og den Aandskraft, hvormed de vilde opfatte de med Mathematiken nærmest beslægtede Videnskaber, men ogsaa vise sin gunstige Indflydelse paa det philosophiske Studium selv, hvor Læreren finder en desto bedre Grund og kan hæve sine Lærlingers Tænkning desto høiere, jo mere Selvtænkningen og derved Trang til Viden allerede forud er vakt hos dem. Herved vilde da ogsaa en desto bedre Grund være lagt for de følgende Aars Studier. Iøvrigt vil en hensigtssvarende Samling af akademiske Foredrag, endog saaledes som Skoleunderviisningen nu er, gjøre Manuductionen unødvendig for den flittige og ikke med Naturanlæg og Skolekund-

skaber ganske slet udrustede Student. Men findes der een eller to Lærere i de til en Examen henhørende Fag, som ikke tilfredsstille Tilhørernes Trang, saa tage de deres Tilflugt til Manuducteurer for disse Fags Skyld, og de blive da sjeldent staaende derved, men lade sig let henrive af Skikken og undsee sig ikke længere ved at lære Lectier istedet for at studere. De akademiske Lærere, der foredrage de vigtige Indledningsvidenskaber, der senere skulle tjene som Grundvold for saa meget Andet, kunne aldrig nok betænke, at de bør stræbe efter at forene Fattelighed med Grundighed, og at de bør søge at vælge, af det for den korte Tid altfor rige Forraad, det Dannende og Aandsbefrugtende, altsaa udelukke al den Lærdom, der enten i sig selv er ufrugtbar eller maa være det for dem, der ikke ville gjøre den omhandlede Videnskab til deres eget Fag. Ved de til Embedsexamen henhørende Forelæsninger troer jeg iøvrigt ogsaa, at man bør vogte sig meget for at vise Lærdom, hvor denne ikke er videnskabeligt nødvendig. Fornuftig Sammentrængthed og Lærens Klarhed og Anvendelighed bør overalt tilsigtes i de akademiske Foredrag. Den høiere Lærdom erhverve de Faa, som ønske den, ogsaa uden Forelæsninger.

Da alt det, der kan bidrage til at give Studierne i det første academiske Aar Liv og Kraft, har en stor Indflydelse paa det hele Studium ved Universitetet, bør jeg endnu berøre et Par didhørende Punkter. Først maa jeg gjentage og understøtte et gammelt Ønske, hvis Opfyldelse iøvrigt kan have sine praktiske Vanskeligheder; nemlig, at der maatte anvendes mere end eet Aar paa den philosophiske Examen. Da der med vore lærde Skoler ikke er forbundet nogen Gymnasialindretning, og en saadan ikke uden store Bekostninger kunde indføres, naar den skulde være, som den burde, saa er eet Aar efter de Allerflestes, udentvivl velgrundede Mening, for kort til at lære alle de Videnskaber, som dertil burde læres. Vilde man anvende et heelt Aar paa de philosophiske, physiske og mathematiske Vi-

denskaber alene, saa kunde disse studeres langt bedre, og nogen Naturhistorie lægges til; dermed kunde forbindes den vigtige Forandring, at de Studerende ikke skulde studere de philologiske Videnskaber i det første Halvaar; thi denne, nu saa godt som nødvendige Indretning har den Feil, at de Studerende deri ikke finde den Nyhedens Interesse, som kunde tillokke dem i deres første Frihedsaar og i den falske Indbildning, at de have lært nok heraf i Skolen, tage Studiet for let. Den Forsømmelsesvane, som herved indføres, har en vidtudbredt Indflydelse i Fremtiden. Kunde man derimod tilveiebringe den heromtalte Udvidelse, saa kunde der i det første Halvaar læses over de nødvendige Dele af Mathematiken, som ei læres i Skolerne, over nogle Dele af Naturhistorien, over Physikens chemiske Deel og dertil kunde af den mechaniske føies Ligevægtslæren. Det forstaaer sig, at en Deel af Philosophien ligesom hidindtil skulde foredrages om Vinteren. Om Sommeren kunde da Resten af Physikens mechaniske Deel og Optiken foredrages og iøvrigt de samme Videnskaber som nu.

En indflydelsesrig Feil troer jeg ogsaa at see i vort akademiske Aars Fordeling paa Aarstiderne. Neppe har den unge Student hørt Forelæsninger i 6 Uger, saa kommer Juleferien, ovenpaa hvilken man altid mærker, at mange Tilhørere have faaet en altfor stor Smag paa Ferier. Burde ikke Ferierne helst forlægges til Slutningen af hvert akademisk Cursus? Beholder man vore nuværende andre Indretninger, saa kunde man dog gjøre den Forandring at begynde det akademiske Aar ved Midten af August, saaledes at den sidste Halvdeel af denne Maaned og nogle faa Dage af September anvendtes til Ex. artium, og derpaa Forelæsningerne fortsattes saaledes, at den første Afdeling af den philosophiske Examen kunde holdes omtrent i den Tid, da der nu gives Juleferie. Inden Midten af Januar skulde det andet philosophiske Cursus begynde og være saa tidligt tilendebragt, at Examen kunde holdes i den sidste Halvdeel

af Juni og nogle Dage af Juli. Sommerferierne bleve herved længere, de andre kortere. Denne Plan var engang for nogle Aar siden bragt paa Bane iblandt Professorerne og havde temmelig talrige Stemmer for sig, saa at den blev indstillet til den Kgl. Universitetsdirection; men den Uenighed, der var mellem Stemmerne, har maaskee bidraget en Deel til, at den ei blev antagen. Det er maaskee ogsaa godt, at Planer af dette Slags ikke antages, førend de have været underkastede offentlig Drøftning.

Hvad nu Manuductionen til Embedsexamen angaaer, da synes mig atter dens Hyppighed at beroe paa Mangler i Underviisningen. Det maa gjøres muligt ved Forelæsningerne, at enhver jevngod Student i et passende Tidsløb, f.Ex. 3 Aar, kan gjøre sig færdig til sin Embedsexamen. I dette Tidsløb maa der altsaa ikke alene være holdt alle de Forelæsninger, der behøves til at forberede sig til denne Examen; men der maa ogsaa være sørget for, at Enhver, som træder til ved et nyt akademisk Aars Begyndelse, kan høre Foredragene i en saadan Orden, at han kan have den rette Nytte af dem, og for saavidt dette ikke er muligt uden at visse Foredrag aarligt gjentages, bør dette skee.

I de senere Aar er der i denne Sag skeet en god Begyndelse ved vort Universitet. De philologiske Professorer bekjendtgjorde først en Oversigt over Sammenhængen mellem deres halvaarlige Forelæsningsrækker; derpaa har ogsaa det theologiske Fakultet saavelsom og det juridiske gjort lignende Skridt. Den polytechniske Læreanstalts Forelæsninger udgjøre, ifølge dens Reglement, et sammenhængende System, saa at man kun behøver at læse dette Reglement for at see, hvilke Forelæsninger, der skal holdes ved Læreanstalten i hvert af de følgende Aar. Denne nøiagtige Forudbestemmelse lettes rigtignok meget derved, at der ikkun hvert andet Aar tiltræde nye polytechniske Studerende; men jeg troer, at man burde stræbe at overvinde

de Vanskeligheder, som Indretningerne i de andre Fag medføre. Det vilde sikkert være en sand Velgjerning mod de Studerende, om vedkommende Fakulteter hvert Efteraar bekjendtgjorde en Anviisning til at studere de dem tilhørende Videnskaber. I disse Anviisninger synes det mig, at der burde findes en schematisk Oversigt over Forelæsningerne i den til Embedsexamen fornødne Tid, regnet efter et Middeltal, f.Ex. 3 Aar for Theologi eller Jurisprudents, og i den Orden, hvori de burde høres. Nævnelsen af de fornemste Bøger, som behøves til Studiet, vilde ligeledes være gavnlig. Naturligviis kan Anviisningen i det Væsentlige blive den samme hvert Aar; men den schematiske Fortegnelse maatte aarligt omtrykkes, eller tre forskjellige, passende for tre paa hverandre følgende Efteraar, engang for alle gives. Ligeledes burde der sørges for, at den i de senere Aar hyppigere end før fulgte Regel, at der i Begyndelsen af hvert Vinterhalvaar holdes encyklopædiske Forelæsninger, blev gjort til en ufravigelig Regel. Disse encyklopædiske Forelæsninger skulde indeholde en formelig Anviisning til at studere til Examen.

Det er for enhver Sagkyndig indlysende nok, at man ikke med Billighed kan forlange af det nærværende Lærerantal væsentligt mere end det, der nu paaligger dem; men jeg tiltræder heri ganske den ovennævnte Collegas Mening, som tilraader, med Hensyn paa Universitetets indskrænkede Midler, at ansætte Hjælpelærere (Adjunkter), som siden kunde beforbres udenfor Universitetet. Hvor ofte lykkes det ikke at udrette Noget med ringe Midler. Ved Antagelsen af nogle Adjunkter eller ved at opmuntre dygtige unge Akademikere til at holde Forelæsninger, vilde man vinde meer end een Fordeel. Der vilde ikke blot vorde holdt Forelæsninger over flere Dele af Videnskaberne, der kunde vel ogsaa holdes Forelæsninger af forskjellige Lærere over een Gjenstand, hvorved det saa nyttige Valg af Lærere kom Studenten til Gode. Flere unge Mænd vilde der-

ved opmuntres til høiere videnskabelig Uddannelse; Universitetet fik derved en Planteskole for tilkommende Lærere, og Staten, som opmuntrede dem ved Udsigt til en anden Befordring, da de ikke kunde vente Alle at finde varig Ansættelse ved Universitetet, vilde ligeledes derved vinde en Classe af lærdere og mere prøvede Embedscandidater.

I det medicinske Fakultet vilde denne Fremgangsmaade neppe være tilstrækkelig; men Antallet af Lærerne vilde da, og uden Byrde for Statskassen, gjøres fuldstændigt, naar det chirurgiske Akademi forenedes med Universitetet, som af saa mange Sagkyndige ønskes.

Angaaende det Spørgsmaal, hvorvidt det kunde være raadeligt, at Examinerne skiltes fra Universitetet, maa jeg endelig ogsaa være enig med ovennævnte Collega. At lade Examinerne holdes uden al Medvirkning af Professorerne, som baade maae have en saa levende Interesse i, at Prøvelserne ere af saadan Natur, at sand videnskabelig Flid fremmes ved Universitetet, og derhos ved deres Videnskaberne helligede Liv ordentligviis maae holde sig i bestandig Fortrolighed dermed, vilde sikkert være høist betænkeligt. Derimod vilde det sikkert ikke være uden Nytte, om der indrømmedes Videnskabsmænd udenfor Universitetet en betydeligere og mere velordnet Indvirkning deri, end hidindtil fandt Sted. Dette synes mig at lettes betydeligt ved det for fremsatte Forslag om Embedsexaminernes Indretning, da man ved denne let kunde lade nogle af de valgte bestandige Censorer, der ikke vare Professorer, være Medexaminatorer. Herved vilde sandsynligviis opstaae en gavnlig Blanding af Forretningsmændenes mere praktiske Anskuelser med Professorernes mere theoretiske; overalt vilde derved den Lov for de menneskelige Ting være fyldestgjort, at Upartiskhed og Fleersidighed bedst fremmes, hvor de forskjellige Interesser ere naturligst repræsenterede.

I det at jeg nu kaster et Blik tilbage paa de mangfol-

dige Ønsker om Forbedringer ved vort Universitet, som her ere fremsatte, forestiller jeg mig, at der vil gives Mange, som ville undres over, at det er til Medborgerne i Almindelighed og ikke til Universitetets Overbestyrelse, at en saadan Meddelelse skeer af en Professor og i et af saa mange Professorer udgivet Tidsskrift. Det er imidlertid let at angive en tilstrækkelig Grund for denne Fremgangsmaade. Forslag af denne Art trænge nemlig til at overveies fra alle mulige Sider, førend de antages. Det er f. Ex. godt, at ikke blot Professorer, men ogsaa Studenter og især Mænd, der have gjennemgaaet det sædvanlige Universitetsliv uden den Hensigt selv at optræde som akademiske Lærere, høres over manget Punkt heri, forsaavidt de finde Noget af Vigtighed at anføre enten til Berigtigelse eller Bestyrkning i de her fremsatte Ansyn. Regjeringen har siden lettere at bestemme sig. Desuden synes det mig nyttigt, at vore Medborgere erfare Noget om den Opmærksomhed, hvormed vi selv betragte vore Indretningers Mangler og tænke paa Midler til disses Afhjælpning. Hverken Regjeringens Forsorg for Kjøbenhavns Universitet eller dets Læreres Embedsførelse behøve at skye Dagens Lys. Foruden det Meget, der til alle Tider er skeet fra Regjeringens Side for vort Universitet, tør man vel sige, at det ved den Fundats, som det erholdt 1788, og de senere tilføiede Foranstaltninger, har faaet et kraftigere Liv. Lærernes Antal er fordobblet, Forberedelsen til Universitetet og Examen artium betydeligt forbedret, enhver af de andre Examiner have erholdt Forbedringer, og hvor mange Ting staae ikke hermed i Forbindelse, dersom man vilde gaae ind i det Enkelte! Man tænke sig kun den store Udvidelse, Naturvidenskabens Studium har faaet her i de sidste 30 Aar. Hvad Professorernes Virksomhed angaaer, saa vil en Sammenligning vise, at deres Forelæsninger ere langt talrigere og i de senere Tider mere systematisk forbundne end fordum. At deres Forhold mod Studenterne har antaget en Skikkelse,

der svarer til Tidsalderens Dannelse, er et Vidnesbyrd, jeg ikke frygter for at give mig selv og mine Colleger." Den Fordring, man endnu har paa et Universitet, at dets Medlemmer skulle vise sig virksomme for Videnskabernes Udvidelse og Udbredelse, vise Professorernes mere end nogensinde talrige Skrifter, at de efter Evne stræbe at opfylde. Hvorvidt deres Bestræbelser have været heldige, maa det hele lærde Samfund bedømme af de offentliggjorte Arbeider selv. Hvad endeligen Studenterne angaaer, saa vil sikkert Enhver, der har kjendt Universitetet i en lang Række af Aar, give dem det Vidnesbyrd, at de i almindelig Dannelse og i ædle Sæder staae paa et langt høiere Trin end fordum. At de nu ikke skulle være saa grundigt lærde som for 50 Aar siden, ville kun de paastaae, som, hvis de 50 Aar tidligere vare komne over Livets Midsommer, atter vilde have rykket den gyldne Tid et halvt Aarhundrede tilbage. Andre haaber jeg, ville finde, at den Omhu, der har været anvendt paa Universitetets Forbedring, ikke er gledet frugtesløs hen over vore Studenter.

Til Slutningen vover jeg at bede mine Medborgere, at de ikke ville lægge mig den Ros til Last, jeg her har givet vort Universitet, med mindre man finder den ugrundet.

Anmeldelse af „Europa,

en letfattelig Naturskildring" af Prof. J. F. Schouw.

Anmeldelse af „Europa, en letfattelig Naturskildring“ af Professor J. F. Schouw. 1832.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 12te Bind 1834.)

At dette Skrift, som uagtet sit ringe Omfang indtager en ærefuld Plads blandt de vigtigste, vor Litteratur har frembragt, saa silde kommer til Forhandling i vort Maanedsskrift, maa denne Anmeldelses Forfatter tilstaae, falder ham til Last. Han havde strax ved dets Udkomst paataget sig Anmeldelsen og seer nu med en Art af Skræk, hvorledes hans Ønske at skrive noget ret Grundigt og Udførligt derover, har forledet ham til at udsætte Arbeidet fra Tid til anden, indtil Forhalingen er gaaet langt ud over de Grændser, han havde forestillet sig. Bogens Udbredelse har derved vistnok ikke tabt: den hører til dem, som selv bane sig Vei. Saavel i Fædrelandet som hos Fremmede har den vundet udmærket Bifald*), som et Skrift, der virkeligt beriger Videnskaben. Denne Tingenes naturlige Gang gjør nu Meget overflødigt, som det syntes nødvendigt at sige, da Skriftet nyligt var udkommet, og herved erholder jeg den ufortjente

*) Foruden en tydsk Oversættelse, som Forfatteren selv har besørget, udkom ogsaa strax en anden.

Fordeel, at jeg ikke har saa store Fordringer at fyldestgjøre. Den Dom, som den lærde Verden allerede har fældet over Skriftet, kan jeg med fuld Overbeviisning gjøre til min og saaledes herved anbefale det til alle de Venner af grundig Kundskab om Jordkloden, som ikke allerede have gjort Bekjendtskab dermed.

Da Bogen indeholder en stor Rigdom af Kundskaber, sammentrængt til et lidet Rum, kunde man let falde paa den Tanke, at den maatte være vanskelig at forstaae; men dette er ikke Tilfældet: Forfatteren har ved et klart og naturligt Foredrag sørget for enhver Læser, der vil benytte Bogen, som den bør benyttes. Det forstaaer sig, at Enhver, som ikke allerede forud har Europas Kort klart indpræget i sin Forestilling, maa læse den med Kortet ved Haanden: ja, dette vil endog være nødvendigt for Læsere, som have lært Kortet vel nok efter den ældre Maade, men ikke have gjort sig fortrolige med et godt Bjergkort. Forf. har i denne Henseende sørget vel for sine Læsere ved det tilføiede lille Atlas, hvortil vor af Korttegningen saa fortjente, og ved sit orographiske Kort over Europa saa fordeelagtigt bekjendte Capitain v. Olsen ifølge Fortalen har ydet Bistand. Dette Atlas indeholder et høidevisende (orographisk) Kort, et over Ligevarmheds Linier (isotherme Linier), tvende plantegeographiske Kort over de indflydelsesrigeste europæiske Træers og Planters Voxekredse, et Kort, som fremstiller de fornemste Bjerghøider i Europa under forskjellige lærerige Synspunkter. At Skriftet med disse Korter kan faaes for den meget billige Priis 2 Rbd. fortjener at anføres.

Et Udtog af Skriftet, som selv er saa sammentrængt som muligt, vilde det ikke være hensigtssvarende her at give; men derimod vil det neppe være overflødigt ved denne Leilighed at henvende Opmærksomheden paa den eiendommelige Uddannelse, Geographien deels har faaet, deels er i Begreb med at op-

naae ved vore Dages Bestræbelser, i hvilke ogsaa Skriftets Forfatter saa hæderligt tager Deel. Dette skal for det første skee uden Hensyn paa den Læremaade, der bør anbefales Skolerne; thi jeg troer, at Mand af de meest ulige Meninger i pædagogiske Spørgsmaal lettere ville enes, ja endog nødes til at enes om Videnskaben selv. Men er man først enig om, at Videnskaben ved den ny Behandling hæver sig til en langt større Fuldkommenhed, vil man sikkert ogsaa være enig i, at det bør tages i alvorlig Overveielse, hvorledes man kan benytte dette for Ungdommens Underviisning. Geographiens vigtige Fremskridt i de nyeste Tider bestaae ikke blot i store og talrige Tillæg til den allerede erhvervede Skat af Kundskaber, men tillige i en ny Behandlingsmaade, der forvandler Kundskabsmassen til Indsigt og Overblik, saa at den vorder ligesaa tillokkende for Aanden som frugtbringende for Menneskesamfundet.

Den ældste Geographie bestod i en ved naturlig Skjønsomhed ordnet Fortælling om den indskrænkede Deel af Verden, man kjendte. Videnskaben var ikke en tør Opregning af Riger og Stæder; men den omfattede Klima, Naturfrembringelser, Folkecharakteren, kort alt Videværdigt, man havde formaaet at samle angaaende de beskrevne Lande. Det Billed, som hiin Tids Geographi gav af den da bekjendte Verden, havde en Livelighed og Klarhed, som savnes i de senere Aarhundreders Jordbeskrivelser; men derimod maatte det ogsaa være meget ufuldstændig, formedelst Reisernes større Sjeldenhed, og fuldt af fabelagtige Indblandinger, formedelst den unge Menneskeslægts virksomme Indbildningskraft, og desuden maatte det være deels usikkert, deels feilfuldt, formedelst Mangelen af videnskabelige Midler til at bestemme Stedernes Beliggenhed. Vel gav en saa at sige naturlig Astronomi dem omtrentlige Bestemmelser, om hvorledes et Sted laa nordlig, sydlig, østlig eller vestlig for et andet; men man maatte dog snart føle Nødvendigheden af at uddanne dette til en mere mathematisk nøiagtig Stedbe-

stemmelse. Midlerne hertil vorte fra Tid til anden saaledes, at vi nu heri have naaet en beundringsværdig Høide. Vi formaae at bestemme Jordens Figur og Størrelse saa nøie, at vi kunne være sikkre paa, at om vi havde to Kugler, som skulde forestille den i en Timillionbeel af dens virkelige Gjennemsnit, den ene saaledes, som den i Virkeligheden er, den anden saaledes, som vore Beregninger give den, vilde det bedste Kjenderøie ikke være istand til at see Forskjellen. Vi bestemme Stedernes Beliggenhed paa Jorden saaledes, at der ikke tages Feil af 100 Fod. Vi bestemme Landenes Høide over Havets Overflade med en Lethed, hvorom Fortiden ingen Forestilling kunde have. Opregningen af Riger, Folkeslag, Religioner, Statsforfatninger, Menneskeetal o. s. v. er ikke mindre forbedret og skrider ligesom Stedbestemmelserne uophørligt frem til større Fuldkommenhed.

Med alt dette kan ikke nægtes, at den, som lærer Geographi under denne i mange Henseender saa høiligen forbedrede Tilstand, føler en vis Tørhed og Tomhed, hvoraf man Intet mærker, naar Herodot sammenligner os Nilen og Donau. Fortidens mindre lærde Beskrivelse vakte os mere til at sammenligne Stedernes Afstande og Stillinger og fremfor Alt deres mange Naturforhold. Vel er det sandt, at det dog er den Studerendes egen Skyld, dersom han ikke af de nyere Jordbeskrivelser opfatter og indpræger sig et klart Billed af Landenes og Havenes Begrændsninger, Flodernes Løb, Stedernes indbyrdes Beliggenhed og Afstande; men Foredraget opfordrer ikke her den mindre Opmærksomme til en livfuld og beskuende Opfatning, saaledes som hos Oldtidens Geographer; det leder snarere bort derfra.

Lidet vilde det dog kun hjælpe os, om vi forsøgte uden Kunst at kaste os tilbage i Oldtidens geographiske Fremstillingsmaade; vi vilde kun opoffre et uhyre Antal af nøiagtige Bestemmelser og sikkre Kundskaber uden at indføre Oldtidens

Overblik i vor Tids mangfoldige Stof. Vel skulle vi vende tilbage igjen til Oldtidens livfuldere Beskuelse; men dette maa skee ved videnskabelig Kunst, en Kunst, hvis høieste Maal vil være at forvandle sig til Natur; thi her, som overalt, er Menneskenaturens høieste Udvikling Kunst, Kunstens høieste Fuldkommenhed Natur.

Endskjøndt Videnskaben endnu er langt fra dette Maal, seer man dog allerede Veien, hvorpaa den nærmer sig hertil. Den blot astronomiske Opfatning af Stederne efter deres horizontale Beliggenhed, Nord og Syd, Øst og Vest for givne Cirkler, var og er et høist nødvendigt Grundlag, uden hvilket det Hele maatte blive løst og vaklende. At denne Opfatningsmaade tidligt og med den største Følgestrenghed uddannedes og endnu fremdeles maa vedblive at nærmes Fuldendelsen, er naturligt. At den politiske Geographi ligeledes tidligt udviklede sig, og at den underordnede sig alle Geographiens øvrige Bestanddele, er ikke mindre naturligt i Tingenes Udviklingsgang. Mennesket er sig selv den nærmeste Gjenstand, Opfatningen af de menneskelige Forhold maa være os mere umiddelbart vigtig end Naturforholdenes, hvis dybe og inderlige Sammenhæng med Menneskesamfundet ligesom gik i Glemme under et kunstigt Samliv og en paa Naturen kun lidet henvendt Lærdom. Saaledes skete det da, at Fremstillingen af Naturforholdene næsten overalt sønderreves og blev saa godt som ukjendelig. Herved er det just, at Geographien synes de Fleste saa tør; thi vor Interesse vækkes kun, hvor vi see det aandige Baand, som sammenknytter de adspredte Dele. Denne Tørhed vilde man ikke have følt, dersom den Grundsætning i Jordbeskrivelsen, at gjøre Betragtningen af de menneskelige Forhold til Hovedsagen, havde svaret til Hensigten; men det Naturstridige, som ligger deri, at man sønderriver Fremstillingen af alle klimatiske Forhold for at indordne dem under Statsinddeelninger, kunde ikke andet end hævne sig selv ved at betage os Over-

sigten over de Naturforhold, som have havt og have en saa stor Indflydelse paa Menneskesamfundets Tilstand. At der er bleven udrettet saare Meget for Jordkundskaben i det langt Tidsrum, hvori denne Eensidighed herskede, er jeg langt fra at nægte — jeg har ogsaa tilstaaet, at Tingens naturlige Gang medførte det; men jeg paastaaer med ligesaa megen Overbeviisning, at det nu er Tid at fremme en bedre Behandlingsmaade. For at overbevise os herom, maae vi nærmere betragte de Naturforhold, hvorpaa Jordbeskriveren især har at tage Hensyn.

Ved den blot astronomiske Stedbestemmelse føres vi kun til Kundskab om een Klasse af Naturforhold, nemlig Solens Indflydelse paa Varmen og Aarstidernes Gang over hele Jorden. Men Varmen, der har en saa overveiende vigtig Indflydelse paa alle Naturfrembringelserne og saavel middelbart som umiddelbart paa Mennesket, beroer ikke paa Stedets Afstand fra Æqvator alene. Efter at have samlet en overordentlig stor Mængde af Jagttagelser over Middelvarmen paa forskjellige Steder har man draget Linier rundt om Jorden gjennem Steder, der have lige Middelvarme, og derved faaet de isotherme Linier, der paa mange Steder bøie meget sig ud fra de med Æqvator parallele Cirkler. Naar man betænker, at Afvigelserne ere saa betydelige, at den isotherme Linie for de Steder, der have $6\frac{1}{4}$ ° C. (5 ° R.) Middelvarme i Europa, berører den 6?de Bredegrad, men i Amerika og Asien den 46de, saa føler man, hvor urigtig den Forestilling maa være, som man erholder om Stedernes Klima, naar man blot lærer deres Bredegrad. Man kunde ved første Diekast fristes til at troe, at man altsaa hellere maatte nøies med at lære, i hvilken isotherm Linie et Sted ligger, end i hvilken Parallelcirkel; men da de isotherme Linier ikke kunne bruges til Stedbestemmelser og heller ikke udtrykke alle Stedets Varmeforhold, f. Ex. om det har hede Sommere og kolde Vintere eller begge maadelige, om det

gjør Undtagelse fra den almindelige isotherme Linie, enten ved dets Beliggenhed over Havets Overflade eller ved dets Stilling imod store Bjergkjæder o. dsl., vilde dette være aldeles utilstrækkeligt. Det er desuden nødvendigt, at den, der skal opfatte Jordbeskrivelsen rigtig, maa kjende Bjergstrækningernes Beliggenhed og Retninger, deres terrasseformige Affald, de store Høilandsstrækninger og endelig ogsaa Lavlandet. En Høide over Havet af 500 Fod vil have ligesaa megen Indflydelse paa Middelvarmen som 1 til 2 Graders Forskjel i Bredegrad; München f. Ex., som ligger over 8 Bredegrader sydligere end Kjøbenhavn, har ikke uden ½ ° C. ($\frac{4}{10}$ ° R.) høiere Varme, fordi den ligger 1629 Fod over Havets Overflade, og Madrid, som ligger 3 ° sydligere end Florents, har dog ⅝ ° C. (½ ° R.) ringere Middelvarme, hvilket kun bliver forstaaeligt, naar man veed, at Madrid ligger meer end 2000 Fod over Havets Overflade.

Som bekjendt har Stedernes Afstand fra Havet en meget vigtig Indflydelse paa deres Varme, men især paa Varmefordeelningen gjennem Aarets forskjellige Tider. To Steder, hvis Middelvarme for hele Aaret er lige, men hvoraf det ene ligger ved Havet, det andet langt derfra, have en stor Forskjel i Aarstiderne, hiint har milde Vintere og kun lidet hede Sommere, dette har kolde Vintere og hede Sommere. Denne Forskjel og dens Indflydelse paa Værtriget maae udvikles, paa det at man af almindelige Grundsætninger kan vide, om man i et Land fornemmelig finder Værter, der ei taale megen Kulde og ei trænge til megen Varme, eller saadanne, som taale betydeligere Vinterkulde, men fordre megen Sommervarme. Man vil f. Ex. let forstaae, hvorfor Penzance paa den vestligste Landtunge af Englands sydligste Kyst og Ofen, som begge have 10⅝ ° C. (8½ ° R.) Middelvarme, dog ere hinanden saa ulige, at hiin ingen Viinavl har, denne derimod en meget god. naar man erfarer, at Middelvarmen er paa hiint Sted om

Vinteren $4\frac{3}{8}$° C., om Sommeren 15° C., og paa det sidste — $\frac{5}{8}$° C. om Vinteren, men $21\frac{1}{4}$° C. om Sommeren. I et modsat Exempel seer man Kastaniens naturlige Nordgrændse at strække sig i Vesteuropa betydeligt videre end den nordlige Viingrændse, medens den i Tydskland og Bøhmen falder mærkeligt indenfor samme.

Paa lignende Maade vil man i Tiden opstille almindelige Oversigter over Regnmængderne og disses Fordeelning, over Luftens almindelige Fugtighedstilstand, over dens Gjennemsigtighedsgrader o.s.v., naar man har forfuldstændiget vore Kundskaber om disse Tings Indflydelse paa Vært- og Dyreriget.

En af de vigtigste Bestanddele, Jordbeskrivelsen i de nyere Tider har vundet, er Læren om Planternes Udbredelse, Plantegeographien. Denne Videnskab, til hvis Udvidelse vor Forfatter har bidraget saa Meget, giver os naturlige Udtryk for mange forviklede Naturforhold, som udøve en betydelig Indflydelse paa Menneskesamfundets Naturstilling.

Ingen kan tvivle om, at det maa have en høist vigtig Indflydelse paa vor Forestilling om Menneskelivets forskjellige Skikkelser paa forskjellige Steder af Jordens Overflade, om man veed, hvorvidt Byggets Nordgrændse strækker sig, hvorvidt Hvedens, hvorvidt Frugttræernes. Kjende vi nu ogsaa Viinrankens, Olietræets, Palmens, Maisens, Risens naturlige Voxekredse, og hverledes Voxekredsene gribe over i hverandre, hvormange dermed sammenhængende Forskjelligheder, saavel i det huslige som i det offentlige Liv, maae da ikke fremstaae for vort Blik. Man vilde feile meget, om man forestillede sig, at denne Art af Kundskab kunde meddeles ved nogle smaae Tilsætninger i vore sædvanlige geographiske Lærebøger; en ganske anden Behandling er nødvendig. Man vil aldrig danne sig nogen klar Forestilling om disse Ting, naar man ikke gjør sig bekjendt med de over disse Forhold udarbeidede Korter, hvortil det Atlas, som ledsager nærværende Skrift, giver god An-

ledning, saavidt Europa angaaer, og for saavidt Hjælpemidler, der ikke overstige de fleste Kjøbelystnes Evne, kunne strække til.

Foruden alle disse Gjenstande bør en Oversigt over Jordskorpens og dens Underlags Natur udgjøre en Bestanddeel af Jordbeskrivelsen; thi uden denne Kundskab har man ingen sammenhængende Oversigt over de vigtige Materialier, der lade sig uddrage af Jordens Skiød, eller over Jordskorpens Frugtbarhed. Et geographisk Kort er derfor i høi Grad statistisk lærerigt. Det har heller ikke liden Indflydelse paa Bedømmelsen af Landets militaire Forhold, og saaledes bliver da i mere end een Henseende Landets Geognosi vigtig i den politiske Geographi.

Endelig hører ogsaa en Oversigt af de herskende Vinde i de forskjellige Strøg af Jordens Overflade og over Strømningerne i Havet med til Jordbeskrivelsen. Blandt andet have disse Ting en stor Indflydelse paa Handelens Gang.

Men naar man nu foruden den mathematiske og politiske Geographie, har lært alle disse Ting, kan det let hænde, at de ikkun ere blevne opfattede stykkeviis og uden Hensyn paa deres Sammenhæng. Underviisningen bør sørge for, at denne ikke oversees. Medens vi betragte Tingene i nogen særegen Retning, er det, som om vi stirrede paa dem, hvorved vi lære Delene nøie at kjende; men naar dette er skeet, maae vi med det frit overskuende Øie opfatte det Hele og ville da nyde det desto fuldkomnere, forbi at hver af Delene tillige staae klarere for os. Det er sandt, at Geographien, saaledes behandlet, kommer til at indeholde en langt større Kundskabsmasse end efter den gamle Behandlingsmaade; men man bør deraf ikke strax slutte, at den vil være langt vanskeligere at lære; thi det er vel at betænke, at den ene Kundskab mægtigt understøtter den anden, naar de opfattes i Sammenhæng. Forbinder man, som man bør, Landenes Historie saaledes med Geographien, at man henpeger paa enhver vigtig Sammenhæng mellem deres Tilstand og deres Naturstilling og paa den forskjellige Betydning,

denne Naturstilling maa have i forskjellige Menneskeslægters Udviklingsperioder, saa vil man uden at bebyrde Hukommelsen opfatte en langt større Kundskabsmasse, end naar man neies med at indprente sig den hidtilværende Geographies løse Materialier.

Maaskee vil Intet være mere skikket til at befordre Enighed om Geographiens Behandling end en fremsat Prøve. Nytten af et saadant Forsøg vil være en dobbelt: deels vil det give dem, som ikke have sat sig ind i den ny Methode, Leilighed til at fatte en klarere Forestilling om den, deels vilde nogle saadanne Forsøg af Videnskabsmænd, der have tænkt over Sagen, bidrage til at man snarere kom til et nogenlunde tilfredsstillende Foredrag af denne Videnskab. Jeg vil derfor vove at give en saadan Prøve, ikke paa Behandlingen af Geographiens enkelte Hovedbdele, som mathematisk Geographi, physisk Geographi, politisk Geographi; thi deres Foredrag har ikke staaet tilbage for andre Videnskabers — men paa Anvendelsen af vore nuværende geographiske Kundskaber paa et givet Land. Vel kunde jeg herpaa finde Exempler nok i Carl Ritters Geographi; men da han fremstiller sine, ofte mesterlige Overblik over Landene i deres naturlige, politiske og historiske Forhold paa en meget forviklet Maade og blandet med mange dybthentede lærde Undersøgelser, saa tør jeg ikke umiddelbart henvise til ham, men har uddraget og omarbeidet en Artikel af hans Værk, saaledes som jeg finder det passende for Flertheden af Læserne. Jeg har hertil valgt Palæstina, som det Land, der har saa stor Mærkværdighed for os, og tager her Navnet i en saadan Udstrækning, at det omfatter et nogenlunde bestemt Naturdele. Da denne Prøve ikke har anden Hensigt, end at fremstille en Behandlingsmaade af Geographien, som jeg troer vilde være tjenlig, haaber jeg, at man vil undskylde, at jeg ikke har anvendt al den Tid og Kritik i det Enkelte, som man med Rette kunde fordre, dersom Hensigten havde væ-

ret at give et Skrift til Underviisning i det omhandlede Lands Geographi.

Man burde aldrig læse nogen Beskrivelse over et Land uden at have dets Kort for sig, med mindre man er sig bevidst at have det klart i Forestillingen; jeg beder derfor, at enhver Læser, der ikke allerede forud er meget vel bekjendt med Palæstinas Kort, vil tage det for sig under Læsningen af Efterfølgende.

Palæstina er en Deel af Syrien, Navnet taget i den af dets flere Betydninger, hvori det omfatter et velafgrændset Naturhele. I denne Betydning bestaaer det da af det smalle Bjergland, som strækker sig fra det stenede Arabien og Landtungen, hvorved Asien forbindes med Afrika, nordad, hen mod den Deel af Taurusbjerget, som gjennembrydes af Frat (Euphrat), efter at den har tilbagelagt sit øvre Løb. Mod Vesten begrændses det af Middelhavet; mod Østen har det et Sandhav, den syrisk-arabiske Ørk. Dets Længde er omtrent 6 Grader fra 31° til 37° N.B. Dets Brede er ikke over en Trediedeel heraf.

Naturen har selv deelt Landet i tre Længdestrimler: 1) en østlig, som udgjør en betydelig, omtrent 2000 Fod over Havet beliggende, Høislette mellem Sandørknerne paa den ene Side, det egentlige Bjergland paa den anden; 2) Bjerglandet selv, for det meste skilt fra den forrige ved Floderne Orontes og Jordan; 3) den smalle, i det hele lavere, Kyststrækning, der udgjør den vestlige Deel.

Men og i en anden Henseende er Landet deelt i tre naturlige Dele. I Midten hæver dette Bjergland sig til en betydelig Høide og danner Libanonbjergene, som dele sig i tvende med Landets Længde parallele Streg, af hvilke det vestlige erholder Navnet Libanon i en mere indskrænket Betydning, det østlige derimod kaldes Antilibanon. Denne høieste Deel af Landet, som strækker sig fra 33° til 34½° N. B., udgjør dets

mellemste Deel, saa at Naturen kan siges at have deelt det i et Nordsyrien, e' Mellemsyrien og et Sydsyrien. Det første er Syrien i en mere indskrænket Betydning, det sidste er Palæstina. Libanonbjergene hæve sig til en saadan Heide, at de langt ud paa Sommeren, maaskee endog bestandigt, ere dækkede med Snee, hvoraf man kan slutte, at nogle af dem ikke letteligen kunne være under 9000 Fod høie, ja, at de endog i hine Egne maae stige til 12000 Fod, dersom de virkelig ere dækkede med evig Snee. Paa disse Bjerge, hvor den betydelige Kulde fortætter Luftens Dampe, samles en Vandrigdom, som siden gjennem Floder uddeles til en stor Landstrækning. Mod Norden flyder Orontes, mod Syden Jordan, mod Vesten en mindre vigtig Flod, Letane, som falder ud i Middelhavet nær Tyrus, mod Østen et Par Floder, som udgyde sig i en Steppesø ved Damaskus. Nord og Syd for Libanonbjergene sænker Kjæden sig. Bjergsletten i Nordsyrien holder sig, saavidt man kan uddrage af Efterretningerne, mellem 6000 og 7200 Fod over Havet: den i Sydsyrien (Palæstina) kun mellem 2400 og 3000 Fod. Man vilde feile meget, om man forestillede sig disse Bjerge som toppede, Schweitzeralperne lignende Urbjerge. De have derimod stor Lighed med Jurakjæden; deres Ryg bærer ingen særskilte Kegelbjerge, men er en tør, nøgen, eensformig, lang Fjeldslette, hvortil Landet hæver sig gjennem forskjellige Anstigningstrin. Den bestaaer ogsaa af en Kalksteen, der ligner Juraens. Seet enten fra Kysten eller fra den østlige Heislette, ligner den syriske Bjergstrækning en lang, eensformig Bjergmuur, seet fra den nordlige Grændse tager den sig med sine Anstigningstrin ud som adskilte, kegelformigt opstigende Bjerge.

Sydsyrien, som man ogsaa kalder Palæstina, naar dette Ord tages i sin udstrakte Betydning, gjennemstrømmes fra Nord til Syd af Jordanfloden, som danner en stor Skilsmisse mellem

den østlige og vestlige Landstrækning, saasom dens Seng udmærker sig fra andre Floders derved, at den er en meget bred Indsænkning med steile Klippevægge, hvori baade Floden selv, de Søer, den gjennemstrømmer, og den, hvori den udtømmer sig, ligge; ja, denne Indsænkning fortsætter sig endog videre lige til den østre Arm af det røde Hav ved Akeba, fordum Aila. Landet Østen for denne Flod har paa den anden Side den arabiske Sandørk til Grændse; mod Norden strækker det sig op til Damaskus, mod Syden ned til Sheratbjerget, Moses's Seir. Dette hele østlige Landstrøg synes at være en af de mest udstrakte Basaltdannelser, man kjender. Basalten er en mørkfarvet Steenart, frembragt under Ildens Medvirkning; den forvittrer let og danner da en meget frugtbar, til al Slags Kornavl skikket Jord; men hvor den har holdt sig uforandret danner den rædsomme, sorte, golde Ørkenstrækninger. Basalten lader sig meget vel bearbeide, især da den af Naturen allerede for det meste er deelt, og er derfor ogsaa i dette Basaltland bleven anvendt til Bygninger. Den har baade tjent til Material for de mægtige Stæder, hvis anseelige Ruiner man endnu finder paa dette Høiland, og for de Stæder og Landsbyer, som nu findes der, og som i nogen Afstand see ud som Basaltgrupper. Selv Dørene ere her ofte af Basalt og gaae paa Steenhængsler. Denne Skik at bruge Steendøre har ogsaa udstrakt sig til Vestsiden af Jorden, hvor man endnu finder saadanne Døre for de i Jerusalems Klipper indhuggede Begravelser. Man kan af denne Benyttelse slutte, at Basalten her hyppigt maa forekomme i den ellers sjeldne Form af Tavlebasalt.

Mod Jordanen frembyder dette Landstrøg steile Skrænter, dybe Kløfter, snævre Passe. Basaltkupler hæve sig der med Levninger af Oldtids Stæder af mærkelig, gammel og særegen Bygningsmaade. For det meste ligge de ved de forskjellige fra Østen til Vesten gaaende Indsænkninger, der strøge hen mod Jordansdalen og danne Hovedindgangene til Palæstina fra den

arabiske Ørk. Gjennem disse stræbte Israels Børn at trænge ind i Palæstina, efter at det ikke var lykket dem Syd fra, da de søgte Indgangen mellem det døde Hav og Middelhavet over Amalekiternes og Kananiternes Bjerg. Ad disse østlige Indgange kom ogsaa flere Gange Romerhæren; ad dem kom de første mahomedansk-arabiske Erobrere, og ad dem brød atter Saladin ind i det af Korsfarerne indtagne Palæstina. Skulde de Christne ved Korstogene have erhvervet sig stadig Besiddelse af Palæstina, havde de maattet sætte sig fast i dette østlige Grændseland og ikke have nøiedes med at erobre enkelte Grændsefæstninger fra Saracenerne.

Jordans og det døde Havs østlige Tilstrømninger, Hieromar (nu Mandara), Jabok (nu Serka), Arnon (nu Mudschab), have altid bestemt denne Landstræknings naturlige Afdeelninger, ikke ved deres Vandes Brede, men ved deres dybe, steile Klippedale. Disse for hverandre saa vanskeligt tilgængelige Afdeelninger gave Anledning til Dannelsen af forskjellige Riger. Norden for Jabok ligger det meste af Høisletten Gilead, nu Gebbel Edschund, der strækker sig mod Norden op til Hermon og Damaskus. Den sydlige Grændse indskrænkes dog ikke overalt til Jabok; i Jordanens Nærhed strækker den sig endnu videre ned til Arnon.

I en Deel af dette Land finder man talrige beboede Huler. Romerne fandt det meget vanskeligt at betvinge Beboerne, der ofte havde store Huler med betydelige Forraad, hvortil ikkun snævre Gange førte. Historien nævner endog en saadan Hule, der kunde rumme 4000 Mennesker. Paa dette Høilands Forsvar beroede Palæstinas Bevogtning mod Syrien. Rubens, Gads og den halve Manasse Stamme, som der erholdt deres Lod, synes at have været krigerske, og vi høre senere tale om Heltene fra Gilead, som reddede Israel af Fjendens Vold. Sydligere laae Amoriternes, Ammoniternes, Moabiternes Land og videre syden derfor Bjerget Seir, som be-

boedes af Esaus Afkom. Efter at Israeliterne, som kom Syd fra, fredeligt havde gjennemvandret de tre sidste Lande, indtoge de Amoriternes Land og siden Gilead, som alt tilfaldt de nævnte Stammer. Den her omhandlede østlige Landstrækning har indeholdt en stor Mængde Stæder, hvoraf endnu sees talrige Ruiner med Levninger af meget udstrakte Bygninger, hvori man seer mange Spor af græst og romerst Kunst. Disse Stæder skyldte sandsynligviis en stor Deel af deres Magt og Rigdom til Karavanhandelen, som i Oldtiden var saa vigtig; thi dette Land var og er endnu en Gjennemgang for Karavaner. Paa det hele Strøg fra de øvre Euphratlande og til Mekka have en Række af Stæder blomstret, som Palmyra og Damaskus. I det østjordanske Land synes Bostra i det fordums Kongerige Basan at have været meget betydelig. Endnu ligge mange anseelige Stæder, hvoriblandt Aleppo og Damaskus, paa denne Karavanvei. Men gives der nu ikke saa mange betydelige Stæder paa samme Vei, maa det vel deels tilskrives den Forandring, Verdenshandelens Gang har lidt siden Afrikas Omseiling og Amerikas Opdagelse, men endnu mere den ødelæggende Indflydelse det osmaniske Despoti har havt paa al Handel og Næringsdrift. Indtil 632, da Khaleth oversvømmede denne Landstrækning med Islamismens seierrige Tilhængere, synes denne Egn gjennem mange Aarhundreder at have nydt en dyb Fred og en høi Velstand.

Amoriternes Hovedstad Hesbon ødelagdes allerede ved Israeliternes Ankomst til Landet. Ammoniternes Rabbath Ammon erobrede David ved Joab og ødelagde den, hvorimod den atter opbyggedes af Ptolemæus Philadelphus og fik Navn af Philadelphia. Moabs gamle Hovedstad var Rabbath Moab, senere Areopolis. Alle disse Stæder have i sin Tid været mægtige, og man finder tildeels anseelige Ruiner af dem.

Idet vi nu gaae over til at betragte Landet Vesten for

Jordan maae vi ogsaa gjøre os nærmere bekjendte med Floden Vi have allerede seet, at den har det Eiendommelige, at dens hele Løb bestemmes ved en stor Indsænkning i Landet. Denne Indsænkning er meget bred, endog indtil en Dagsreise, og Strømmen selv har en i Sammenligning hermed aldeles ubetydelig Brede. Paa begge Sider omgives denne Indsænkning af høie steile Klippevægge. Bunden er ikke bedækket med frugtbar Jord, men er en tør Kalkklippe, hvorved den Besynderlighed fremkommer, at Floden løber i en ufrugtbar Ørk. Vi forstaae da, hvorledes Johannes kunde prædike i Ørkenen og døbe i Jordanen, der ellers maatte være en tænkende Bibellæser, som forestiller sig Jordanen som andre Floder, vanskeligt at begribe.

Jordanen har sit Udspring fra Libanon eller rettere fra Antilibanons sydlige, høie, sneedækkede Forbjerg Hermon. En Deel af dens Tilløb synes at være underjordisk, et Sted i det mindste forsvinder dens østre Tilløb under Jorden, og kommer siden atter frem, saaledes som dette ofte skeer i Kalkbjerge. Den udgyder sig derpaa i en liden Sø kaldet Merom eller Samochonitis. Naar Sneen smelter paa Bjerget, svulmer denne Sø høit; men i den tørre Tid er den en Sivbund, hvori der vorer Papyrus, som i Nilen og ved Babylon, og Rør, som tjente til fortrinlige Pile. Det var her, hvor Josua vandt en stor Seier over mangfoldige Bjergfyrster, hvorved Jordanens Kildeland kom i Israeliternes Hænder. Herfra flyder den til Genesarethsøen, som ogsaa efter Provindsen kaldes den galilæiske Sø og ligeledes er bleven nævnt efter Staden Tiberias; dens største Længde følger Flodens Retning og er 2 Miil; Breden er omtrent ¾ Miil. Paa dens vestre Side ligger det skjønne galilæiske Fjeldland, paa den østre Gadarenernes øde Klippebjerge. Paa den galilæiske Side er Bjergarten Basalt; denne begynder noget Østen for Cana, og strækker sig fra Tabor og Høilandet Jesreel (Esdraelon), hvorpaa dette Bjerg hæver sig, ned til Søen. Man

finder her den samme trappeagtige Anordning, der i Sverrig har givet Anledning til Navnet Trap, tillige med den saa meget udmærkede Afstillelse i kantede Søiler; Tievidner have derfor sammenlignet det her forekommende Naturforhold med det, som viser sig ved Venneren i Sverrig og ved Søer i andre basaltiske Egne. Den er omgivet med en Alpenatur, der giver den Lighed med Genfersøen, Loch Lomond i Skotland og Locarnersøen i Lombardiet. Fra det vestlige Høiland seer en Besķuer ned paa Søens frugtbare Kystland og hen paa Østsidens majestætiske Bjergkjæder; mod Norden seer han det høie Libanons sneedækte Bjergtoppe i Overgalilæa og dybere ned Libanonskoven, hvorved Daludsigten her sluttes. Nærmere mod Søen viser sig i Nord Naphtali og Sebulons Bjerglandskab, og i SV., ikkun 2½ Miil fra Søen, hæver sig paa Jesreels Høislette det kegelformige Tabor med sin 3000 Fod høit liggende, udstrakte Topslette. Søen er klar, Vandet oven varmt, paa Bunden meget koldt af det fra Bjergene tilstrømmende kolde Vand. Den hyppigt verlende Ligevægt mellem Bjergenes kolde og Dalenes varme Luft foraarsager, at denne Sø saa ofte hjemsøges af Storme, at man i vor Tid kun befarer den ganske nær ved Kysterne. Den er rig paa fortræffelige Fisk og har nogle deriblandt tilfælles med Nilen, som har givet adskillige af Fortidens Skribenter Anledning til den Indbildning, at den fik en underjordisk Aare derfra. Denne Sødals Frugtbarhed er berømt. Dens Bjergomgivelse frembyder i de forskjellige Høider saa store Varmeforskjelligheder, at det mangfoldigste Planteliv her kan udvikles paa et lidet Rum. Dabdelpalmen, som fordrer Hede, og Valnødtræet, som fordrer Kjølning, trives der; Olietræet og Figentræet ligesaa; Viinranken bringer her en overordentlig Rigdom af Druer.

Paa Søens vestre Side fandtes de enfoldige og fredelige Bjergboere, blandt hvilke Christus erholdt saa mange af sine Apostle; paa den østre boede vilde Folkeslag. Ved den vestre

Side byggede Herodes til Ære for sin Keiser Tiberias, en Stad af romersk Tilsnit paa 30000 Mennesker, hvor siden Rabbinerne efter Jerusalems Forstyrrelse havde en Tilflugt og en Høiskole. I det 7de Aarhundrede erobredes den af Kaliferne, hensank i Ubetydelighed og forfaldt. Nær ved Byen vare varme Svovlbade, som endnu findes.

Omkring Søen træffer man i Klipperne mange Huler, benyttede til Gravsteder. Paa Østsiden bleve de ofte Tilflugtssteder for Røvere og forvirrede Mennesker, som skyede Samfundet.

Fra Genesarethsøen flyder Jordan med betydeligt Fald; men alt som den kommer videre derfra, er dens Løb mindre hurtigt. I Nærheden af Søen er dens Dal endnu græsrig; men videre nedad viser den sig som nøgen Klippeørk. Neden for Jericho er denne Dal bedækket med en saltholdig, sandagtig Leer, saa blød, at Heste træde ned deri til Knæene.

Jericho danner en Oase ved Jordan. Den er amphitheatralsk omgivet af Bjerge og var i Oldtiden, da Kilderne frededes og holdtes rene, en rigeligt vandet Have, i et hedt Landskab, omtrent 1½ Miil lang og næsten ½ Miil bred. Her stode Palmer med de sødeste Dadler, Ranker med de fortræffeligste Druer og den berømte Balsambusk. Man satte i Oldtiden en høi Priis paa dens Balsam, der synes eet med Mekkabalsamen, som endnu skattes høit i Østerlandene. Ved Jericho var og er endnu en af de naturlige Indgange til det egentlige Palæstina; det var ad denne, at Israeliterne trængte ind. Senere strømmede aarlig ved Paasketid mange Mennesker til Jericho for at see den Ørk, hvor Elias og Elisa havde deres Prophetskole, og hvor Johannes prædikede og døbte. Megen Overtro forbandt sig som oftest hermed, saa at man holdt Jordans Vande for særligt syndaftvættende og overalt drev samme Afguderi dermed, som Hedninger ofte have drevet med andre Floder.

Fra Jericho gaaer en Vei op til Jerusalem, omtrent 2 Miil lang; men den gaaer gjennem saa farlige Klefter og Passer i den tørre og øde Kalksteen, at den hører til de rædsomste og altid var berygtet for Anfald af Røvere. Man seer altsaa, at Christi Lignelse om Manden, der faldt blandt Røvere, da han gik til Jericho, har holdt sig til bekjendte Naturforhold.

Endelig falder Jordanen ud i det døde Hav. Speculative Christne af den Klasse, som indskyde deres sandselige Forestillinger i alle Betragtninger, have fundet det utroligt, at den hellige Jordan skulde falde ud i det fordømte døde Hav, og have derfor, tvertimod Øiesynet, ladet den tabe sig under Jorden. Det døde Havs største Længde ligger ogsaa i Flodens Retning. Denne Sø er 11 Miil lang og 3 bred, hvor den er bredest. Den er en Saltlage, som indeholder i 100 Dele næsten 25 Dele af forskjellige Salte, hvoriblandt meget Chlorkalkær (saltsuur Kalk) og især Chlortalkær (saltsuur Magnesia). En Flaske, som kun kan optage 1000 Gran reent Vand eller 1029 Gran af det salteste Havvand, optager 1228 af Vandet fra det døde Hav. Man kan derfor ikke synke deri; men at bade sig i dette Vand er dog ikke raadeligt, da dets Skarphed angriber Huden. Dets store Saltholdighed formindsker allerede dets Flydenhed noget. Ved den Asphalten ledsagende Bergolie, som dækker dets Overflade med en Hinde, formindskes endydermere Vandets Bevægelighed, saa at det ei er at undre over, at dets Bølger ikke pladske som i mere letbevægeligt Vand. Ingen Plante vorer deri eller i dens Nærhed, heller ikke indeholder den Dyr som andre Søer. Romerne beseilede den med lette Rørfaader; men nu er dette gaaet af Brug. Imidlertid synes Intet at hindre, at det døde Hav ialmindelighed beseiledes paa samme Maade som andre Søer; thi Luften derover synes ikke at være farlig for Sundheden, endskjøndt Uddunstningen i den hede Tid neppe er ustadelig. Der opsti-

ger ogsaa undertiden hede Røgskyer deraf, hvilke vistnok kunne være farlige. Paa Søen flyder Asphalt (Jødebeg) med dens Ledsager Bergolien, som sandsynligviis opstige fra underjordiske Kilder. Denne Asphalt er dog ikke saa tæt som den, der opgraves af Jorden i Omegnen. Paa den østlige Side af Søen, hvorhen de herskende Vinde bære, overtrækkes Alt med en Saltskorpe, saa at endog Vandrerens Klæder gjennemtrækkes med Salt. Sønden for Søen er en stor Saltdal, hvor hele Saltsøiler udskyde. Snart den Ene snart den Anden blandt disse ere af lettroende Reisende bleven tagen for Loths Hustru. Salt og Jødebeg er Alt, hvad man kan hente fra denne Sø. Hele Egnen omkring den er øde, saa at den ikke tiltrækker Mennesker, Kunstflid og Handel som andre Søer, der befrugte Omegnen og indbyde til Samfærdsel. Intet kan være mere modsat end den paradisiske Egn om Genesarethsøen og den golde Ørk omkring det døde Hav. Det er dannet ved et Jordskjælv, og hele Egnen er vulkanisk. Siden dens Grund indsank, synes dens Omegn mindre udsat for Jordskjælv, maaskee fordi de indspærrede Dampe ikke her finde saa megen Modstand; men desto oftere have Jordskjælv siden anrettet Ødelæggelser i de derfra fjernere Egne af Syrien; f. Ex. i Justinians Regjeringstid (fra 527 til 565) næsten hvert Aar. Imidlertid var Egnen om det døde Hav for det meste bedækket med en Røgsky. Fra den Tid af vare frygtelige Jordskjælv hyppige i Syrien gjennem 7 Aarhundreder; Middelpunktet for disse Virkningers Voldsomhed synes Indsænkningen mellem Libanon og Antilibanon at have været; Sidon, Tyrus, Berytus, Tripolis have især lidt uhyre deraf. Ogsaa det østlige Strøg led ofte af Jordskjælv; man har Efterretninger om mange saadanne; blandt andet fandt et Sted 1102, som anrettede de mest udstrakte Ødelæggelser i alle Retninger omkring Libanon og i Palæstina ned til Nauplus, Bibelens Sichem; men til Jerusalem og de sydligere Egne strakte den sig ikke.

Uagtet Jordanen og adskillige mindre Floder udtømme sig i det døde Hav, voxer det dog ikke, hvilket det har tilfælles med de øvrige Indsøer uden Afløb, der modtage Floder; thi Bækkenet af en saadan Sø fyldes fra først af uophørligt mere, indtil dens Overflade naaer den Størrelse, at Fordampningen siden kan bortskaffe alt det tilstrømmende Vand.

Midt for Søens Vestkyst, under samme Brede som Hebron, er Indsænkningen Ain-Dschiddy, Hebræernes Engaddi, hvis Hule er berømt ved Davids Ædelmodighed mod Saul. Her synes de Viinbjerge at have været, som Salomon besynger, saavelsom Borgen og Palmelunden. Det er en Oase som Jericho og har foruden Ranken ogsaa Dabbeltræet og den saa høitpriste Balsambusk, hvis Dyrkning senere er bleven forsømt, tilfælles med den.

Landet Vesten for Jordan dannes fornemmelig af en stor Bjergstrækning, der kan betragtes som en Fortsættelse af Libanon, og omtrent er 15 Mile bred. Den bestaaer som oven nævnt af Kalksteen, der ligner Juraens. Dens østlige Hang og dens Høisletté ere ufrugtbare. Det strækker sig, som Bibelen udtrykker sig, fra Dan til Barseba; hiint det nærmeste mod Libanon, dette ved den sydlige Indgang, hvor Abraham og Isaak havde gravet Brønde. Det deeltes af Jøderne i Galilæa, Samaria og Judæa. Galilæa er et Fjeldland med de herligste Græsgange, tildeels ogsaa fortræffeligt til Kornavl. Ryggen af Bjergsletten synes dog ikke saa frugtbar; men saavel dens Østhang ved Genesarethsøen, som dens Vesthang ere det i høi Grad. Dens sydlige Deel beboedes af Zebulons og Naphtalis Stammer, som vare tappre og flere Gange, især under Barak og Deborah, vandt Krigeræere. Jesreels Bjergslette, med herlige Græsgange, hvorpaa Tabor hæver sig, var saavel i Fred som Krig en vigtig Egn.

Galilæas Naturstilling vil nærmere forstaaes ved Betragtningen af den Færdsel, som fandt Sted derigjennem,

saavel for Handel som Krigstog. Dens Samqvem med Havet skeer ved Akre, fordum Akko, en af de bedste, maaskee den bedste Havn paa dette Lands Kyst, og som til alle Tider blev benyttet til de vigtigste Krigsforetagender i hiin Egn. Her er en Bugt, hvis Forbjerg Karmel længe har været et berømt Sømærke. I denne Bugt har Floden Kison, hvis fornemste Tilstrøm kommer fra Tabor, sit Udløb. Gjennem dens Dal stiger man op ½ Dagsreise og møder der det første Anstigningstrin til Høilandet, nemlig en Bjergrække, som gaaer fra Karmel hen mod Libanon. Veien snoer sig nu op ad frugtbare og skovrige Dale, som dog kun benyttes til Græsgange for de omflakkende, for de Reisende saa farlige Teltarabers Heste og Qvæg. Den tornede Cactus (cactus ficus indica), som det er meget vanskeligt at udrydde, har fundet Veien fra Amerika til disse Skove og er den Reisende til største Hinder. Veien fører til en i Oldtiden berømt Fæstning, Sefuri, hos Josua Siph, hos Rabbinerne Zippor, græsk Siphoris. Et Par Timers Vei Østen derfra kommer man til Nazareth, nu en Landsby paa en øde Kalkklippe. Derpaa kommer man i lige Afstande efter hverandre til Kana, Turon, Tiberias eller nordligere til Kapernaum. Denne Vei blev især vigtig derved, at Galilæa ikke alene giennem den fik sin Tilførsel fra Havet, men at den beqvemmeste Karavanvei gik herover fra Damaskus, idet at man nemlig derfra gik Syd om Libanon til Kapernaum, som herved blev et vigtigt Toldsted, og derfra videre paa den beskrevne Vei til Havet. Ad denne Vei skete ogsaa de vigtigste Krigsforetagender, naar østerlandske Erobrere vilde vende deres Vaaben fra Frat til Nilen. Paa den drog Kambyses for at seile fra Akre til Ægypten, og ad denne vilde omvendt de Franske under Bonaparte trænge ind i Asien for at naae Indien. Besiddelsen af Akre giver ifølge alt dette Herredømmet over Galilæa og i visse Maader over Jerusalem med. Det var i denne Havn, hvor Korsfarerne næsten

altid landede, og deres Arbeider for at befæste Karmel vare meget betydelige.

For at komme fra Galilæa til det Syd for samme liggende Samaria maa man først stige ned fra Høisletten Jesreel og derpaa stige op til Samarias Bjergstad. Veien synes atter her, ifølge Reisebeskrivelser, naturbestemt, skjøndt det nærmere ikke let uden fuldstændigere Korter, end dem vi have, lader sig angive. Landet Samaria kan i almindelige Træk skildres under eet med Judæa. Det er bjergrigt, har Høisletter, lidet rindende Vand, men hyppige Regnskyl, gode Brønde, ingen utaknemmelig Jordbund, bærer Kornarter, er rigt paa Frugter, fuldt af Græsgange, og Qvæget giver der ualmindelig megen Mælk. Staden Samaria, som efter det jødiske Riges Deelning var Hovedstaden for Riget Israel, var tillige en betydelig Fæstning. Efter oftere at være forstyrret opbyggedes den atter pragtfuldt af Herodes og kaldtes, til Ære for den romerske Keiser, Sebaste. Nu skal den have Navnet Santorri.

Faa Miil Syden herfra ligger det gamle Sichem, Sikima, Neapolis, Nauplus, allerede berømt fra Patriarchernes Tid. Egnen deromkring hører til de yndigste, frugtbareste og bedst dyrkede i hele Palæstina, fuld af afvexlende Bjerge og Dale, rig paa Brønde og Kilder, med en grødefuld Jordbund, rigelig Regn, sund Luftighed. Dette herlige, af Geographerne forhen saa lidet omtalte Landskab strækker sig til Nærheden af Jerusalem. Neppe nogen Krog af en Dal er her ubenyttet; Alt er befolket. Ved de steileste Klippevægge opstige Muurterrasser, som overskygges af Figen, Olietræer og rige Viingaarde fra øverst til nederst. Hvor der viser sig Marker, seer man dem besatte med Bomuld, Hirse, Bælgfrugter, Hør, Tobak, Korn. Landet er velsignet og Velstanden betydelig, men vilde dog være det langt mere, dersom den slette Regjering gav Sikkerhed for Eiendom: imidlertid ere dets Beboere dog, ved den saa lidet

tilgængelige Beliggenhed, indtil en vis Grad beskyttede mod deres Beherskeres Overfald.

Til det samariske Lands Naturstilling henhører det, at paa alle Sider Veiene dertil ere ubeskriveligt besværlige, og at den ikke falder i de store Færdselsveie. I Syden drages Alt til Jerusalem, i Norden gaaer den store Handels og Krigsvei, som forhen beskreven, fra Damaskus til Havet. I en tidligere Alder, da endnu intet Jerusalem stod, og Veien til Havnene endnu ei var aabnet Indlandet, gik en Handelskaravane fra Gilead over Sichem til Ægypten. Ved denne Stad solgtes Joseph til en af disse Karavaner.

Fra Sichem gaaer Veien videre sydad til Jerusalem. Mellem Samarias Bjerg, som beboedes af Ephraims Stamme, og Jerusalem, laae det smalle Jordstrøg, som tilhørte Benjamins Stamme, fordum rost for dets Frugtbarhed, der skulde gjøre Fyldest for den ringe Udstrækning; men nu er det øde og ufrugtbart, hvilket man synes tilstrækkeligt at kunne forklare deraf, at den slette Regjering ikke formaaer at forsvare det mod de omflakkende Folkeslags idelig gjentagne røveriske Indfald, om hvis ødelæggende Virkninger man vanskeligt gjør sig nogen Forestilling. Man finder overalt i hele Palæstina de talrigste Spor af fordums flittig Dyrkning paa Steder, hvor man nu kun træffer en Ørk. Saaledes seer man endnu paa utallige Steder Rester af Terrasser, støttede ved Mure, hvorpaa forvildede Olietræer og Ranker voxe. Ligeledes seer man hyppige Rester af kunstige Vandingsanstalter, som allerede i Aarhundreder have været i Forfald. Kort, man seer, at Landet endnu har Evne til at nære en stor Befolkning, naar det beboedes af et oplyst og velregjeret Folk.

Om Samarias nærværende Indbyggere er os kun Lidet bekjendt; hvad de ældre angaaer, maa man gjøre stor Forskjel paa Tiderne. Efter det jødiske Riges Deelning, hvorved først Sichem og senere Samaria blev Hovedstaden, indførtes en

stor Forandring i Gudsdyrkelsen hos de fra Juda skilte Stammer. Da Salmanasser havde indtaget Samaria sattes hedenske Folk derhen, og herved dannedes nu et Blandingsfolk, som for det meste kom i et fjendtligt Forhold til Judæa, og, som stillet midt imellem Sidon og Judæa, snart nærmede sig mere til den hedenske, snart mere til den jødiske Gudsdyrkelse og derved med Rette tilbrog sig Bebreidelse for tvetydig Tænkemaade i Henseende til Religionen.

At Judæa i Hovedsagen ligner Samaria er allerede bemærket. For videre at oplyse dets Naturstilling vil det være vigtigt at betragte Adgangen dertil fra Joppe (nu Jaffa). Dens Havn er slet, og Korarlev, som let sønderskære Ankertougene, gaae langs med den; men den er dog vigtig som Judæas eneste. Ved den stode David og Salomo i Forbindelse med Kongerne af Tyrus og Ægypten. Herhen lod Hieram Cedertræet til Tempelbygningen flaade. Herigjennem fik Jerusalem Tilførsel af Korn fra Ægypten og Philistæa. Gjennem den faaer endnu Jerusalem sin Tilførsel af Riis fra Nilens Delta. Den var og er Indgangen for alle fredelige Pillegrimstog fra Vestlandene til Jerusalem. Uagtet denne Vei kun er 8 geographiske Miil lang, henhører den dog til de meget besværlige og farefulde. Joppe og Rama ligge endnu i den frugtbare Kyststrækning, hvor ferst Vand let kan erholdes ved at grave ned i Sandet, og hvor der fordum har herstet den største Frugtbarhed: nu vise for det meste talrige Tidsler, hvad den formaaer; men hvor Indbyggerne anvende lidt Flid derpaa, fremkaldes atter den gamle Frugtbarhed. Herfra stiger Veien op til Jerusalem, gjennem Kløfter og Klippestier, saa ufremkommelige, at de vildeste Passer i Apeninerne heri ikke overgaae dem, og ingen ved Kunsten banet Vei har hævet disse Vanskeligheder. Man overstiger efterhaanden 4 parallele Anstigningstrin, som adskilles ved nøgne Klippekjæder, der ofte staae steile frem som Mure. Disse ere paa mange

Maader kløftede og frembyde derved Gjennemgange, som dog ere vanskelige og saare let spærres ved Røvere.

Jerusalem, fra hvilken saa udstrakte og for Menneskeslægten veldædige Virkninger gik ud, har en blandt store Verdensstæder høist eiendommelig Beliggenhed. Den ligger ikke ved nogen af de store Færdsels- og Samqvemsveie, men har en egen fra den øvrige Verden i mange Maader afsluttet og beskyttet Beliggenhed. Mod Østen har den det døde Havs Ørkener, i Nord og Vest de besværligste Klippeveie, mod Syden Ørkenerne hiinsides Hebron. Den staaer paa Klippegrund, uden Omgivelse af Agerland, uden Græsgange, uden Flod, ja næsten uden Kilder og Jordskorpe.

Kedronbækken, der løber i en smal Kløft, Josaphats Dal, er den største Deel af Aaret tør *).

Vi gaae nu over til Kystlandet. Den sydligste Deel tilhørte Palæstina og var ubetydelig. Videre mod Nord følger Philisterlandet, hvori de bekjendte Stæder Gaza, Askalon, Astod, Gad, Ekron. Denne hele Sydkyst deeltager i den nordafrikanske Natur, hvor brændende Sandørk og frugtbare Oaser verle mellem hverandre. For nærværende Tid er den et Tilholdssted for Beduinerne, hvor de sælge det Rov, som de have sammenslæbt fra Ægypten, Arabien og Palæstina. Om dens Stilling til Verdenshandelen vil den paafølgende Beskrivelse over den hele Kyst give nogen Oplysning. Nord for Joppe strækker sig den frugtbare Landstrimmel Saron, hvor der ved Udløbet af en liden Bæk fra gammel Tid laae et Kastel, kaldet Stratos Taarn. Her lod Herodes bygge en

---

*) Stadens Forhold som Fæstning, dens Tempel og andre Bygninger, dens Forandringer efter de forskjellige Forstyrrelser, dens mærkelige Omegn fortjente i en Oversigt som denne en betydelig Udførlighed; men da nærværende Forsøg desuden ikke er langt fra at overskride de Grændser, Tidsskriftet maa sætte sig, vil jeg her, hvor dog mange bekjendte Ting maatte fremsættes, hellere forbigaae den videre Beskrivelse.

Stad efter romersk Tilsnit og kaldte den Cæsarea, et Navn, den som bekjendt deelte med flere Stæder. Den liden Havn derved lod han ved Kunst forstørre, og efter Jerusalems Indtagelse blev her længe de romerske Landsherrers Sæde; men Havnen er efterhaanden tilstoppet med Sand.

I det at vi gaae videre Nord efter forbi Akre, om hvilken der allerede i det Foregaaende er talt, komme vi til det berømte Phoenicien. Det indtager Midten af den syriske Kyst fra Tyrus til Aradus, en smal Landstrimmel, omtrent 25 Miil lang og neppe nogetsteds over 4 til 5 Miil bred. Paa denne korte Landstrimmel ligger fra fire til fire Miil Ruinerne af de fordum saa mægtige Stæder Tyrus, Sidon, Berytus, Byblus, Tripolis, Aradus, hvis Havne, Kilder, Haver, Kunstarbeider, Pragtværker, Rigdom og Magt engang satte Verden i Forundring, hvis Colonier udbredte sig rundt om Middelhavets Kyster, og hvis Handel og Skibsfart udstrakte sig langs en stor Deel of Europas, Asiens og Afrikas Kyster, fra Britanien til Ceylon. Den ældste af disse Stæder var Sidon, hvis fortræffelige Havn sikkrede den en stor Vigtighed, saalænge phoenicisk Søhandel fandt Sted; dog overgikkes den af sin Coloni Tyrus, som først var anlagt paa Fastlandet, men overførtes til et Par Smaaøer under den trettenaarige Beleiring, hvorefter det lykkedes Nebucadnezar at ødelægge den gamle Stad. Tyrus havde en dobbelt Havn, den ene mod Sidon, den anden mod Ægypten; den sidste kunde spærres med Jernkjæder. Denne smalle Kyststrækning er opfyldt med Bjerge, tilhørende Libanon, hvoraf nogle fremspringe i Søen som Forbjerge, og deriblandt endog nogle, som ganske ere skilte fra Landet og altsaa udgjøre Øer. Paa Libanon fandtes det kostelige Cedertræ, der tjente til deres Skibe og Bygninger. Dette Lands Beliggenhed og Natur vise, at man her ikke maa vente et Erobrerfolk. Deres Land havde kun en ringe Udstrækning, med hvis Forsvar mod fremmede Erobrere, de havde nok

at gjøre. Som Byfolk, hvis fornemste Opmærksomhed var henvendt til Handel og Kunstflid, kunde de heller ikke føle Tilbøielighed til at gjøre hine lange Streiftog, som Nomaderne saa ofte udførte.

Phoenicien maa ikke betragtes som eet Rige, men som en Samling af flere Stater, hvoriblandt adskillige have staaet i Forbund, og til visse Tider have de maaskee alle udgjort eet Forbund. Den hele syriske Kyststrækning udgjør en Længde af 6 Grader ligesom Landet, og stryger næsten fra Syd til Nord, dog med lidt østlig Afvigning. Den sydligste Trediedeel er flad Strand, som ikkun hæver sig noget ved Karmel, og er kun en slet Havnekyst. Den mellemste Trediedeel, fra Karmel til Tripolis's nordre Kap, er høi Steilkyst, og udgjorde Phoeniciernes Havnekyst. Den nordligste Trediedeel, fra Aradus til Ciliciens steile Bjerge, har kun lavere Bjergstrøg ved dens Side og har ikke de steile Forbjerge, der udmærke Kystens mellemste Deel.

Gaae vi langs med Kysten fra Norden til Syden, saa see vi, at den mellemste Trediedeel er traadt østlig tilbage for den sydlige, og at den nordlige atter træder tilbage mod den mellemste. Det er paa hvert af disse to Steder, ved Akre og Aradus, som om en af de Landet sammensættende Bjergkjæder afbrødes, og herved danne sig de to største, ja, man kunde sige eneste store Bugter paa den hele syriske Kyst. Til ganske andre Landsystemer høre Bugterne ved Gaza og Issusbugten. Heller ikke Cypern, hvis Bjergretning er øst-vestlig, hører til det syriske Landsystem. De nylig skildrede store Hovedforhold synes atter at gjentage sig i det mindre langs med Kysten, hvor man finder saa mange fremspringende Dele, Norden for hvilke der ligge mere eller mindre beskyttende Smaabugter, Havne, Ankersteder og Colonier. I alle saadanne Havne kunde man, forsaavidt Strømmen tillod det, let seile ind med Nordvestvinden, som her i disse Vande hersker 9 Maaneder af Aaret.

Hvor man finder Rev foran disse Havne, bemærker man, at de følge Bjergenes Strøg fra Syd til Nord og saaledes tjene Vestsiden af Havnen til en Beskyttelse mod Brændingerne. Ved Sidon ere de endog blevne brugte til Havnedæmning, ligesaa ved Berytus (Bairut) og Laodicea (Lataki). Langs med den syriske Kyst gaaer en bestandig Strøm fra Syd til Nord, som under Nilens Oversvømmelse bevæger sig med fordobblet Hurtighed. Denne Strøm begunstiger Skibsfarten langs opad Kysten og fører ligeledes Skibene fra den phoenicische Kyst vestad over mod Cypern. Denne Ø blev derfor et Hovedpunkt baade for den ældre og senere syriske Skibsfart. Medens denne Strøm gjør Skibsfarten sydfra langs med Kysten meget let, gjør den det derimod vanskeligt, ja ofte meget farligt, endog umuligt at komme ind i Havnene, som aabne sig mod Nord. Samme Strøm bringer ogsaa ved sit Bølgeslag en Mængde fiint Sand op fra Havet, hvilken derpaa afsætter sig i den roligere Havn.

Denne den syriske Kysts fremskridende Forsandning giver os Nøglen til en vigtig Deel af dens Historie; for nogle tusinde Aar siden saa berømt for sine Havne, har den nu ikke nogen af stor Betydenhed. Dens sydlige Deel er især udvidet ved det tilkomne Sand. Ved Gaza vælter Strømmen, især i Nilens Oversvømmelsestid, store Masser af Sand og Dynd ind mod Landet; videre langs med Kysten har den samme Virkning, skjøndt efter en mindre Maalestok, ogsaa funden Sted. Ingen af Havnene her er dyb, mange spærrede ved Sandbarrer, hele Havne tilstoppede, som det gamle Berytus (Bairut), Aradus (Ortosia), Dor, som, Akko og Tyrus, forbundne med Landet. Tyrus's Sydhavn er ubrugbar, dens Nordhavn indskrænket til et Gjennemsnit af 150 Skridt. I Sidons Havn kan nu intet Skib mere lades. Saide ligger et Par Miil vestligere end det gamle Sidon, og om der endnu dybere inde i Landet maaskee har været et ældre Sidon der, hvor

der ved Landsbyen Sidon findes store Katakomber, maae fremtidige Undersøgelser afgjøre. Man kan indtil en vis Grad anvende paa den syriske Kyst, hvad Rennel siger om Golfen ved Aias eller Scandarum, det gamle Sinus Issicus, at Naturen har „forandret dens hele historiske Physiognomi." Menneskeslægtens Fremskridt i de fleste Ting og de menneskelige Tings Tilbagegang i andre, have maaskee endnu mere forandret det. Havne af 10 Fods Dybde kunde maaskee modtage saadanne Skibe, som de gamle Phoenicier brugte: til Nutidens større Handelsskibe behøves der over 20 Fods Dybde og til de store Krigsskibe 30 Fod: fordum var Middelhavet saa at sige Midpunktet for al Handel: Afrikas Omseilning og Amerikas Opdagelse have givet denne Sag en ny Skikkelse. Det ødelæggende tyrkiske Despoti i Asien, som har tilintetgjort det meste af dets Handel og Næringsflid, paa den ene Side, den europæiske Kunstflids raske Fremskridt paa den anden, ere store omdannende Aarsager, der have bevirket, at Syriens Land og Kyst ere sjunkne dybt under deres fordums Herlighed; dog beholde de endnu saa mange af Naturens Gaver tilbage, at de, beboede af et oplyst Folk, under en god Regjering, atter vilde formaae at hæve sig til en stor Høide.

Jeg troer at burde gjentage, at dette Arbeide kun er at betragte som et Forsøg og det kun som et Forsøg paa Behandlingsmaaden af et enkelt Lands Geographi; jeg føier til, i den Form, jeg holdt mest passende for en Haandbog, ikke for en Lærebog. Min Hensigt dermed var, paa den ene Side at give et blandt de mange Bidrag, der sandsynligviis ville fordres, førend denne saa rige Videnskab finder den mest passende Form, paa den anden at bidrage Mit til at udbrede den Overbeviisning, at den efter den ny Methode behandlede Geographi i høi Grad befordrer Indsigten saavel i Menneskesam-

fundenes Udvikling og Forhold som i hele Slægtens Historie, til hvilket Øiemed den paa sædvanlig Maade behandlede Geographi vel er et uundværligt, men kun lidet frugtbart Hjælpemiddel, som ved sin trættende Tørhed og Mangel paa organisk Sammenhæng saa at sige blev et nødvendigt Onde.

I det Foregaaende har jeg afholdt mig fra at handle om den geographiske Skoleunderviisning. Jeg vilde, som jeg allerede i det Foregaaende har sagt, ikke blande dette med Spørgsmaalet om Geographiens Behandling i Almindelighed. Hvad jeg i Henseende til denne har søgt at oplyse eller endnu havde at vise, kan sammenfattes i følgende Oversigt:

1) Geographien har i den nyeste Tid faaet en længe forberedet, dybtindgribende Forbedring.

2) Det væsentlige i denne bestaaer ikke i de mangfoldige Tillæg, Videnskaben har faaet, men i en ganske ny Behandlingsmaade, ved hvilken de Gjenstande og Naturforhold, som Geographien skal afhandle, vises i en Eenhed og Sammenhæng, hvorved de baade mere tilfredsstille Fornuften og lettere opfattes af Hukommelsen, end ved den ældre Behandling.

3) Ifølge den ny Methode iler man ikke strax fra Opregningen af Jordens store Hoveddele til de politiske Inddeelninger; men man betragter først nøie hver af disse Hoveddeles Beskaffenhed og Charakteer og gaaer derpaa Led for Led over til de mere underordnede Naturafdeelninger, saaledes at man stræber at give et saa tro Billede af Jordens Overflade som muligt, førend man indlader sig paa at opstille de kunstige, ved Menneskene derpaa dannede Inddeelninger.

4) Naturinddeelningernes Bestandighed giver dem, som Grundvold for Videnskaben, en sand Overvægt over de saa foranderlige politiske Inddeelninger. At den naturlige Inddeelning ofte adskiller, hvad den politiske har forbundet, er vel

en Uleilighed; men denne kan hæves ved velanbragte tilbagevisende Oversigter. Dette vil give Anledning til Gjentagelser; men Geographien er ikke den eneste Videnskab, hvori disse ere nødvendige. Af utidig Frygt for Gjentagelser har man ofte forsømt at vise den Sammenhæng i Tingene, som ikke laa paa Systemets slagne Landevei.

5) Den, som lærer Videnskaben efter denne Fremgangsmaade (vi tale her endnu ikke om Skoleunderviisningen), drives fra først af til at danne sig et Billed af Jorden, førend han kommer til de politiske Inddeelninger, hvilket uden hiint Grundlag letteligt opfattes saaledes, at Stedforholdene værdiges liden Opmærksomhed.

6) Staternes Begrændsning og deres Deles indbyrdes Forhold forstaaes som oftest af Naturforholdene; men hvor dette ikke er Tilfældet, ville Afvigelserne kaste desto mere Lys paa Menneskesamfundenes eiendommelige Natur og Udviklingsgang.

Tilstaaes det nu, at Videnskaben har faaet en stor og betydningsfuld Forbedring, vil man vel ikke nægte Ønskeligheden af, at denne ogsaa udøver sin Virkning paa Skolerne. Skulde endda nogen Indvending mod dens Optagelse i disse finde Sted, maatte den sandsynligviis bestaae deri:

1) at Videnskaben i sin forbedrede Skikkelse skulde overgaae Ungdommens Fatteevne

2) eller være for vidtløftig for Ungdommen

3) eller kun til de ældre Kundskaber føie saadanne nye, som ere Ungdommen af liden Vigtighed.

At Geographien i sin forbedrede Skikkelse skulde overstige Ungdommens Fatteevne, vil neppe Nogen paastaae, da der upaatvivleligen i Skolerne læres vanskeligere Ting.

At Geographien i dens forbedrede Skikkelse vil være vidtløftigere end i den ældre, kan ikke bestrides; men da man almindeligt er enig om, at man i de fleste Skoler lader Ung-

dommen lære formeget Detail af den politiske Geographi, kan en fornuftig Indskrænkning heri atter tilveiebringe en Besparelse. Vel er det sandt, at Videnskaben endda vil blive noget vidtløftigere end forhen; men om det derfor vil være vidtløftigere at lære den, er et andet Spørgsmaal; thi Ungdommen vil modtage den med mere Fornøielse, og den Sammenhæng, hvori Tingene sees, vil mægtigt understøtte Hukommelsen. Hertil kan endnu føies, at den langt mere knytter sig til Historien, idet at den gjør mange Begivenheder forstaaelige ved at vise deres Forhold til Landenes Naturstilling og dennes forskjellige Betydning paa Menneskeslægtens forskjellige Udviklingstrin.

Ved disse Bemærkninger troer jeg tillige at have besvaret den Indvending, at den politiske Geographi skulde være Ungdommen vigtigere end den physiske til at forstaae Historien og de dagligt i vor egen Tid foregaaende Verdensbegivenheder. Det er nu ikke vanskeligt at see, at den saakaldede politiske Geographi i mangfoldige Tilfælde maa give en falsk Forestilling om de virkelige politiske Forhold. Der ligger Exempler nok herpaa i det Foregaaende; adskillige andre, maaskee endnu mere iøinefaldende stærke, har jeg givet i dette Tidsskrifts 1ste Bind, S. 307—314. Som Forberedelse for Sømanden, den Handlende, Krigeren, maa ogsaa Geographien i sin ny Skikkelse være langt tjenligere end i den ældre, da den giver dem Grundbegreber, som vise hen til alle de geographiske Detailkundskaber, de siden maae erhverve sig.

Den Indvending, at man ikke let vil finde duelige Lærere, naar Geographiens ny Behandlingsmaade skal indføres i Skolerne, har vel en øieblikkelig Vigtighed; men Vanskeligheden vil hastigere hæves, end man ialmindelighed troer. Nogle af vore dueligste Skolebestyrere have allerede fattet en levende Interesse for den geographiske Underviisnings Forbedring, og adskillige af vore unge Mænd studere sig med Iver ind deri. At der vil hengaae endeel Tid, inden man med Erfaring og Eftertanke faaer

bragt den ny geographiske Underviisning i ligesaa god Orden og Gang som Skoleunderviisningens øvrige Grene, forstaaer sig. Paa Misgreb vil det naturligviis ikke mangle, især hvor Underviisningen falder i uduelige Læreres Hænder; men at Geographien, selv i den hidtilværende Skikkelse oftere mishandledes i Skolerne end de fleste andre Fag, er bekjendt nok. Man kan da med Rette forlange, at de Feil, som hyppigt ville begaaes i Læremaaden, ikke lægges den forbedrede Geographi til Last, og man tør sikkert haabe, at saavel de lærde Skolers Overbestyrelse, som Bestyrerne af de private Skoler ville være langt mere nøieseende i Valget af Lærere i Geographien, end man hidindtil holdt for nødvendigt. Den ny Interesse, Videnskaben har faaet, og den Udsigt til en nyttig Virksomhed, som aabner sig for de Studerende, der lære den grundigt, ville i faa Aar bevirke, at gode Lærere ikke ville være nogen saa stor Sjeldenhed.

Forbedringen af den geographiske Underviisning i Skolerne vil medføre et vigtigt Fremskridt i disses dannende Indflydelse. Det kan under Tingenes nærværende Forfatning ikke ofte nok gjentages og vises, at vor almindelige Dannelse er eensidig, og at der i de fleste lærde Skoler kun gjøres meget lidet for at aabne det aandelige Øie for Naturen. Den store Mangel af Sands for Naturvirkninger og Natursammenhæng, der spores blandt dem, som ellers med Rette kunne kaldes Oplyste, anseer jeg for den største Mangel i vor Opdragelse. Denne Mangel er saa ældgammel, ja for Europas nuværende Nationer saa oprindelig, at man udsætter sig for at beskyldes for Paradoxi, naar man klager over den. Mange ville svare os, at Hovedsagen ved Opdragelsen er Aandens Dannelse, og at denne tilveiebringes bedst ved de saakaldte humaniora: endnu Flere ville minde os om, at alle de, som skulle tilbagelægge den akademiske Bane, modtage Underviisning i Physik og Astronomi ved Universitetet og heller ikke savne Adgang til alle Naturvidenskabens øvrige Dele. Til den første af disse Modbemærkninger svarer

jeg, at jeg vel ikke nægter, at Dannelsen er Opdragelsens Hovedøiemed, ikke heller, at de Studier, man kalder humaniora, mægtigt bidrage dertil; men jeg paastaaer, at denne Dannelse er eensidig og behøver til sin Udfyldning den, som Naturvidenskaben giver; hiin kan ligesaa lidet sættes istedetfor denne, som denne istedetfor hiin. Hertil bør endnu føies, at Naturvidenskaberne efterhaanden have udviklet sig til den Grad, at de i det mindste bære et ligesaa stærkt og tydeligt Fornuftpræg, som de Videnskaber, man hidtil kaldte humaniora, og derfor have en ligesaa høi Værdighed og dannende Kraft som disse. Den anden Modbemærkning vil tabe sin Vægt, naar man betænker, at Grundretningerne i Dannelsen maae begynde fra Ungdommen. Den daglige Erfaring viser ogsaa let, hvor mangelfuld vor Opdragelse er i Henseende til Naturvidenskaben. Man behøver kun at lægge Mærke til, hvorlidet vore fleste studeerte Mænd, en halv Snees Aar efter at de have forladt Universitetet, endnu have beholdt af det, de have lært af Philosophi, Physik og Astronomi, og hvormeget de derimod have beholdt tilbage af deres philosophiske Lærdom, saavidt den har strakt sig, for at see, hvormegen Forskjel der er paa den Lærdom, der understøttes af den i Skolen lagte Grund, og den, hvor saadan feiler. Her at hente Exempler af det private Liv, vilde maaskee være mindre tilfredsstillende; men vi behøve ei heller at tage vor Tilflugt til saadanne. Man tænke sig kun, at Nogen havde paastaaet (som virkelig er skeet), at det Flamske var det ældste Sprog og Grundsproget for alle de nuværende, eller at Ulysses havde været i Irland og efterladt sit Navn et Minde i Grevskabet Ulster: mon nogen Udgiver af et Blad vilde anføre saadant uden som en Snurrighed! Men hvis derimod en næsten forrykt Mand i Tydskland skriver en Afhandling, hvori han paastaaer, at Jorden fjerner sig saa betydeligt fra Solen, at den nu kun maa synes os halv saa stor, som den forekom de gamle Ægypter, saa optage de fleste af vore Blade dette som en ny

Opdagelse eller dog som en beagtningsværdig Mening. Vil Nogen udmærke sig ved Veirspaadomme, finder Bekjendtgjørelsen af disse ingen Hindring i den dog af alle Sagkyndige tilstaaede Sandhed, at de Grundsætninger, hvorefter man hidindtil har villet spaae om Veiret, ere falske, og at den, der vil prøve nye Grundsætninger for denne Kunst, kun behøver efter disse at bestemme Veiret i en Række af forbigangne Aar og raadføre sig med de meteorologiske Tabeller angaaende sin Theories Rigtighed, nei hans Spaadom bekjendtgjøres, og er den taalelig ubestemt, eller indtræffer den engang eller to, vil det ofte skuffede Publicum med Fornøielse atter lade sig skuffe. Hvorledes saadanne Spaadomme skulde være for at fortjene at underkastes Erfaringens Prøve, og paa hvad Maade denne Prøve skulde udføres, derom er Kundskaben kun lidet udbredt. Med disse Exempler, som det var let at formere, har jeg kun villet minde Læseren om en stor Klasse af Erfaringer, som viser, at Kundskab om Naturen er langt mindre almindelig udbredt end Kundskaben i Sprog og Historie. At dette Misforhold bør hæves, troer jeg, at man sikkert tør paastaae; thi at betragte og bruge Naturen med Fornuft kan ikke udgjøre en ubetydelig Deel af Menneskets Tilværelse. At der lader sig anføre mange Exempler paa Mænd af høi Dannelse og store Indsigter, der have naaet disse uden den naturvidenskabelige Underviisning, kan ikke gjendrive dette, da det ikke er hos Mænd af ualmindelige Evner, at man skal see Opdragelsens Virkning, men hos dem, som staae paa Middeltrinet.

Den geographiske Skoleunderviisnings Forbedring synes mig nu at være det første Skridt til at hæve den omhandlede Mangel i Opdragelsen. For grundigt at vise Naturforholdene vil man see sig nødt til at lægge mere Vind paa, at Ungdommen fatter den hidtil i vore Skoler saa forsømte mathematiske Geographi og faaer nogle mere udvidede Begreber derom end de, som findes i vore sædvanlige geographiske Lærebøger. Om

Grundsætningerne for Korternes Tegning tør man heller ikke lade Lærlingen være uvidende; men den sikkreste Maade at bringe ham til at forstaae dem er at lade dem anvende i de mathematiske Øvelser. Lad Drengen først prøve at tegne et Kort over en Stue, en Gaard, en Have og senere forsøge at tegne et Kort efter en Globus; ved at opdage Vanskeligheden af det sidste vil han let fatte de forskjellige Maader, hvorpaa man overvinder den. Da dette kommer til at udgjøre en Deel af de mathematiske Tegneøvelser, som jeg troer paa det kraftigste at burde anbefale, vil det ikke foraarsage nogen ny Tidsopoffrelse. Underviisningen i den mathematiske Geographi, oplyst ved de dertilhørende faa astronomiske Grundbegreber, synes bedst at kunne overlades Læreren i Mathematiken. Men da der herefter vil findes flere Studerende end hidindtil, som forene mathematiske Kundskaber med naturvidenskabelige, vilde man vel finde Lærere, som formaaede tillige at paatage sig den physiske Geographi og i Forbindelse hermed gjorde Disciplene bekjendte med Varmens almindeligste Virkninger og med Thermometret, med Lufttrykket og Barometret, med Vindenes Hovedaarsager, med Fordampningen, Regn- og Sneedannelsen, Kilders og Floders Udspring o. desl. Ikke mindre maatte han under Foredragets Gang, som jo forudsættes at skride frem gjennem flere Aar, gjøre dem bekjendte med de allermeest udbredte Steenarter, med de kjendeværdigste Planter og Plantefamilier, deres Naturstilling og Betydning. Om Dyreriget maatte ligeledes saa meget meddeles, som Tiden og Børnenes Fatteevne tilstede. Mod denne Plan vil man med meget Skin af Ret kunne gjøre den Indvending, at den er meget for vidtløftig; men herved maa jeg bede at betænke, om det ikke er en Misforstaaelse af Methoden, hvis man forsøger at lære Ungdommen Videnskaben i en større Udstrækning end Tid og Evner tillade. Den bedre ordnede Beskrivelse over Lande, Have, Bjerge, Floder o. s. v., Gjenstande, som man heller ikke før

turde forbigaae, forvandler Kundskaben herom til en Naturbeskrivelse. At den mathematiske Betragtning derover, som i saa høi Grad giver Kundskaben om Jorden en videnskabelig Charakteer, ikke fordrer betydelig ny Tidsopoffrelse, er allerede viist. De Kundskaber om Varmen, Lufttrykket o. s. v., som skulde øses af Physiken, vil ingen Kjender paastaae skulde være vidtløftige eller vanskelige, naar man ikke gaaer videre end Hensigten fordrer, nemlig en saadan Kundskab om Jorden, som kunde ventes af alle dannede Mennesker. Systematisk Botanik og Zoologi forudsætter jeg heller ikke at være foredragne; men skulde Ungdommen derfor ikke fuldkommen vel kunne fatte, hvilken Betydning og Indflydelse det maa have, om Hveden, Viinranken, Olietræet, alle trives i eet Land eller kun den første eller den første og anden, men ikke den tredie! eller med Tanke og Indbildningskraft kunne sætte sig ind i det, som Læreren fortæller om Dabdelpalmens, Kokospalmens, Brødfrugttræets Vorekredse, og begribe den Sammenhæng hvori Menneskeselskabets Tilstand staaer med disse! Om Sukkerrørets og Risens store Indflydelse behøver jeg kun at minde. Kan man vel med nogen Ret paastaae, at det ikke var værd at lære dette, naar man ikke først havde lært systematisk Botanik? Men i denne Fremgangsmaade, vil man maaskee sige, er der intet Videnskabeligt, intet Dannende. Hertil kan svares, at det vel vilde være aldeles uvidenskabeligt at studere Planterne paa denne Maade i Botaniken, men ikke i Geographien; thi her have vi allerede et Tankernes Midpunkt, Jorden, som en Heelhed, hvis Deles Sammenhæng og gjensidige Indflydelse man vil beskue med Aandens Øie. Planteslægter, Plantearter, Plantefamilier ere her kun Dele af dette Hele, som man ikke engang maa betragte altfor nøie, for ikke at forstyrre Overblikket. At den, som bringer en betydelig Indsigt i Botaniken med til Plantegeographien, deri vil see mere end den, der ikke har den, forstaaer sig; ikke mindre forstaaer det sig, at Geographien, som

bestandigt sig udviklende Videnskab, heiligt trænger til videnskabelig Botanik; men at ville udelukke physisk Geographi af Skolerne, fordi man ikke der kan foredrage den med fuldendt Grundighed, vilde ikke være bedre end at udelukke videnskabelig Religionslære af Underviisningen, fordi man ikke kan lade Ungdommen læse Bibelen i Grundsproget: ja, man kunde sige, at al lærd Skoleunderviisning maatte forkastes, fordi man ikke kan lære Drengen nogen Videnskab med fuldendt Grundighed.

Af det, jeg nu i det Foregaaende har fremsat, haaber jeg, at det vil være indlysende, at den velbehandlede physiske Geographi er en Deel af Naturvidenskaben. Ved den Sammenhæng, hvori den staaer med de andre Skolevidenskaber, især Historien, synes den mig at være den Underviisningsgreen, der for Tiden er mest passende til at give Skolerne et Middel til at danne Ungdommens Natursands. Maaskee bør man for Øieblikket ikke gaae videre; men naar man seer, hvad herved udrettes, og muligen Forsøg i enkelte Skoler mere have oplyst Sagen, ville flere Fremskridt neppe udeblive.

Den politiske Geographi maatte vel overlades til Historikeren, dog saaledes, at den, der foredrager den physiske Geographi, vistnok ofte maatte streife over i den politiske og omvendt Læreren i denne ogsaa streife over i hiin. De derved fremkommende Gjentagelser, skulde jeg troe, vilde snarere findes gavnlige end skadelige. Den her udviklede Mening om Geographiens og Naturvidenskabens forenede Foredrag i Skolen har jeg ofte gjennemtænkt; imidlertid har jeg dog mere fremsat den her for at faae den prøvet af erfarne og tænkende Skolemænd end for ligefrem at raade til dens Indførelse. Jeg ønsker kun, at man vil skjelne vel mellem Spørgsmaalet om Antageligheden af mine Forslag om Indførelsesmaaden og Spørgsmaalet om Indførelsen selv af en udvidet og forbedret Underviisning, ikke blot i Geographien, som forudsætter nogle ma-

thematiske og endnu flere naturvidenskabelige Kundskaber, men i Mathematik og Naturvidenskab selv.

Jeg forudseer let, at Mange ville troe, at de Forslag, som Adskillige af vore Videnskabsmænd i de senere Tider have gjort til Naturvidenskabens Indførelse i Skolerne, vilde lede tilbage til de saakaldte Philantropisters System. Disse engang saa overdrevent roste og siden med saa uretfærdig Strenghed nedsatte Reformatorer havde dog upaatvivleligt Ret i, at man i Skoleunderviisningen forhen altfor lidet var betænkt paa at danne Andet end Bogmennesker, og det er bekjendt nok, at deres Opposition mod det Gamle har fremskyndet vigtige Forbedringer i Opdragelsen; men de feilede vistnok meget ved Tilsidesættelsen af den formelle Dannelse og ved det Fortrin, de følgeligen gave Kundskabsmaterialet. Man vil nu let bemærke den store Forskjel, der er imellem at anbefale Naturvidenskabens Indførelse i Opdragelsen for den Masse af nyttige Kundskaber, den indeholder, og at anbefale den for dens dannende Indflydelse, og det især, fordi der er en væsentlig Dannelsesretning, som uden den ikke letteligen faaer sin tilbørlige Udvikling.

Endeligen ønskede jeg at gaae den Mistydning imøde, der saa let træffer dem, som stille sig paa Reformatorernes Side, at jeg skulde ringeagte det, som før er udrettet. Jeg haaber ikke at fortjene en saadan Bebreidelse. Igjennem en Række af Aarhundreder har nu lykkeligviis enhver Tidsalder medført sine Forbedringer; man vilde kun røbe liden Eftertanke, om man ikke saae, at de nye Forbedringer blot ere Mellemled mellem dem, Fortiden skjænkede, og dem, Fremtiden vil bringe. Men seer man Tingen i dette Lys, vil man taknemmeligt mindes de gamle Forbedringer og engang, hvis man oplever, at Nutidens Nyt bliver Gammelt, med Glæde hilse Fremtidens friske Morgenrøde.

Undertegnede har tilkjøbt sig Restoplaget af og Forlagsretten til det nu sluttede Værk:

Danmarks Kamp for Slesvig i Aarene 1848 og 1849.

Efter nogle Frivilliges Papirer

beskreven af F. K.

Med 5 Kort af Capt. **Lumholtz**, Lærer ved Landcadetacademiet, og 12 Illustrationer af Lieutn. **Dalgas**, Elev af Kunstacdm., samt **F. C. Lund**, Elev af Kunstacdm.

Denne Bogs Opgave har været paa en værdig Maade at fastholde Mindet om de store Begivenheder, vi have oplevet i de tvende nævnte Krigsaar, og som til alle Tider ville gjøre denne Periode til een af de interessanteste i den danske Historie, idet den viser os, hvad et lille Land, i Enighed og Samdrægtighed indbyrdes og med sin Konge, formaaer mod fremmed Vold og Anmasselse, — idet den har hævet det danske Navn til et høit Agtelsestrin i Europas Øine og givet Folket selv en hidtil kun dunkeltfølt Bevidsthed om sit eget Værd, sin Kraft og sin Styrke.

Bogen har vundet Anerkjendelse af, at den i et livligt og smagfuldt Foredrag har leveret en fuldstændig og upartisk Skildring, saavel af de egentlige Krigsbegivenheder, som ogsaa af de diplomatiske Forhandlinger, under hville vort Lands soleklare Ret, forfægtet med en ærlig og aaben Politik, saa ofte sattes tilside for Modstandernes uredelige Paastande og Medunderhandlernes Rænker.

Subscriptionsprisen paa dette Værk, i 2 Bind, er 5 Rbd.

Som et nødvendigt Supplement hertil, agter jeg nu endvidere paa mit Forlag at udgive:

Danmarks Kamp for Slesvig i Aaret 1850,

beskreven af den samme Forfatter og ligeledes ledsaget med Kort af Capt. **Lumholtz** og Illustrationer efter Tegninger af **F. C. Lund**.

Denne Fortsættelse, hvis Trykning snarest muligt agtes paabegyndt og som antages at ville komme til at bestaae af 10 Hefter, vil, ligesom de to foregaaende Aars Felttoge, leveres Subscribenterne for 16 Sk. Heftet.

Herpaa tillader jeg mig at indbyde til Subscription, der modtages i alle Boglader i Danmark, Slesvig, Norge og Sverrig. Ved Bestillinger bedes bemærket, om man ønsker hele Værket (Felttogene 1848—49—50) eller blot 3die Deel (Felttoget 1850.) Subscribenterne paa de 2 første Bind ansees for Subscribenter paa 3die Bind, naar de ei udtrykkeligen afsige Fortsættelsen; disse Subscribenter behøve altsaa ei paany at tegne sig.

Kjøbenhavn, den 27. December 1851.

Andr. Fred. Høst,
Universitetsboghandler,
Kongens Nytorv, Nr. 206.

Beckers Verdenshistorie.

3die danske Udgave.

Aldrig har maaskee nogen **udførlig Verdenshistorie** gjort mere Lykke og fundet flere Læsere end Beckers berømte Værk. Han har forstaaet at skrive med historisk Troskab paa en saa interessant Maade, at Historien er bleven til en Morskabslæsning, tiltrækkende for enhver Alder, for ethvert Kjøn. Beckers Historie findes paa den Lærdes Hylle og i Damens udsøgte Haandbibliothek.

Original-Udgaven ved J. W. Loebell, med J. G. Woltmanns og K. A. Menzels Fortsættelser, er udkommet i en Mængde Oplag, og sælges nu i Stereotypudgaver, lige med de meest søgte classiske Skrifter.

I Danmark ere allerede tvende Oplag aldeles udsolgte: det 1ste udkom hos Boghandler Brummer, det 2det hos Boghandler Klein, af hvis Bo jeg har tilkjøbt mig Forlagsretten.

Den vedvarende Efterspørgsel om Exemplarer af Værket har foranlediget mig til at begynde Trykningen af et nyt Oplag, hvis Revision og Correctur den dygtige og nøiagtige Oversætter, Herr Secretair **J. Riise** har paataget sig.

Det har været min Opgave at tilveiebringe en yderst elegant Udgave til en overordentlig billig Priis, og jeg stoler paa Publikums levende Interesse for Foretagendet; uden hvilken mine betydelige Udlæg ikke vilde kunne blive dækkede.

Værket trykkes i stort Median Format paa D'Hrr. Drewsen og Sønners bedste Papir i Herr Louis Kleins Officin med nye Typer. Formatet er saa stort, at eet Ark optager næsten 2 ordinaire Octavark. Medens Subscriptionsprisen paa den forrige, mindre smukt udstyrede Udgave var næsten 20 Rbd., vil Subscriptionsprisen paa denne 3die Udgave kun blive 14 Rbd., eller 1 Rbd. for hvert Bind, uden Hensyn til Arktallet. Da Værket udgjør 285 Ark, vil Subscriptionsprisen følgelig kun blive omtrent 4 ß. for et Ark i et saa stort Format. Jeg forbeholder mig derfor ogsaa, naar Subscribentantallet er stort nok til at dække Udgifterne, at forhøie Subscriptionsprisen for de tiloversværende Exemplarer.

4 Bind ere udkomne — og kunne strax modtages; 5te Bind udkommer den 31te Januar 1852 og fremdeles 1 Bind i Slutningen af hver Maaned, saaledes at 14de og sidste Bind vil blive udgivet den 31te October 1852.

Enkelte Bind sælges ikke, og Kjøberne af 1ste Bind ere forpligtede til at modtage hele Værket.

Subscription modtages i alle Boglader i Danmark, Slesvig, Norge og Sverrig, og paategnede Planer bedes snarest indsendte til undertegnede Forlægger.

Kjøbenhavn, den 27. Decbr. 1851.

Andr. Fred. Høst,
Universitetsboghandler,
Kongens Nytorv, Nr. 206.